

Universiteit Gent

Academiejaar 2014-2015

Een Socio-Politieke Analyse van de Umbrella Movement

Promotor: Prof. Bart Desein

*Verhandeling voorgelegd aan
de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte,
tot het verkrijgen van de graad van
Master in de Oosterse Talen en Culturen
door Sam Bekemans*

Woord Vooraf

In het najaar van 2014 was ik getuige van de Umbrella Movement in Hong Kong. Ik was in de zomer in Hong Kong toegekomen om onderzoek te voeren voor mijn masterthesis, en bevond mij dus in de ideale positie om verschillende aspecten van de protestbeweging te bestuderen. Zo'n indrukwekkende gebeurtenis van dichtbij meemaken was een unieke belevenis, en ik ben iedereen zeer dankbaar die dit mee mogelijk maakte. Ik wil mijn ouders danken voor hun onvoorwaardelijke steun, mijn vriendin voor haar geduld en hulp, en de Universiteit Gent voor de uitdaging.

Inhoud

Inleiding 4

Analyse 6

A. Ontwikkelingen in de sociale structuur 6

1. Staat 6

a. Voor 1997 6

i. Één Land, Twee Systemen 7

ii. Basic Law 11

b. Na 1997 13

i. Politieke structuur 13

ii. Inbreuken en controversie 18

iii. Democratisering 21

2. Burgermaatschappij 29

a. Ontstaan van een maatschappelijk bewustzijn 24

b. Politisering 33

c. Artikel 23 34

d. Studentenbewegingen 38

i. Ontstaan 38

ii. 1989 43

iii. Onder HKSAR 44

3. Besluit 49

B. Ontwikkelingen in de sociale mentaliteit	51
1. Economische ongelijkheid	51
a. Het gegeven 'ongelijkheid': definities en complicaties	51
b. De Global City Hypothesis	54
c. De Hong Kong Dream	57
2. Identiteit	59
a. Historische ontwikkeling	60
b. De Hong Kong Lifestyle	61
c. Onderwijs	62
3. Besluit	63
C. De Umbrella Movement	65
1. Aanloop naar de protesten	65
a. Occupy Central with Love and Peace	65
b. Kritiek	68
c. De eerste consultatie-periode en de beslissing van het NPCSC	70
2. De bezetting van Admiralty, Mong Kok, en Causeway Bay	74
a. De studentenstaking en 28 september	74
b. Hoogtepunten	80
c. Interne verdeeldheid en einde	84
3. Na de bezetting	87
Conclusie	91
Bibliografie	93

Inleiding

Deze verhandeling is een analyse van verschillende ontwikkelingen in de recente geschiedenis van Hong Kong 香港. In dit onderzoek werd nagegaan welke factoren bijdroegen aan de onrust in Hong Kong in het najaar van 2014, ook gekend als de *Umbrella Movement* 雨傘運動 (*yǔsǎn yùndòng*). Uit het onderzoek is gebleken dat de protesten tot stand kwamen onder invloed van vier maatschappelijke fenomenen.

Deze fenomenen waren (1) een wantrouwen voor politiek, (2) een neiging naar ad-hoc sociale mobilisatie, (3) een groeiende ontevredenheid met beperkte sociale mobiliteit en (4) een liberale identiteit die in contrast stond met het staatsdiscours van de Volksrepubliek China. Deze 4 fenomenen werden in deze verhandeling samengebracht in twee ‘ontwikkelingen’. Tot ‘ontwikkelingen in de sociale structuur’ behoren de eerste twee fenomenen (1, 2), die rechtstreeks voortkomen uit de evolutie van de maatschappelijke structuur; De twee overige fenomenen (3, 4) behoren tot de ‘ontwikkelingen in de sociale mentaliteit’. Ontwikkelingen (3) en (4) spelen zich vooral af in de perceptie van de bevolking, het zijn kenmerken van een veranderende mentaliteit. De tekst is gestructureerd volgens de twee ‘ontwikkelingen’, met een derde deel dat exclusief over de ontwikkelingen tijdens de *Umbrella Movement* handelt. Het derde deel is daarom van een meer beschrijvende aard. Aangezien het aanbod aan overzichtelijke chronologische analyses van de *Umbrella Movement* voorlopig nog beperkt is, poogt dit werk tot dit corpus bij te dragen.

Deze paper brengt een aantal onderzoeksvelden samen. De bronliteratuur behoort onder meer tot de politieke discussie rond de relatie tussen Beijing en Hong Kong (Wong 2004; Lam, Lui & Wong 2012; Zheng & Yew 2013); en de discussie rond sociale burgeractivisme in Hong Kong (Lui & Chiu 2000; Cheng 2014). Voor de socio-economische discussie rond ongelijkheid in Hong Kong baseert dit onderzoek zich op de *Global City Hypothesis* van Friedmann (1986), die voor Hong Kong werd uitgewerkt door Chiu & Lui (2004), Chiu & Wong (2011) en Lui (2013). De inzichten over de Hongkongse identiteit zijn erkentelijk aan het onderzoek van Mathews

(2007). Voor het luik *De Umbrella Movement* werd gesteund op persberichten, en eigen inzicht en getuigenis.

Verder onderzoek dient gevoerd te worden omtrent het verband tussen economische ongelijkheid en sociale onrust in Hong Kong. Het onderzoek naar dergelijke verbanden is al relatief vergevorderd in de Verenigde Staten met o.a. Stiglitz (2012) en Galbraith (2012); een vergelijkend onderzoek voor Hong Kong zou interessante resultaten kunnen opleveren. Voorts zou een sociologische kwantitatieve studie van de verschillende post-*Umbrella*-bewegingen een nodige schets opleveren van de verder veranderende sociale mentaliteit in Hong Kong. Ik raakte reeds kort aan het onderwerp in Uttryck (2015, April 8); een diepgaand onderzoek zou helpen de ontwikkelingen in jongerenparticipatie in kaart te brengen.

De literatuur die voor dit onderzoek werd geraadpleegd vormt een corpus van inzichten die vaak betwist of in vraag gesteld worden, zoals eigen is aan vooruitstrevend onderzoek. De resultaten van het onderzoek zijn dan ook slechts een interpretatie en benadering van de sociologische fenomenen.

Analyse

A. Ontwikkelingen in de sociale structuur

1. Staat

a. Voor 1997

Het eiland Hong Kong werd officieel door het Qing 清朝 keizerrijk afgestaan aan het Verenigd Koninkrijk (VK) in 1942. In dat jaar tekenden afgevaardigden van beide grootmachten het Verdrag van Nanking, wat later het eerste der Ongelijke Verdragen zou heten.¹ Dit verdrag betekende het einde van de Eerste Opiumoorlog (1839-1842). De Britse kolonie werd daarna nog tweemaal uitgebreid. Na de Tweede Opiumoorlog (1856-1860) stond het Qing keizerrijk het schiereiland Kowloon 九龍 af aan de Britten onder de Conventie van Peking in 1860; in 1899 werd de kolonie uitgebreid: Het hinterland tot aan de Shenzhen 深圳 rivier (de *New Territories*), alsook Lantau 大嶼山 eiland en een tweehonderdtal andere eilanden werden door China aan het VK gepacht voor 99 jaar.

Alhoewel de Britse overheid in eerste instantie niet tevreden was met de inname van Hong Kong², groeide de kroonkolonie uit tot een miljoenenstad en een grote speler in internationale handel en betrekkingen. De Britse kolonisator bestuurde de regio volgens een economische laissez-faire norm, met weinig inmenging in het dagelijkse leven. Inwoners van de regio hadden geen inspraak in het bestuur, maar hadden ook niet te maken met een strenge autoritaire staat.³ Voor velen was dit een welkom alternatief voor het Communistisch China waar ze uit waren gevlucht.

¹ De zogenaamde ‘Ongelijke Verdragen (不平等條約) waren een reeks verdragen tussen China en buitenlandse mogendheden die China onder druk tekende, maar die een grove onrechtvaardigheid impliceerden. Deze vernederingen blijven nog steeds voortbestaan in de retoriek en het buitenlands beleid van de Volksrepubliek China.

² Buitenlandminister Palmerston schreef een legendarische berisping aan het adres van Kapitein Elliot, die als eerste de annexatie van Hong Kong had onderhandeld. Palmerston schreef: “Het lijkt erop dat u mijn aanwijzingen als oud papier hebt afgedaan” en dat de belangen van Groot-Brittannië zaken zijn waar u “naar eigen believen mee omspringt.” Wat verder noemde hij Hong Kong “een dor eiland, met amper een huis er op.” (een uitdrukking die hij leende van een anonieme brief die eerder was verschenen). Bron: S. Hoe and D. Roebuck, (1999), *The Taking of Hong Kong: Charles and Clara Elliot in China Waters*, Richmond: Curzon Press, 158.

³ 左亦鲁 (zuōyilǔ), (2007), 试论香港循序渐进的民主进程 (*shìlùn xiānggǎng xúnxù jiànjìn de mǐnzhǔ jìnchéng*), 中国知识基础设施工程 (*zhōngguó zhīshì jīchǔ shèshī gōngchéng*), 5, <http://210.39.5.17/handle/510500.239/1713>.

In de jaren '80 van de 20ste eeuw uitte de Chinese staat, bij monde van *Paramount Leader* 最高领导人 (*zuìgāo lǐngdǎorén*) Deng Xiaoping 邓小平 (1904-1997), haar intentie om Hong Kong terug bij het 'moederland' in te lijven. De pacht van de New Territories zou vervallen in 1997 en Deng Xiaoping maakte duidelijk aan de Britse premier Margaret Thatcher (1925-2013) dat niet enkel de New Territories, maar ook Kowloon en Hong Kong zouden worden teruggegeven aan de Volksrepubliek China 中华人民共和国 (*zhōnghuá rénmin gònghéguó*), die zichzelf als rechtmatige opvolger van de Qing beschouwt.⁴

Nadat in 1982 het Verenigd Koninkrijk en de Volksrepubliek China overeengekomen waren dat de overdracht van soevereiniteit in 1997 zou plaatsvinden, hielden beide naties twee jaar lang onderhandelingen om te bepalen hoe het bestuur van de regio georganiseerd zou worden. Een ontmanteling van de gehele staatsstructuur en inlijving in de Chinese structuur leek immers niet alleen onhaalbaar, maar was ook niet wat Deng Xiaoping voor ogen had voor de nieuwe aanwinst.

i. Één Land, Twee Systemen

“Als wij hadden gepoogd een hereniging te volbrengen door Hong Kong het socialisme op te leggen, dan had niet elke partij dat aanvaard. Als enkele partijen met tegenzin hadden ingestemd, zou dat toch enkel tot onrust geleid hebben. Zelfs indien het niet tot gewapend conflict was gekomen, zou Hong Kong een kille stad geworden zijn met tal van problemen, dat is niet wat wij zouden willen. Dus de enige aanvaardbare oplossing voor de situatie in Hong Kong was het ‘Één Land, Twee Systemen’-akkoord, waardoor het toegelaten zou zijn voor Hong Kong om zijn kapitalistische systeem in stand te houden en zijn status als vrijhaven en financieel centrum te behouden. Er was geen alternatief.”

- Deng Xiaoping in een gesprek met Margaret Thatcher in 1984⁵

Het principe van ‘Één Land, Twee Systemen’ 一国两制 (*yīguó liǎngzhì*) vormt de kern van China's relatie met Hong Kong sinds 1997. Het houdt in dat Hong Kong deel uitmaakt van de

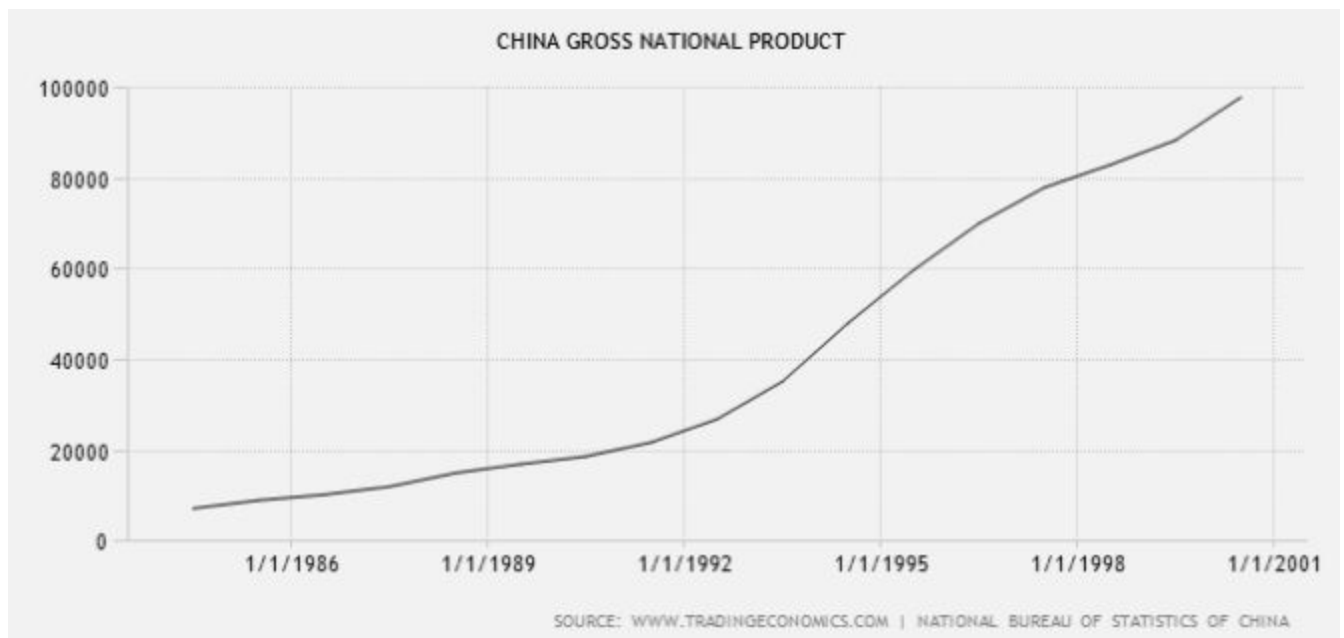
⁴ X. Deng, (1993), *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, Hong Kong: New Horizon Press, 1.

⁵ Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 42. Eigen vertaling SB

Volksrepubliek, maar dat voor vijftig jaar (tot 2047) enkel defensie en buitenlandse politiek vanuit Beijing 北京 gestuurd wordt. Voor de rest behoudt Hong Kong haar eigen instellingen en karakter. Concreet betekent dit dus dat Hong Kong het recht behoudt om tot 1997 een kapitalistische vrije markt te handhaven, een eigen rechterlijke macht te behouden (nog steeds gebaseerd op de Britse *Common Law*), en de vrijheid van haar inwoners te garanderen op vlak van meningsuiting, religie, en andere mensenrechten.⁶ Dat Deng Xiaoping zich in deze schikking kon vinden, en zelfs een vurig voorstander werd van het principe, heeft te maken met de twee voornaamste ambities van deze staatsman: De economische ontwikkeling van de Volksrepubliek China, en de hereniging met Taiwan 台湾.

Ten eerste speelt dus de economische ontwikkeling van *mainland*. Met de hervormingen die Deng invoerde, uitte hij in 1984 de hoop om het Bruto Nationaal Product van de Volksrepubliek China te verviervoudigen tegen de eeuwwisseling (cf. Grafiek 1 voor de evolutie tot de effectieve vertienvoudiging van het BNP in China tussen 1984 en 2000).

Grafiek 1: Evolutie van het Bruto Nationaal Product van de Volksrepubliek China tussen 1984 en 2000; bron: tradingeconomics.com

⁶ K. Chan, (2004), Taking Stock of “One Country, Two Systems”. In Wong Yiu-chung (Eds.), “*One Country, Two Systems*” in Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover, Lanham: Lexington Books, 37.

Deze geplande groei van de economie zou China welvaart brengen, maar er zou nog een lange weg te gaan zijn alvorens China zich tot de ontwikkelde landen zou kunnen rekenen. Deng Xiaoping schatte dat er nog zo'n vijftig jaar aan de weg getimmerd moest worden. Om Hong Kong, een economisch ontwikkelde regio, dus vlot in het Chinese systeem te kunnen incorporeren, zou China nog vijftig jaar moeten groeien. Zo kwam Deng bij het principe van 'Één Land, Twee Systemen': Een China in volle ontwikkeling en een ontwikkeld Hong Kong, die 50 jaar de tijd krijgen om naar elkaar toe te groeien.⁷

Deng Xiaoping keek al langer naar de economische evolutie die Hong Kong doormaakte in de voorgaande jaren. Nu de regio terug bij China kwam te horen, kon Deng ook officieel Hong Kong als een voorbeeld nemen voor vooruitgang en ontwikkeling, iets wat moeilijk in de retoriek van de Communistische Partij te kaderen was zolang Hong Kong nog een Brits domein was.⁸ In meerdere beleidstoespraken vermeldde de *Paramount Leader* eveneens dat er tegen 2047 amper nog een noemenswaardige integratie van beide systemen zou moeten plaatsvinden, aangezien hun ontwikkeling zo parallel zou lopen.⁹ Niettegenstaande *mainland* en Hong Kong een gelijkaardige economische ontwikkeling zouden nastreven, was Deng zeer duidelijk tegenover Thatcher: "Het begrip 'Één Land, Twee Systemen' omvat niet enkel het kapitalisme, maar ook het socialisme, dat met kracht gehandhaafd zal worden in *mainland* China."¹⁰ Volgens DeGolyer (1997) was Deng Xiaoping zich echter zeer bewust dat socio-politieke verandering in zowel Hong Kong als de Volksrepubliek noodzakelijk of toch onvermijdelijk was.¹¹

Naast de economische motivatie achter het principe van 'Één Land, Twee Systemen', speelde ook een patriottische politieke motivatie een belangrijke rol. In de jaren '80 van de twintigste eeuw werd de hereniging met Taiwan één van de kernpunten van het beleid van de Chinese Communistische Partij (CCP).¹² Aangezien de bevolking in Taiwan een rechtvaardige angst had

⁷ Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 43-44, 61-62.

⁸ M. E. DeGolyer, (1997), *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, Hong Kong: publisher not identified, 3.

⁹ Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 46-47.

¹⁰ Deng Xiaoping in een gesprek met Margaret Thatcher PM in 1984. Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 44-45.

¹¹ DeGolyer, *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, 3.

¹² Y. Wong, (2004), "One Country" and "Two Systems": Where is the Line. In Wong Yiu-chung (Eds.), *"One Country, Two Systems" in Crisis: Hong Kong's Transformation Since the Handover*, Lanham: Lexington Books, 10.

-en heeft- voor een volledige versmelting in het geval van hereniging, kwam de CCP in 1981 naar voor met een billijk voorstel om beide staten samen te brengen onder één China, met behoud van een gescheiden staatsstructuur en beleid.¹³ Het principe zoals het in 1984 voor Hong Kong werd uitgewerkt onder leiding van Deng Xiaoping was een variatie op deze strategie, en de uitwerking ervan wordt dan ook met argusogen gevolgd in Taiwan.

In 1984 tekenden vertegenwoordigers van de Volksrepubliek China en het Verenigd Koninkrijk dan de *Sino-British Joint Declaration* 中英联合声明 (*Zhōng-Yīng Liánhé Shēngmíng*). Hoewel er geen expliciete vermelding was van het ‘Één Land, Twee Systemen’-principe in de verklaring, was de overeenkomst een concrete uitwerking ervan.¹⁴ De Chinese regering stond eerst weigerachtig tegenover een te gedetailleerd overzicht van haar rol in Hong Kong na 1997. Het waren vooral de Britten die poogden de gemoederen in Hong Kong te bedaren, en een antwoord te bieden op de vele zorgen van de Hongkongers. Vele inwoners vreesden immers dat China het niet zou kunnen laten zich in hun regionale politiek te mengen, en een grotere invloed op het socio-economisch beleid te eisen.¹⁵ Uiteindelijk werd een compromis gevonden. De uitzonderlijk korte en ongedetailleerde verklaring werd aangevuld met een annex, waarin de Britten de meeste van hun eisen gegarandeerd kregen.¹⁶ Vervolgens werd een *Sino-British Joint Liaison Group* 中英聯合聯絡小組 (*zhōng-yīng liánhé liánluò xiǎozǔ*) opgericht, die de correcte uitvoering van de verklaring moest overzien.¹⁷ De onderhandelingen waren immers nog niet gedaan. Volgens de *Common Law*, het gerechtelijk systeem dat in Hong Kong gehanteerd wordt, kan een internationaal verdrag niet toegepast worden in het gerechtshof zonder een wettelijk kader. De *Sino-British Joint Declaration* moest dus neergeschreven worden in een wet, de *Basic Law*.¹⁸

¹³ Q. Chen, (1999), The Taiwan Strait Crisis, In Zhao Suisheng (Eds.), *Suisheng Zhao Across The Taiwan Strait: Mainland China, Taiwan and the 1995-1996 Crisis*, New York: Routledge, 132.

¹⁴ Wong, “One Country” and “Two Systems”: Where is the Line in “One Country, Two Systems” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 10.

¹⁵ Chan, Taking Stock of “One Country, Two Systems” in “One Country, Two Systems” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 35.

¹⁶ D. Gittings, (2013), *Introduction to the Hong Kong Basic Law*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 17.

¹⁷ W. Lam. (2012). Political Context, In W. Lam, P. Lui and W. Wong (Eds.), *Contemporary Hong Kong Government and Politics*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 3.

¹⁸ Gittings, *Introduction to the Hong Kong Basic Law*, 18.

ii. *Basic Law*

De *Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China* 中华人民共和国香港特别行政区基本法 (*zhōnghuá rénmin gònghéguó xiānggǎng tèbié xíngzhèngqū jīběnfǎ*) of simpelweg *Hong Kong Basic Law* 香港基本法 (*xiānggǎng jīběnfǎ*) (hierna *Basic Law*) werd opgesteld door de *Basic Law Drafting Committee* (voluit *Drafting Committee for the Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region* 香港特別行政區基本法起草委員會 *xiānggǎng tèbié xíngzhèngqū jīběnfǎ qǐcǎo wěiyuánhui*). Dit comité was opgericht door het Nationaal Volkscongres 全国人民代表大会 (*quánguó rénmin dàibiǎo dàhuì*) (hierna NPC - naar *National People's Congress*). Door de uitzonderlijke context van 'Één Land, Twee Systemen', bestond dit comité voor een derde uit inwoners van Hong Kong. In theorie gaf deze vertegenwoordiging de inwoners van Hong Kong vetorecht, maar in praktijk bestond zowat het voltallig comité uit zakenmannen en politici die Beijing goedgezind waren. Een enkel teken van welwillendheid gaf Beijing met de inclusie van mondige politici Szeto Wah 司徒華 en Martin Lee 李柱銘, essentiële figuren in de ontluikende democratische beweging.¹⁹ Na 5 jaar van zeer heftige discussies werd de *Basic Law* afgekondigd in 1990, om ingevoerd te worden in 1997.²⁰

De moeilijkste discussie bleek over de interpretatie van de 'verkiezing' van de *Chief Executive* 香港行政長官 (*xiānggǎng xíngzhèng zhǎngguān*) (de regeringsleider van de Speciale Administrative Regio; hierna CE) en de wetgevende raad (hierna LegCo - naar *Legislative Council*). De Britten hadden in de *Joint Declaration* laten optekenen dat voor deze posities verkiezingen zouden worden gehouden, maar het was aan de *Basic Law Committee* om dat concept concreet uit te werken. Deng Xiaoping had reeds zijn visie geuit op de toekomstige administratie van Hong Kong in 1984. Hij stelde dat de administratie moest bestaan uit patriottische inwoners van Hong Kong. 'Patriottisch' omschrijft hij als "we eisen niet dat ze voorstander zijn van het Chinese socialistische systeem, we vragen enkel dat ze houden van het moederland en van Hong Kong."²¹ Om deze patriottische ingesteldheid te garanderen was het

¹⁹ *Ibid*, 20.

²⁰ Lam, *Political Context in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 3.

²¹ Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 10-11. Eigen vertaling SB

noodzakelijk dat de CCP of een gelijkaardig orgaan potentiële kandidaten zou mogen goed- of afkeuren. Deng Xiaoping zei het zelf met zoveel woorden op een vergadering van het *Basic Law Committee*: “Zou het goed zijn voor Hong Kong om algemene verkiezingen te houden? Ik denk het niet. Zoals ik voordien gezegd heb, zal Hong Kong bestuurd worden door Hongkongers. Maar zal het volstaan dat de bestuurders verkozen worden door algemene verkiezingen? We zeggen dat de bestuurders Hongkongers moeten zijn die houden van het moederland en van Hong Kong. Zal een algemene verkiezing wel zo’n mensen opleveren?”²²

Democratisering van het bestuur van de regio bleef een heikel punt op de agenda, en was de oorzaak van menig diplomatische rel tussen het Verenigd Koninkrijk en de Volksrepubliek China. In 1985 zette het koloniale bestuur in Hong Kong een eerste stap richting democratisering met de introductie van *Functional Constituencies* 功能界別 (*gōngnéng jiè bié*) en een kiescollege van enkele honderden stemgerechtigden. Deze hervormingen werden vervolgens opgenomen in de *Basic Law* en verdergezet na 1997 (cf. infra). Toen de Britten echter verdere democratisering wilden introduceren voor de volgende regeringstermijn, gingen ze te ver voor China. De Britse administratie werd op het matje geroepen en beschuldigd de overeenkomsten in de *Joint Declaration* te schenden. De Britten werd vooral hypocrisie verweten. Na bijna 150 jaar Brits bestuur, zouden de Britten plots de noodzaak voor democratisering inzien, enkele jaren voor het einde van hun mandaat.²³ Verdere democratisering zou moeten wachten tot na de afkondiging van de *Basic Law* en zelfs dan enkel in het voorziene institutionele kader. Deze diplomatieke overtredingen schonden het wederzijds vertrouwen en schiepen een moeilijke omgeving voor pro-democratische auteurs van de toekomstige wetgeving om progressieve hervormingen in te voeren.²⁴

In 1992, twee jaar na de afkondiging van de *Basic Law*, werd de relatie nogmaals precair met de aanstelling van Chris Patten als laatste gouverneur van de kolonie. Patten gebruikte zijn vijfjarige benoeming om verschillende democratische hervormingen door te voeren, wat de door China

²² *Ibid*, 56.

²³ 朱孔武 (*zhūkǒngwǔ*), (2008), 行政主导:《基本法》对香港政府体制的民主安排 (*xíngzhèng zhúdǎo: 《jīběnfǎ》 duì xiānggǎng zhèngfǔ tǐzhì de mínmǔ ānpái*) , 岭南学刊 (*lǐngnánxuékān*), 1, 117.

²⁴ Gittings, *Introduction to the Hong Kong Basic Law*, 22-23.

beoogde stabiliteit en continuïteit danig in het gedrang bracht. De voornaamste aanpassing van Patten was de uitbreiding van de voornoemde *Functional Constituencies*, waarmee hij het totale aantal stemgerechtigden vervijftienvoudigde tot 1,1 miljoen inwoners.²⁵

b. Na 1997

Op 1 Juli 1997 werd Hong Kong officieel overgedragen aan de Volksrepubliek China en werd het een Speciale Administratieve Regio 特别行政区 (*tèbié xíngzhèngqū*). De ceremonie werd bijgewoond door onder meer Prins Charles, in naam van Koningin Elizabeth II, en Eerste Minister Tony Blair aan Britse zijde; door President Jiang Zemin 江泽民 en Eerste Minister Li Peng 李鹏 aan Chinese zijde; en door uittredend Gouverneur Chris Patten en intredend Chief Executive Tung Chee-hwa 董建華.

i. Politieke Structuur

Met de Overdracht kwam meteen een einde aan de hervormingen van voormalig gouverneur Chris Patten. De LegCo die was gevormd in 1995 werd ontbonden en opnieuw samengesteld.²⁶ Waar men voordien een first-past-the-post systeem gebruikte bij de stembusgang (zoals nog steeds het geval is in het VK), werd nu een proportioneel systeem ingevoerd. Het gevolg was dat het aantal pro-democratische bestuursleden in de LegCo, de *pan-democrats*²⁷, sterk afnam. Dit proportioneel systeem ging gelden voor de 20 zetels die door *Geographical Constituencies* 地區直選 (*dìqū zhíxuǎn*) werden verkozen (districtverkiezingen zoals in de meeste democratieën gangbaar is). 10 Zetels werden verkozen door een selectiecommittee. Dit selectiecommittee bestond uit 400 leden, die ook verantwoordelijk waren voor het selecteren van een *Chief Executive*. De overige 30 zetels (de helft van de LegCo) werden verkozen door *Functional Constituencies* 功能界別 (*gōngnéng jièbié*).^{28 29}

²⁵ Lam, *Political Context in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 3.

²⁶ 左亦魯 (*zuōyìlǔ*), (2007), 试论香港循序渐进的民主进程 (*shìlùn xiānggǎng xúnxù jiànjìn de mǐnzhǔ jìnchéng*), 中国知识基础设施工程 (*zhōngguó zhīshì jīchǔ shèshī gōngchéng*), 5, <http://210.39.5.17/handle/510500.239/1713>.

²⁷ de pro-democratische politici die niet voor onafhankelijkheid van Hong Kong ijveren worden *pan-democrats* genoemd, omdat hun doel is democratie in heel (pan-) China te bereiken.

²⁸ Y. Wong, (2004). Introduction, In Y. Wong (Eds.), *“One Country, Two Systems” in Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, Lanham: Lexington Books, 3.

²⁹ Lam, *Political Context in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 8.

Een *Functional Constituency* is een kieskring die niet geografisch bepaald wordt, maar professioneel. De stemgerechtigde verkrijgt zijn stem niet door de locatie van zijn domicilie, maar door de sector van het beroep dat hij uitoefent. In 1997 bestonden er 28 *Functional Constituencies*, gaande van *Finance* en *Legal* tot *Education* en *Labour*. De *Functional Constituencies* (FC's) zijn een doorn in het oog van de pro-democratische beweging, aangezien ze de onaantastbare macht van de elite symboliseren. Alhoewel de FC's oorspronkelijk ter goeder trouw gecreëerd werden om de expertise van de beroepssector te laten meetellen in het bestuur, evolueerde het systeem al snel tot een onjuiste vertegenwoordiging van een kleine elite, met belangen die vaak tegen die van de bevolking ingaan.³⁰ Enkele FC's tellen bijvoorbeeld zeer weinig leden, waardoor een zetel in de LegCo slechts de belangen van een wel zeer kleine groep vertegenwoordigt. Een dergelijke FC is de *Heung Yee Kuk* 鄉議局 (*xiāng yì jú*). Dit orgaan, letterlijk de "Raad van de Opinie van het Platteland", staat ook gekend als de *Rural Council* en de *Constituency* dus ook als de *Rural Functional Constituency*. De *Heung Yee Kuk* telde in 2000 slechts 148 leden. Ook de *Commercial (Second) Functional Constituency* is notoir omwille van zijn vertegenwoordiger Phillip Wong Yu-hong 黃宜弘, die zijn positie onbetwist kon behouden tussen 1991 en 2012, ondanks een onbeduidende prestatie.³¹

De macht van deze onrepresentatieve FC's blijkt uit het feit dat elke wet die door de LegCo gestemd wordt, een meerderheid moet halen zowel in het blok van de *Geographical Constituencies* (hierna GC's), als van de FC's. Als 15 van de 30 FC's tegen een wet stemt, wordt de wet herzien of geschrapt.³² Concreet betekent dit dat bij de meest recente verkiezingen in 2012, 6,889 stemgerechtigden vertegenwoordigd door FC vetorecht hielden in de LegCo, tegenover anderhalf miljoen stemgerechtigden vertegenwoordigd door GC.³³ Deze stemgerechtigden kunnen individuele kiezers zijn (zoals in de meeste democratieën) of

³⁰ C. P. Yew, (2013), *Political Reform and Dilemma*, In Y. Zheng and C. P. Yew (Eds.), *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, Singapore: World Scientific Pub. Co, 209-10.

³¹ S. N. M. Young, (2006), *Elected by the Elite*. In C. Loh (Eds.), *Functional Constituencies: A Unique Feature of the Hong Kong Legislative Council*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 133-34.

³² Lam, *Political Context in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 9.

³³ M. Sing and Y. Tang, (2012), *Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform*, In W. Lam, P. L. Lui and W. Wong (Eds.), *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 149.

ondernemingen. In Hong Kong bestaat immers een systeem van *corporate voting*. Dit houdt in dat de stemgerechtigde geen natuurlijk persoon is, maar een bepaalde belangengroep. Deze groep (vaak een bedrijf) verkiest een vertegenwoordiger (vaak de CEO) om in het belang van de groep een stem uit te brengen.³⁴ In de huidige LegCo werden tien van de 28 FC's verkozen door middel van *corporate voting*, nog eens acht FC's werden gekozen door een combinatie van individuele en ondernemings-vota.³⁵

Naast de zwaar ondemocratische *Functional Constituencies*, werd de *Chief Executive* een aanzienlijke rol toebedeeld. De *Chief Executive* selecteert de Uitvoerende Raad (hierna ExCo - naar *Executive Council*), deze uitvoerende macht heeft gezag over de LegCo, maar de LegCo heeft geen instrumenten ter controle van de uitvoerende macht.³⁶ Artikel 48 van de *Basic Law* beschrijft de rol van de CE. Zo kan hij openbare ambtenaren en rechters benoemen en ontslaan³⁷; hij kan een wet die door minder dan twee derde van de wetgevers is gestemd vetoën³⁸; indien een wet door meer dan twee derde van de wetgevers werd goedgekeurd, en de wetgevers weigeren hun stem te veranderen, dan heeft de CE de macht om de LegCo te ontbinden.³⁹ De CE is dus een cruciale figuur in het beleid van de HKSAR. Om de modererende positie van de *Chief Executive* te vergemakkelijken werd voorts bepaald dat de CE niet tot een politieke partij mag behoren.⁴⁰

De 20 zetels in de LegCo die door directe verkiezingen konden worden verkozen, de zogenaamde *Geographical Constituencies*, maakten het ontstaan van politieke partijen noodzakelijk. De grootste partij bij het ontstaan van de HKSAR was de *Democratic Party* 民主黨 (*mínzhǔdǎng*; hierna DP). Dit was de partij van Martin Lee en Szeto Wah, die deel uitmaakten van de *Basic Law Committee* in de jaren '80. Beijing zag de populariteit van deze

³⁴ C. Loh, (2006), Introduction, In C. Loh (Eds.), *Functional Constituencies: A Unique Feature of the Hong Kong Legislative Council*, Hong Kong: Hong Kong University Press. 7.

³⁵ Public Consultation on the Methods for Selecting the Chief Executive and for Forming the Legislative Council in 2012 Government of Hong Kong, 18 November 2009

³⁶ Lam, Political Context in *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 6.

³⁷ Hong Kong Basic Law: Article 48, Clause 6 & 7

³⁸ Basic Law: Article 49

³⁹ Basic Law: Article 50

⁴⁰ 左亦鲁 (*zuōyìlǔ*), (2007), 试论香港循序渐进的民主进程 (*shìlùn xiānggǎng xúnxù jiànjìn de mǐnzhǔ jìnchéng*), 中国知识基础设施工程 (*zhōngguó zhīshì jīchǔ shèshī gōngchéng*), 5, <http://210.39.5.17/handle/510500.239/1713>.

partij -en andere pro-democratische partijen als de *Frontier Party* 前綫 (*qiánxiàn*)- als een bedreiging voor haar invloed, en werkte aan een tegenbeweging. De inspanning loonde en resulteerde in de oprichting van enkele pro-Beijing en pro-business partijen; de meest noemenswaardige zijnde de DAB (*Democratic Alliance for the Betterment of Hong Kong* 民主建港協進聯盟 *mínzhǔ jiàngǎng xiéjìn liánméng*) en de *Liberal Party* 自由黨 (*zìyóudǎng*).⁴¹

De uitzonderlijke omstandigheden in Hong Kong hebben geleid tot een vierdimensionaal politiek spectrum, met de belangen van de business tegenover die van de welvaartsstaat en van een democratische evolutie tegenover een nauwere samenwerking met China.⁴² DeGolyer (1997) noemt dit “donut-vormige” politiek spectrum “inherent onstabiel en polariserend”.⁴³ (cf. grafiek 2)

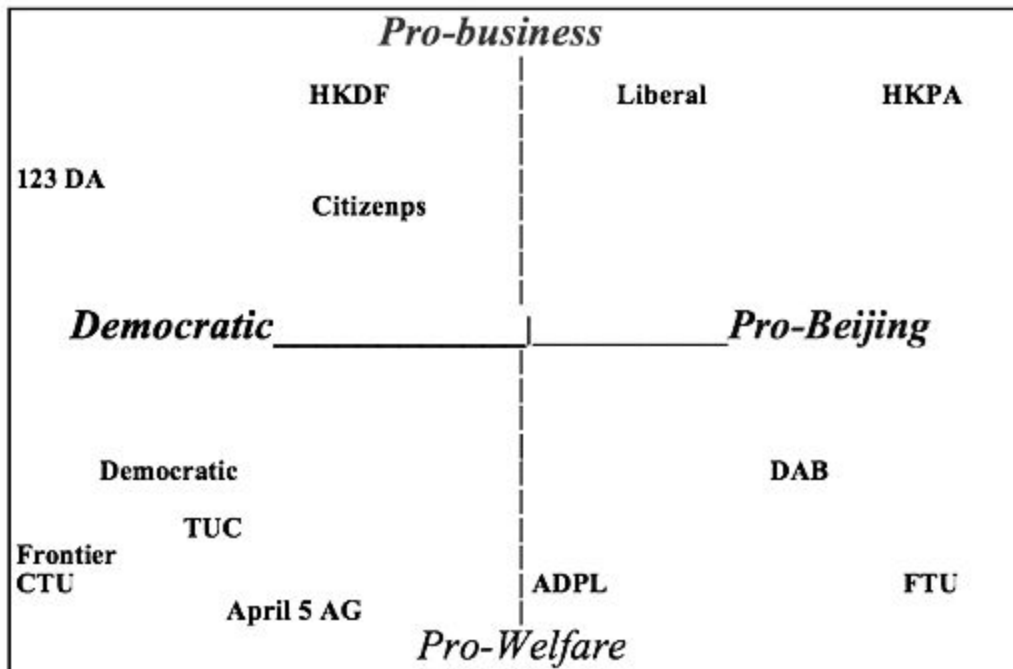
⁴¹ Chan, Taking Stock of “One Country, Two Systems” in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 43.

⁴² DeGolyer, *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, 10.

⁴³ *Ibid*, 12.

Grafiek 2: Het Politieke Spectrum in Hong Kong in 1997. DeGolyer, *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, 11-12.

Hong Kong Political Matrix

Legend:	
April 5 AG	April Fifth Action Group--Trotskyite street agitators.
ADPL	Association for Democracy and People's Livelihood--Fredrick Fung's social action group seeks conciliation with Beijing while pursuing democracy.
Citizen's Party	Citizen's Party--Christine Loh's new party of the center and environment.
CTU	Confederation of Trade Unions--umbrella organization for independent unions neither affiliated with Beijing or Taipei.
DAB	Democratic Alliance for the Betterment of Hong Kong--moderate China patriots, main contenders with the Democratic Party. Led by Tsang Yok-Tsing.
Democratic	Democratic Party--merged Meeting Point and United Democrats of Hong Kong to form the largest party, under Martin Lee.
Frontier	Frontier party--coalition seeking rapid democratization, willing to demonstrate fiercely and often to get it. Led by Emily Lau and Lau Chin Shek.
FTU	Federation of Trade Unions--the leftist unions, usually fiercely loyal to the party line, yet also willing to oppose Beijing's business friends. Aligns with DAB on all but business affairs.
HKDF	Hong Kong Democratic Federation--Jimmy McGregor supported this nearly defunct pro-democratic, pro-business organization.
HKPA	Hong Kong Progressive Alliance--merger of Maria Tam's Liberal Democratic Federation and the Hong Kong Progressive Alliance. Hard core supporters of Beijing and business with roots in the rural Heung Yee Kuk.
Liberal	Liberal Party--Led by Allen Lee, while occasionally critical of Beijing, usually seeks accommodation. Business as usual the byword and goal.
TUC	Trades Union Council--shrinking bastion of pro-Taiwan workers.
123 DA	123 Democratic Alliance--pro-Taiwan, pro-democracy and usually more pro-business demonstrators.

ii. *Inbreuken en Controversie*

⁴⁴ S. Chiu and T. Lui, (2000), Introduction: Changing Political Opportunities and the Shaping of Collective Action, *In: Chin Tin Tin & Siu Siu-mei, The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 15.

In de aanloop naar de Overdracht in 1997 gingen er ongeruste stemmen op in Hong Kong over China's intenties. Intussen waren de meesten overtuigd van het principe van 'Één Land, Twee Systemen', maar het leek onmogelijk voor een staat onder de Communistische Partij om de

Hong Kong zich op prees.⁴⁵ Toch kwam het in de daarop volgende jaren herhaaldelijk tot onenigheid over de precieze invulling van ‘Één Land, Twee Systemen’.⁴⁶

De Chinese staatsleiders lieten zich in de jaren ‘90 af en toe ontvallen dat Hong Kong dan wel een ander systeem ging handhaven, maar dat de regio zich geen illusies moest maken over een te grote onafhankelijkheid. In een gesprek met de ontwerpers van de *Basic Law* zei Deng Xiaoping het volgende:

“[Bij het ontwerpen van de *Basic Law*] zou u ook enkele andere zaken moeten in acht nemen. Bijvoorbeeld, na 1997 zullen wij het de Hongkongers nog steeds toelaten de Chinese Communistische Partij en China te bekritisieren, maar wat als zij van hun woorden daden maken? Wat als ze Hong Kong proberen om te vormen tot een bastion van verzet tegen *mainland* onder het mom van “democratie”? Dan zouden wij geen andere keuze hebben dan in te grijpen. In de eerste plaats zouden de lokale overheidsinstanties moeten ingrijpen; de Chinese troepen die daar gestationeerd zijn zouden niet per se moeten ingezet worden. Ze zouden enkel worden ingezet in het geval van ernstige onrust. In ieder geval, een interventie zou noodzakelijk zijn!”⁴⁷

In 2000, tijdens de feestelijkheden ter ere van 10 jaar *Basic Law*, stelde de Adjunct-Directeur van de Juridische Commissie van het Nationaal Volkscongres 中共中央政法委員會副主任 (*zhōnggòng zhōngyāng zhèngfǎ wěiyuánhùi fùzhǔrèn*), Qiao Xiaoyang 乔晓阳, dat in het geval van een aanvaring tussen ‘Één Land’ en ‘Twee Systemen’, het ‘Één Land’ altijd zou primeren.⁴⁸ Ook in 2003 herhaalde de Chinese staat dat ‘Één Land’ voorgaat op ‘Twee Systemen’.⁴⁹

⁴⁵ Chan, Taking Stock of “One Country, Two Systems” in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 35-36.

⁴⁶ Wong, “One Country” and “Two Systems”: Where is the Line in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 9-31; zie dit hoofdstuk voor een kritisch overzicht van inbreuken op het ‘één land, twee systemen’-principe.

⁴⁷ Deng, *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*, 58. Eigen vertaling SB

⁴⁸ Wong, Introduction in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 5.

⁴⁹ *Ibid.*, 6.

In de bijna twee decennia sinds de Overdracht kwam het af en toe tot zo'n aanvaring. Een eerste dispuut deed zich voor tijdens de *Right of Abode*-kwestie in 1999. Deze kwestie ontstond toen de lokale regering in Hong Kong zich realiseerde dat een bepaald Artikel in de *Basic Law* mogelijks voor een sociale crisis zou zorgen. Het ging om Artikel 24, dat onder meer stelt dat inwoners van de Volksrepubliek naar Hong Kong mogen migreren indien hun ouders inwoners zijn van Hong Kong. Volgens een studie die de LegCo liet uitvoeren zou dit 1,6 miljoen *mainlanders* het recht geven zich in Hong Kong te vestigen. Op 10 Juli 1997 voerde de LegCo een amendement op de *Basic Law* in die de betreffende clausule van dit artikel ongeldig maakte met retroactieve kracht tot 1 Juli 1997. De nieuwe regel luidde dat het zogenaamde *Right of Abode* enkel gold voor inwoners van de VRC die op het moment van hun geboorte een ouder hadden die inwoner was van Hong Kong. De enkele *mainlanders* die reeds op deze manier hun verblijfsvergunning hadden verkregen werden dus dit recht ontnomen.

Toen een van deze nieuwe migranten een rechtszaak aanspande tegen het bestuur, kwam de zaak uiteindelijk voor het Hooggerechtshof, dat op 29 januari 1999 de regeling onwettig verklaarde. Normaal gezien is dit het laatste woord in een rechtsstaat, maar de regering onder leiding van CE Tung Chee-hwa kon zich niet bij het besluit neerleggen en bracht de kwestie voor het Permanent Comité van het Nationaal Volkscongres 全国人民代表大会常务委员会 (*quánguó rénmin dàibiǎo dàhuì chángwù wěiyuánhui*) (hierna NPCSC - naar *National People's Congress Standing Committee*), die volgens de *Basic Law* het recht heeft amendementen aan de *Basic Law* in te voeren. Het NPCSC besloot op 26 juni 1999 dat het voorgestelde amendement rechtsgeldig was.

⁵⁰ Hiermee verwierp het NPCSC de beslissing van het Hooggerechtshof, wat een schending was van Hong Kong's intrinsieke *Rule of Law* en dus van 'Een Land, Twee Systemen'.⁵¹

Een tweede kwestie die het principe op de proef stelde was de relatie tussen Hong Kong en Taiwan. Officieel gezien is de relatie tussen de HKSAR en Taiwan de verantwoordelijkheid van Beijing. De *Basic Law* stelt immers dat buitenlandse betrekkingen onder 'Één Land' valt. Dit betekent ook dat Hong Kong zich moet houden aan de officiële positie van de Volksrepubliek

⁵⁰ Y. Ghai, (2000), The NPC Interpretation and Its Consequences, In J. Chan, H. L. Fu and Y. Ghai (Eds.), *Hong Kong's Constitutional Debate: Conflict over Interpretation*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 200-3.

⁵¹ Lam, Political Context in *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 12.

China met betrekking tot Taiwan. In de praktijk moet de administratie van de regio dus weigeren een visum uit te strekken aan politici en andere spraakmakers die zich openlijk tegen de Chinese regering kanten. Dit beleid lekt echter soms ook door tot in het ‘Twee Systemen’-luik, zoals bijvoorbeeld in Maart 2000, toen lokale televisie een interview uitzond met Taiwanese politica Annette Lu Hsiu-lien 呂秀蓮. Lu had zich voordien uitgesproken voor de onafhankelijkheid van Taiwan. De Adjunct-Directeur van het Liaison Bureau in Hong Kong, Wang Fengchao 王凤超 reageerde door te waarschuwen tegen het pleiten voor Taiwanese onafhankelijkheid. Het Adjunct-Hoofd van het Taiwan Departement van het Liaison Bureau riep de zakenwereld in Hong Kong op om de handel met Taiwanese dissidenten op te zeggen. Het Britse *Foreign Office* noemde deze uitspraken “een duidelijke schending van de opzet van de *Sino-British Joint Declaration*.”⁵²

In mindere mate vormt ook de beweging *Falun Gong* 法輪功 (*fǎlún gōng*) een mogelijk bezwaar. Deze religieuze beweging is verbannen in China, maar toegelaten in Hong Kong. Openbare vervolging van de beweging zou moeilijk te verdedigen zijn in de relatief vrije regio, maar een verzetshaard laten broeien kan China ook onmogelijk goedkeuren. In woorden is de beweging dus toegelaten in Hong Kong, maar vele volgelingen van *Falun Gong* klagen over subtiele discriminatie, inspectie, en intimidatie van hun groepering.⁵³

De Volksrepubliek ging verrassend goed om met de burgerlijke vrijheden die in Hong Kong golden in de jaren volgend op de Overdracht in 1997; toch zorgden geschilpunten zoals voorgaande voor een systematische groei in het wantrouwen tegenover China, en voor een latente sfeer van achterdocht.

Lokale kwesties

Niet alleen de relatie met China, vervat in het ‘Een Land, Twee Systemen’-principe, ging door moeilijke tijden. Ook het bestuur in Hong Kong zelf kende een moeizame start. Gegevens verzameld door de Civic Exchange 思匯政策研究所 (*sīhuì zhèngcè yánjiūsuǒ*) tonen aan dat de

⁵² Chan, Taking Stock of “One Country, Two Systems” in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 46. Eigen vertaling SB

⁵³ Chan, Taking Stock of “One Country, Two Systems” in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 44-45.

tevredenheid van Hongkongers met hun regering zakte van 66% in 1997 tot 30% in 2000 en verder tot 20% in 2003.⁵⁴ Dit had te maken met enkele externe en interne factoren met een grote invloed op het dagelijkse leven. Tot de externe factoren behoort het vogelgriep virus dat in 1997 menselijke slachtoffers maakte in Hong Kong, en de Aziatische financiële crisis die de regio in de ban hield in datzelfde jaar. Ook de opkomst van het Severe Acute Respiratory Syndrome virus in 2003 en de daaropvolgende economische en sociale crisis bracht de reputatie van de regering zware klappen toe. Tot de interne factoren behoorde de crisis rond Artikel 23 van de Basic Law, een staatsveiligheids-wet die werd voorgesteld onder toezicht van CE Tung Chee-hwa en toenmalig Secretaris voor Staatsveiligheid 保安局局長 (*bǎoānjú júzhǎng*) Regina Ip Lau Suk-ye 葉劉淑儀. Voor een uiteenzetting van de problematiek en de massa-protesten dienvolgens, zie verder.

iii. Democratisering

Terwijl de sociale onvrede groeide in de HKSAR, bleef de lokale regering volharden in een economische aanpak. Ze werd daarbij gesteund door de centrale regering in Beijing, die de gemoederen probeerde te bedaren met economische gebaren zoals de CEPA, de Closer Economic Partnership Agreement, in juni 2003. De crisissen van de voorgaande jaren hadden bij Hongkongers echter een hernieuwd verlangen naar democratisering losgewerkt.⁵⁵

Tot 2007 stond de te volgen evolutie van democratische hervormingen gebeiteld in de *Basic Law*. Voor de eerste tien jaar van de HKSAR zou de LegCo blijven bestaan uit 60 zetels, waarvan de helft uit *Functional Constituencies* zou blijven bestaan. Wijzigingen aan de *Basic Law* moeten worden goedgekeurd door twee derde van de LegCo, waarna zowel de *Chief Executive* als twee derde van de delegatie van Hong Kong in het Nationaal Volkscongres ook nog hun goedkeuring moet verstrekken. Als al deze politici het voorgestelde amendement hebben goedgekeurd, wordt een committee van zes *mainlanders* en zes Hongkongers samengesteld dat zich buigt over de kwestie en advies geeft. Uiteindelijk komt de voorgestelde

⁵⁴ Lam, Political Context in *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 2.

⁵⁵ Y. Zheng and S. K. Tok, (2013), Democratization in Hong Kong: A Crisis Brewing for Beijing, In Y. Zheng and C. P. Yew (Eds.), *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, Singapore: World Scientific Pub. Co, 191-92.

wijziging voor het Nationaal Volkscongres, waar een meerderheid van de stemmen vereist is om de wet te bekrachtigen.⁵⁶ Dit is een heel omslachtig proces, waardoor een democratisering van de *Chief Executive*-verkiezing quasi onmogelijk werd tot 2007. De interne proporties van de LegCo waren echter gemakkelijker te herzien, met slechts een twee derde meerderheid in de LegCo en de goedkeuring van de CE vereist.⁵⁷ Deze proporties werden in de loop der jaren dan ook aangepast. Tot 2000 gold dat een selectiecommissie van 400 personen verantwoordelijk was voor de verkiezing van de CE, alswel voor de verkiezing van tien van de 60 zetels in de LegCo. Voor de verkiezingen van september 2000 werden vier van die tien zetels nu ondergebracht bij de *Geographical Constituencies*. Het selectiecommissie verloor haar laatste zetels in de LegCo in 2004, waardoor de *Geographical Constituencies* en de *Functional Constituencies* nu voor het eerst beiden 30 zetels bedroegen.⁵⁸

Na 2007 zou dus ook de verkiezing van de *Chief Executive* open staan ter discussie. De *Basic Law* stelt in Artikel 45 dat:

“De *Chief Executive* van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong zal worden verkozen door consultaties op lokaal niveau en worden benoemd door de Staatsraad 国务院 (*guówùyuàn*)”

“De methode voor het selecteren van de *Chief Executive* zal worden verduidelijkt in het licht van de actuele situatie in de Speciale Administratieve Regio Hong Kong en in overeenstemming met het principe van geleidelijke en ordelijke vooruitgang. Het uiteindelijke doel is de selectie van de *Chief Executive* door middel van algemeen kiesrecht na nominatie door een ruim representatief selectiecomité in overeenstemming met democratische procedures.”⁵⁹

⁵⁶ DeGolyer, *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, 12.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Wong, Introduction in “*One Country, Two Systems*” in *Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, 3.

⁵⁹ The Basic Law Article 45, (2012, July), http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/chapter_4.html#section_3. Eigen vertaling SB

Een essentiële zin in dit Artikel is dat de *Chief Executive* uiteindelijk door algemeen kiesrecht zou verkozen worden. Een gelijkaardig Artikel bestaat voor de LegCo, namelijk Artikel 68, waarin het volgende staat:

“De methode voor het vormen van de Wetgevende Raad zal worden verduidelijkt in het licht van de actuele situatie in de Speciale Administratieve Regio Hong Kong en in overeenstemming met het principe van geleidelijke en ordelijke vooruitgang. Het uiteindelijke doel is de verkiezing van alle leden van de Wetgevende Raad door middel van algemeen kiesrecht.”⁶⁰

In april 2004 kwam het NPCSC echter naar buiten met een herziene versie van de *Basic Law*, waarin ze de mogelijkheid op algemene verkiezingen voor het kiesjaar 2007 uitsloot. Hiermee greep Beijing opnieuw duidelijk het initiatief over de democratisering van Hong Kong, wat door Hongkongers niet gesmaakt werd.⁶¹ De Communistische partij heeft echter weinig opties, aangezien een democratisering van Hong Kong verstrekkende gevolgen kan hebben voor haar beleid in China.^{62 63} Het enige merkbare voordeel dat de Communistische Partij kan halen uit een democratisering van Hong Kong, is een opwarming van de relaties met Taiwan.⁶⁴ Dat dit nodig is blijkt uit een uitspraak van voormalig president van Taiwan Lee Teng-hui 李登輝: “[Hong Kong’s lot] dient als een waarschuwing voor Taiwan dat vrijheid en democratie nooit kunnen samengaan onder China’s autoritaire regime”⁶⁵

Maar het was een gebeurtenis in Taiwan in 2004 die de democratische strijd in Hong Kong wat bekoelde. De 1-juli betoging, die bijna jaarlijks gehouden wordt op de verjaardag van de Overdracht, telde dat jaar wel een grote opkomst, maar behoudens dat protest bleef het rustig. In Taiwan heerste diepe verdeeldheid na de democratische herverkiezing van President Chen

⁶⁰ *Ibid*, Article 68.

⁶¹ Zheng and Tok, Democratization in Hong Kong: A Crisis Brewing for Beijing in *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 188.

⁶² *Ibid*, 189.

⁶³ DeGolyer, *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*, 13.

⁶⁴ Yew, Political Reform and Dilemma in *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 221.

⁶⁵ Lee in *Taipei Times* 18/8/2003, quote uit: Lam, *Political Context Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 5. Eigen vertaling SB

Shui-bian 陳水扁. De bevolking in Hong Kong leek niet meer zo zeker over de uitgesproken voordelen van vrije verkiezingen. De pro-democratische beweging trok zich wat terug in de schaduw en uit een evaluatie van hun strategie ontstonden nieuwe bewegingen met nieuwe plannen.⁶⁶ Zo ontstond in 2006 de *Civic Party* 公民黨 (*gōngmíndǎng*), uit leden van de *Article 45 Concern Group* 基本法四十五條關注組 (*jīběnfǎ sìshíwǔ tiáoguān zhùzǔ*), een lobbygroep die het invoeren van algemeen kiesrecht promoot.⁶⁷ De *Civic Party* groeide sindsdien uit tot de derde grootste partij in de LegCo.

Een nieuwe realiteit waar de democratische beweging zich ook aan moest aanpassen was het feit dat Hong Kong ten tijde van de Overdracht in een veel betere positie stond tegenover Beijing om hervormingen te eisen. Hong Kong was een vitale havenstad in de Chinese economische hervormingen. Tien jaar later waren de zaken echter gekeerd, en werd Hong Kong voor haar overleven afhankelijk van import uit China, terwijl China verschillende havensteden kon ontwikkelen met hetzelfde potentieel als Hong Kong.⁶⁸

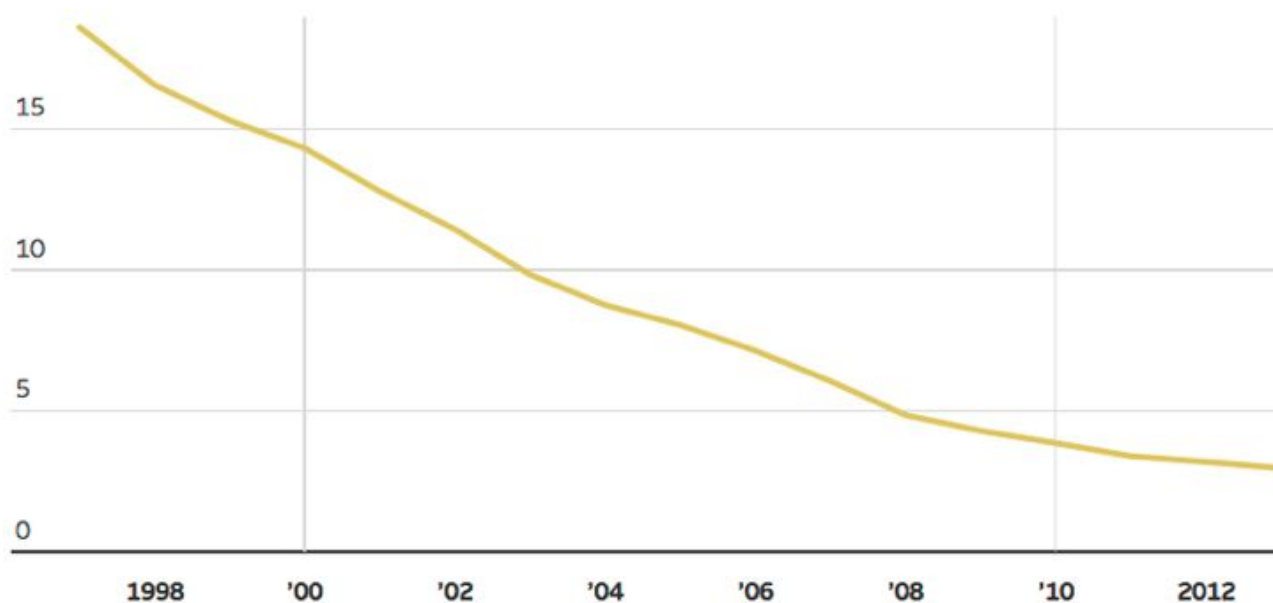
⁶⁶ Zheng and Tok, *Democratization in Hong Kong: A Crisis Brewing for Beijing* in *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 197.

⁶⁷ HKFS Declaration for Student's Strike, (2014, September), <http://www.hkfs.org.hk/studentsstrikedeclaration/?lang=en>.

⁶⁸ Zheng and Tok, *Democratization in Hong Kong: A Crisis Brewing for Beijing* in *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 199.

Grafiek 3: Het Bruto Binnenlands Product (BBP) van Hong Kong als deel van het BBP van China (in procent)

bron: Wereldbank; grafiek: Vox.com

De volgende verkiezingen voor de LegCo waren in 2012. In 2007 stelde de pro-democratische fractie van de LegCo een blauwdruk op met hun voorstellen voor het bereiken van algemeen stemrecht. Het NPCSC reageerde later datzelfde jaar met een resolutie die stelt dat:

De verkiezing van de vierde *Chief Executive* van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2012 zal niet worden uitgevoerd volgens algemeen stemrecht. De verkiezing van de vijfde termijn van de Wetgevende Raad van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2012 zal niet worden uitgevoerd volgens het verkiezen van alle leden door algemeen stemrecht. De half-half ratio van de leden uit *Functional Constituencies* en de rechtstreeks verkozen leden uit *Geographical Constituencies* zal ongewijzigd blijven.⁶⁹

⁶⁹ Hong Kong Constitutional Instruments: Instrument A211 Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on Issues Relating to the Methods for Selecting the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region and for Forming the Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region in the Year 2012 and on Issues Relating to Universal Suffrage (Adopted by the Standing Committee of the Tenth National People's Congress at its Thirty-First Session on 29 December 2007), (2015, May), <http://www.hklii.hk/cgi-bin/sinodisp/eng/hk/legis/instrument/211/paragraph.html?stem=&synonyms=&query=Adopted%20by%20the%20Standing%20Committee%20of%20the%20Tenth%20National%20People's%20Congress%20at%20its%20Thirty-first%20Session>. Eigen vertaling SB

De resolutie begint echter met een verklaring, dat de Sessie van oordeel was...

“[D]at de selectie van de vijfde *Chief Executive* van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2017 mag uitgevoerd worden volgens algemeen stemrecht; dat nadat de *Chief Executive* is verkozen door algemeen stemrecht, de verkiezing van de Wetgevende Raad van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong mag uitgevoerd worden volgens het verkiezen van alle leden door algemeen stemrecht... Gepaste wijzigingen in overeenstemming met het principe van geleidelijke en ordelijke vooruitgang mogen gemaakt worden aan de specifieke methode voor het selecteren van de vierde *Chief Executive* van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2012 en de specifieke methode voor het vormen van de vijfde termijn van de Wetgevende Raad van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2012 in overeenstemming met de bepalingen van Artikels 45 en 68, en van Artikel 7 van Annex I en Artikel III van Annex II aan de *Basic Law*.”⁷⁰

De beslissing van het Nationaal Volkscongres ging dus gepaard met een verregaande toezegging, om in 2017 toe te laten dat de *Chief Executive* door algemeen stemrecht zou worden verkozen. Deze toezegging was waarschijnlijk deels ingegeven door het feit dat Beijing een stok achter de deur had. Zolang de *Functional Constituencies* bleven bestaan was het moeilijk om democratische hervormingen door te voeren. Zoals voordien gesteld, moest elke wijziging aan het selectieproces van de *Chief Executive* en de LegCo eerst een twee derde meerderheid halen in de LegCo. Dit wordt problematisch door een consequente conservatieve stem van de meeste FC's, die bleven uit eigenbelang algemeen stemrecht afhouden.⁷¹

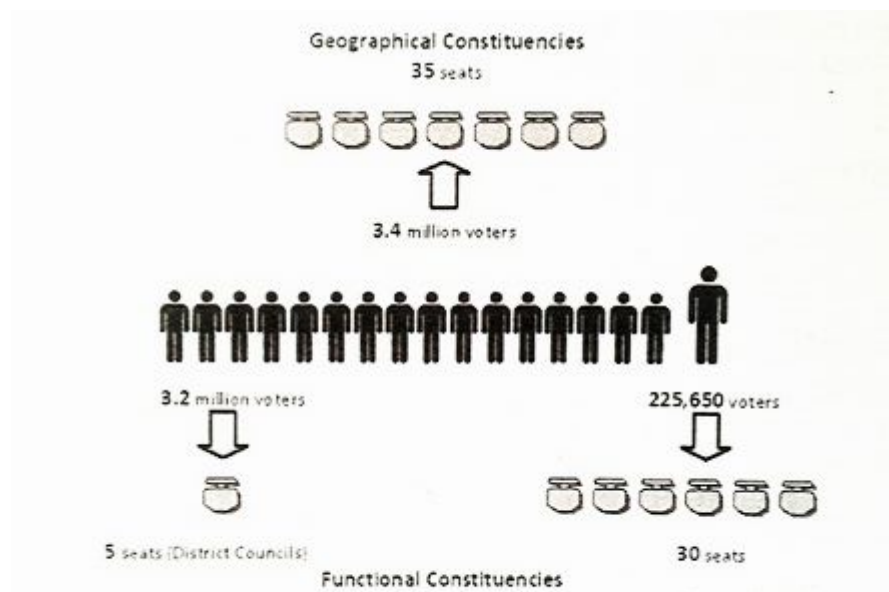
De beperkte democratisering van de hervormingen voor 2012 hield in dat het selectiecomité van de *Chief Executive* uitgebreid zou worden naar 1 200 stemgerechtigden; de LegCo zou uitgebreid worden met tien bijkomende zetels, waarvan vijf door GC en vijf door FC verkozen zouden

⁷⁰ *Ibid.* Eigen vertaling SB

⁷¹ Yew, *Political Reform and Dilemma in Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 218.

worden.⁷² De vijf zetels die de FC uitbreidden, zouden worden verkozen door een kieskring genaamd *District Council (Second)*. Deze kieskring groepeerde enkel de ca. drie miljoen stemgerechtigden die niet op een andere FC konden stemmen. Concreet betekende dit dus dat vanaf het kiesjaar 2012 elke kiezer in Hong Kong minstens twee stemmen had, wie voorheen enkel op een GC kon stemmen, had nu zijn eigen FC om een tweede stem op uit te brengen.⁷³

Afbeelding 1: Nieuwe indeling LegCo volgens ontwerp kiesjaar 2012. Bron: Yew, *Political Reform and Dilemma in Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 214.

De meeste pro-democratische partijen wilden het Nationaal Volkscongres evenwel niet op hun woord geloven. Het uitstellen van een basisrecht tot 20 jaar na de Overdracht leek hen te lang, dus planden ze hun vetorecht te gebruiken om de hervorming tegen te houden, zolang het geen grondige democratisering betekende. Dit vetorecht had de pro-democratische fractie door haar gewicht in de vierde LegCo, met 23 van de 60 zetels.⁷⁴ Om hun zaak kracht bij te zetten namen vijf pro-democratische wetgevers ontslag uit de LegCo, in de hoop dat hun herverkiezing de regering zou duidelijk maken dat hun vraag naar democratisering breed gedragen werd onder de

⁷² Lam, *Political Context in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 8.

⁷³ Sing and Tang, *Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 146.

⁷⁴ Public Consultation on the Methods for Selecting the Chief Executive and for Forming the Legislative Council in 2012 Government of Hong Kong, 18 November 2009

bevolking. De vijf wetgevers werden inderdaad herverkozen voor hun posities, maar de opkomst was te laag om een duidelijk signaal te geven.

Na intens overleg scheurde de *Democratic Party* zich los van de rest van de fractie. Zij konden overtuigd worden dat in 2017 de *Chief Executive* democratisch zou worden verkozen, waardoor zij instemden met de geplande overgangsmaatregel. op 23 juni 2010 werd de hervorming aanvaard door een twee derde meerderheid in de LegCo⁷⁵

De toegeving van de *Democratic Party* zorgde voor een breuk in het democratische front. Andere pro-democratische partijen als *Civic Party* en *League of Social Democrats* 社會民主連線 (*shèhuì mínzhǔ liánxiàn*) bleven ervan overtuigd dat de regeringspartijen -in het geval algemeen kiesrecht er door kwam- het de pro-democraten moeilijk zouden maken door bijvoorbeeld een hoge kiesdrempel op te werpen.⁷⁶

Alle hoop van de pro-democratische beweging was er dus op gevestigd dat de lokale en centrale regering hun belofte zou nakomen, en in 2017 algemeen kiesrecht zou toelaten.

⁷⁵ Sing and Tang, Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform in *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 152.

⁷⁶ Yew, Political Reform and Dilemma in *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock*, 213.

2. Burgermaatschappij

Één van de meest invloedrijke factoren in een democratiseringsproces is de inzet vanuit de burgermaatschappij.⁷⁷ Ook in Hong Kong ontstond het verlangen naar een democratisch bestuur spontaan uit de collectieve acties van de jaren '70.

a. Ontstaan van een maatschappelijk bewustzijn

Vaak wordt de vraag gesteld hoe de Hongkongers tot 1997 gelaten het gezag van de Britse kolonisator konden ondergaan. Op enkele protesten in de jaren '60 na bleef het immers uitzonderlijk rustig in de kroonkolonie. Voor de vermeende lijdzaamheid werden verschillende sociale theorieën bedacht of toegepast. De meest aanvaarde theorieën waren die van de 'vluchtelingenmentaliteit' -"een reddingsboot laat je niet zinken"⁷⁸- en de zogenaamde 'administratieve absorptie van politiek', een koloniale strategie waarbij de kolonisator een administratieve klasse creëert uit de lokale politieke elite, die een verdere politisering onnodig maakt.⁷⁹

In hun onderzoek naar sociale bewegingen in Hong Kong vegen Lui en Chiu (2000) deze stellingen echter van tafel. Ze verwijten de voorgaande studies een te theoretische aanpak, blind voor wat er zich effectief op de straat afspeelde in de jaren '70 en '80. "Golf na golf van collectieve actie werden waargenomen in deze zogenaamde kalme samenleving sinds de jaren '70."⁸⁰ De sociologische onderzoeken waar voorgaande theorieën op werden gebaseerd zouden een te hoge drempel opgehouden hebben, waardoor elke sociale actie die niet het gehele systeem aantastte niet in de studie werd opgenomen.⁸¹

⁷⁷ Sing and Tang, Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform in *Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 21.

⁷⁸ J. M. Chan and F. L. F. Lee, (2009), Who Can Mobilize Hong Kong People to Protest? A Survey Based Study of These Three Large-Scale Rallies, In M. Sing (Eds.), *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, London: Routledge, 15.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Chiu and Lui, Introduction: Changing Political Opportunities and the Shaping of Collective Action in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 3.

⁸¹ *Ibid.*, 5-6.

Volgens Lui en Chiu (2000) ontstond in de nasleep van de protesten van 1966 en 1967 (cf. infra) een nieuwe bewustwording van sociale en culturele problemen, die resulteerde in twee vormen van sociale participatie: enerzijds werden studenten actief in lokale sociale aangelegenheden zoals armoedehulp, anderzijds ontstond een culturele beweging die de banden met China aanhaalde, door middel van nationalistische campagnes en inleefreizen (cf. A.2.d. Studentenbewegingen).⁸² Door de beperkingen die de koloniale regering oplegde aan politieke participatie, namen politieke eisen de vorm aan van protestbewegingen.⁸³ Het begin van de jaren '70 zag het ontstaan van verschillende bewegingen die opkwamen tegen de stijgende huurprijzen en de povere leefomstandigheden in openbare huisvesting. Trouw aan de sociale bewegings-theorie van Alinsky (1971), organiseerden verschillende actiegroepen opleidingen om buurtbewoners te helpen in het protest tegen de regering. Door zich te concentreren op het ontwikkelen van een sociaal bewustzijn bij grote bevolkingsgroepen, kon de beweging met beperkte uitgaven toch een groot verschil maken. De acties bleven echter gelimiteerd door de koloniale structuur van de maatschappij, waardoor grote veranderingen uitbleven.⁸⁴

In 1978, met de machtsovername van Deng Xiaoping, kwam de nationale hereniging van China (met Taiwan, Hong Kong, Macau,...) terug hoog op de agenda, en dit maakte ook bij de burgermaatschappij in Hong Kong wat los. Het einde van de koloniale regering was in zicht, en het burgeractivisme verenigde zich in de eis voor een democratisch bestuur na de Overdracht.⁸⁵ In 1986 kwamen 95 sociale bewegingen samen onder een pro-democratische alliantie, de beweging kreeg de naam *Joint Committee on the Promotion of a Democratic Government* 民主政制促進聯委會 (*mínzhǔ zhèngzhì cùjìn liánwěi huì*) (hierna JCPDG) en bestond uit een breed spectrum aan organisaties, die vaak voorheen al hadden samengewerkt aan projecten gaande van nationalistische strekking tot de klassenstrijd.⁸⁶

⁸² *Ibid*, 7.

⁸³ *Ibid*, 8.

⁸⁴ N. Ma, (2009), Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong, In Khun Eng Kuah and Gilles Guiheux (Eds.), *Social Movement in China*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 48.

⁸⁵ Chiu and Lui, Introduction: Changing Political Opportunities and the Shaping of Collective Action in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 11.

⁸⁶ M. Sing, (2000), Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994), In S. Chiu and T. Lui (Eds.), *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 24-25.

Enkele van de meest prominente leden van JCPDG waren *Meeting Point* 匯點 (*huidiǎn*), *Association for Democracy and People's Livelihood* 香港民主民生協進會 (*xiānggǎng mínzhǔ mínshēng xiéjìn huì*) (hierna ADPL) en de *Society of Community Organization* 香港社區組織協會 (*xiānggǎng shèqū zǔzhī xiéhuì*) (hierna SoCO). *Meeting Point* ontstond in 1982, toen de gesprekken tussen Deng Xiaoping en de Britten in volle gang waren. Hun belangrijkste streven was voor een Hong Kong onder China, maar niet bestuurd door de Chinese centrale autoriteit. De ADPL vormde een grassroots-beweging die de lokale middenklasse vertegenwoordigde (en nog steeds vertegenwoordigt).⁸⁷ SoCO was gevormd in 1971 en vertegenwoordigde de belangen van de lagere klassen. Zij klaagden bijvoorbeeld de hoge kost van vastgoed aan, alsook het gebrek aan pensioenplannen.⁸⁸

De structurele organisatie van de pro-democratische bewegingen noopte de gegoede klassen om zich eveneens te organiseren om hun belangen -vaak in strijd met democratische waarden- te beschermen. Kort na het ontstaan van de JCPDG groepeerden 57 zakenlui zich in de *Business and Professional Group* (hierna BPG).⁸⁹ De leden van de BPG waren tycoons of afgevaardigden van grote commerciële belangen, anderen waren bedrijfsbeheerders van de grootste bedrijven in de lokale kamer van koophandel. Zij hadden er alle belang bij om de vrije marktstaat zoals Hong Kong internationaal bekend stond te behouden, en ze vreesden dat democratisering tot meer uitgaven aan welvaart zou leiden. Met de opkomst van de BPG waren de krijtlijnen gezet voor de interne verdeeldheid in de burgermaatschappij die zich tot de dag van vandaag verderzet.⁹⁰

Het alarm ging af op 4 juni 1989. De protestbeweging die zich door China had verspreid had ook Hong Kong bereikt, en een enorme massa op de been gebracht. Velen zagen in de eisen van de studenten op Tiananmen 天安门 hun eigen hoop op een meer democratische, toegieflijkere Chinese staat weerspiegeld.⁹¹ Het bloedig neerslaan van de betogingen betekende dan ook een wezenlijke schok voor de samenleving, en meer specifiek de burgermaatschappij. Plots vreesde iedereen voor het lot van Hong Kong na 1997. Die schok reflecteert zich in een aantal peilingen

⁸⁷ L. Butenhoff, (1999), *Social Movements and Political Reform in Hong Kong*, Westport: Praeger, 94.

⁸⁸ *Ibid*, 95.

⁸⁹ Sing, Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994) in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 26.

⁹⁰ *Ibid*, 31.

⁹¹ Butenhoff, *Social Movements and Political Reform in Hong Kong*, 95-96.

die rond de periode werden uitgevoerd. Nog in juni 1989 zocht 58% van Hongkongers een paspoort dat hen verblijfsvergunning zou verstrekken in een ander land; en in het derde kwartaal van 1989, hoopte niet minder dan 43.6% van Hongkongers effectief te emigreren.⁹² In Tabel 1 kun je een scherpe daling in het vertrouwen in ‘Één Land, Twee Systemen’ aflezen. Tabel 2 toont de groeiende steun voor verregaande democratisering na het Tiananmen-incident.

Tabel 1: Peiling naar het vertrouwen in ‘Één Land, Twee Systemen’. Bron: Sing, *Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994)* in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 37.

	September 1988	May 1989	October 1989
Confident	44%	33.6%	25%
Not confident	36%	55.1%	69%

Tabel 2: Steun voor democratisering in Hong Kong. Bron: *Ibid*, 38.

Question	Rate
Thinking about the events in China, I agree the next draft of the Basic Law for Hong Kong should contain more provisions for democracy after 1997.	92.1%

Ook de BPG herzag haar strategie. Het grootste deel van de conservatieve businessgroep steunde nu een geleidelijke democratisering, met als voorlopige doelstelling een directe verkiezing van 60% van de LegCo tegen 2001 en een directe verkiezing van de *Chief Executive* in 2005. De JCPDG liet alle gematigdheid vallen en ging streven naar een rechtstreekse verkiezing van LegCo en *Chief Executive* in 1995.⁹³ De hardere taal van de pro-democratische beweging had ook gevolgen op het politieke niveau, waar Martin Lee en Szeto Wah, beiden leden van LegCo en invloedrijke figuren in de beweging, uit het *Basic Law Committee* werden gezet.⁹⁴

⁹² Sing, *Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994)* in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 37.

⁹³ *Ibid*, 40.

⁹⁴ Butenhoff, *Social Movements and Political Reform in Hong Kong*, 96. .

b. Politisering

In de jaren '90 bepaalde het politieke niveau de verdere democratisering, en werd de rol van de burgermaatschappij kleiner. De hervormingen van Gouverneur Patten (cf. supra) betekenden een eerste verkiezing voor een deel van de LegCo; een kans waar vele sociale bewegingen van gebruik wilden maken om hun agenda te realiseren.⁹⁵ Zowel *Meeting Point* als ADPL gingen in de partijpolitiek, en wat overbleef van de JCPDG werd grotendeels ondergebracht in de nieuwe partij *United Democrats of Hong Kong* 香港民主同盟 (*xiānggǎng mínzhǔ tóngméng*) (hierna UDHK) onder leiding van voornoemde Martin Lee.⁹⁶ In 1994 vormden *Meeting Point* en UDHK samen de nieuwe partij *Democratic Party*, sindsdien het politieke vlaggenschip van de democratische beweging.⁹⁷

Met de politisering van sociale bewegingen kwamen ook interne contrasten boven. Het opstellen van een partijprogramma vraagt immers een gedetailleerde afbakening van idealen en doelen, wat niet nodig is voor een los samengestelde sociale groepering. Er groeide ongeziene spanning tussen pro-democratische groepen.⁹⁸ Tussen de sociale bewegingen en de politieke partijen kwam er wel een sterke band, aangezien veel van de politieke leiders oorspronkelijk uit de grassroots-bewegingen kwamen. Deze band was even wennen voor de nieuwe politici, die nu een taak als onverbidelijke oppositiekraacht moest afwegen tegen een pragmatischere gematigde positie.⁹⁹

In de jaren '90 bleef de burgermaatschappij dus wat op de achtergrond. De meeste sociale bewegingen hadden een plaats in het politieke landschap verworven, en ook de gegoede klasse zag zich vertegenwoordigd in partijen als de *Liberal Party* en de conservatieve DAB. Na enkele

⁹⁵ J. Y. S. Cheng, (2014), *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, In J. Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 253.

⁹⁶ Sing, *Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994)* in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 42.

⁹⁷ Butenhoff, *Social Movements and Political Reform in Hong Kong*, 97.

⁹⁸ A. Ku, (2009), *Civil Society's Dual Impetus*, In M. Sing (Eds.), *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, London: Routledge, 41.

⁹⁹ Chiu and Lui, *Introduction: Changing Political Opportunities and the Shaping of Collective Action* in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 12.

jaren bleek de nieuwe regering evenwel absoluut niet te voldoen. De kritiek op de administratie van Tung Chee-hwa groeide op het politieke niveau door oppositie van de democratische partijen, maar ook in het burgerlijk landschap groeiden nieuwe bewegingen. Deze bewegingen probeerden het woord terug te geven aan de ‘massa’, hun acties bestonden vooral uit lijnrechte confrontaties met de overheid, om de electorale politiek en de vermeend eenzijdige media te omzeilen.¹⁰⁰ Tung probeerde angstvallig terug te grijpen naar de stabiliteit van de koloniale administratie, maar zijn regering ontbrak het aan vertrouwen van het volk. De stijve bureaucratie van Tung kon op weinig bijval rekenen en na de financiële- en SARS crises groeide de sociale onrust.¹⁰¹ Ook de sector van juridische beroepen zag zich hoe langer hoe meer de beschermer van het volk, in de verdediging tegen pogingen van Tung’s bestuur de controle over burgerrechten te manipuleren in hun voordeel, zoals gezien bij de *Right of Abode*-kwestie (cf. supra: A.1.b.ii Inbreuken en Controversie).¹⁰² Deze onvrede culmineerde in de volksprotesten tegen Artikel 23 in 2003.

c. Artikel 23

De *Basic Law* zoals ze in 1990 werd opgesteld bevat Artikel 23, een wet die de staatsveiligheid moet garanderen en die handelt over verraad, opruiing, diefstal van staatsgeheim enz... Het Artikel luidt als volgt:

“De Speciale Administratieve Regio Hong Kong zal zelf wetten uitvaardigen om van elke daad van verraad, afsplitsing, opruiing, ondermijning van de Centrale Volksregering, of diefstal van staatsgeheim te verbieden, om buitenlandse politieke organisaties of organen te verbieden politieke activiteiten uit te voeren in de Regio, en om politieke organisaties of organen van de Regio te verbieden banden te scheppen met buitenlandse politieke organisaties of organen.”¹⁰³

¹⁰⁰ Ma, Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong in *Social Movement in China*, 50-51.

¹⁰¹ Chiu and Lui, *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*, 16.

¹⁰² Ku, Civil Society’s Dual Impetus in *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, 44.

¹⁰³ Hong Kong Basic Law: Article 23. Eigen vertaling SB

Het is niet verwonderlijk dat deze wet altijd een gevoelig punt was in de relatie tussen Hong Kong en de Volksrepubliek. In 2002 poogde de regering Tung deze wet, bijgenaamd de “*National Security Bill*” (“Staatsveiligheids-wetsontwerp”), in te vullen, maar het document dat vervolgens ter consultatie werd vrijgegeven stootte op een golf van verontwaardiging en schrik. In de vijf jaar voor de herziening van Artikel 23 waren er geen noemenswaardige bedreigingen voor de staatsveiligheid, de wet kwam dus schijnbaar uit het niets en onder de bevolking werd kwaad opzet vermoed. De Chinese regering leek erop uit om de Hongkongse burgerlijke vrijheden in te perken en een rigide standaard in te stellen zoals reeds gangbaar was in *mainland*.

104

Toch dacht de regering het wetsvoorstel te kunnen doorvoeren. Gezien de destijds samenstelling van de LegCo, en de geldende procedureregels, was de regering vol vertrouwen dat de wet voor de zomer door de LegCo zou worden goedgekeurd, zonder verder overleg met oppositieleden. Het is deze hardnekkigheid die, in combinatie met de stagnerende economie en de SARS-crisis, die het volk massaal de straat op joeg.¹⁰⁵

Het oorspronkelijke voorstel, het *Consultation Document on Proposals to Implement Article 23 of the Basic Law* werd vrijgegeven op 24 september 2002. Gedurende de consultatieperiode van drie maanden, broeide het verzet tegen het voorstel. Op 15 december 2002 kwamen tienduizenden inwoners op straat om tegen het voorstel te protesteren. Het was de eerste maal sinds de protesten van 1989 dat de burgermaatschappij weer zo van zich liet horen. Ook de voorstanders van de regering organiseerden een mars, waar zo’n 40 000 mensen in meeliepen.¹⁰⁶ De oppositie tegen het voorstel bleef rustig doorheen het voorjaar, maar toen de deadline van 9 juli 2003 in zicht kwam, kwam de verontwaardiging weer op. Het *Civil Human Rights Front* 民間人權陣線 (*mínjiān rénquán zhènxiàn*), een losse coalitie van burgergroeperingen, kondigde

¹⁰⁴ A. Chen, (2005), The Consultation Document and the Bill: An Overview, In H. L. Fu, C. J. Petersen and S. N. M. Young (Eds.), *National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong’s Article 23 Under Scrutiny*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 95.

¹⁰⁵ C. J. Petersen, (2005), Hong Kong’s Spring of Discontent: The Rise and Fall of the National Security Bill in 2003, In H. L. Fu, C. J. Petersen and S. N. M. Young (Eds.), *National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong’s Article 23 Under Scrutiny*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 2.

¹⁰⁶ Ku, Civil Society’s Dual Impetus in *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, 43.

aan dat op 1 juli een betoging zou worden georganiseerd tegen het voorstel. 1 Juli is een symbolische dag, de dag waarop in 1997 Hong Kong werd overgedragen aan de Volksrepubliek China. De regering voelde, net als iedereen, aan dat deze betoging wel eens veel mensen zou aantrekken. In een poging de beweging de wind uit de zeilen te nemen, lieten verschillende conservatieve politici zich laatdunkend uit over het protest. Voornoemd Secretaris van Staatsveiligheid Regina Ip zei dat de betoging voor velen gewoon een vakantiedagje betekent; de voorzitter van conservatieve partij DAB liet dan weer weten dat ook een opkomst 100 000 of zelfs 200 000 mensen de wet niet zou tegenhouden. De uitspraken hadden een omgekeerd effect, het moedigde mensen aan om zoveel mogelijk kennissen en familieleden mee te nemen, om het aantal nog hoger te leggen.¹⁰⁷ Op die bewuste 1 juli kwamen 500 000 mensen op straat.¹⁰⁸

Gesterkt door de talrijke opkomst eiste de pro-democratische beweging het afzeggen van de wet. Op 5 juli bracht de regering een aangepast voorstel uit, maar ze weigerde de procedure stop te zetten.¹⁰⁹ Het aangepaste wetsvoorstel verschilde grondig van het oorspronkelijke document. De regering probeerde zo tegemoet te komen aan eisen van het volksprotest. In een aparte clausule benadrukte het voorstel het handhaven van ‘Één Land, Twee Systemen’ en het respecteren van universele mensenrechten.

“De wijze waarop de soevereiniteit en de veiligheid van de staat worden gewaarborgd in het *mainland* en in de HKSAR kunnen rechtmatig verschillen. Daadwerkelijk, dit moet het geval zijn gezien de verschillende situaties, met inbegrip van het respectievelijke wettelijk kader, in het *mainland* en in de HKSAR. Daarom, heeft de HKSAR de plicht om wetten ter bescherming van de staatsveiligheid uit te vaardigen in overeenstemming met de principes van de *common law* zoals die worden gehandhaafd in Hong Kong, en zulke wetten moeten

¹⁰⁷ *Ibid*, 46.

¹⁰⁸ Chen, The Consultation Document and the Bill: An Overview in *National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong's Article 23 Under Scrutiny*, 93.

¹⁰⁹ *Ibid*, 94.

voldoen aan de bepalingen in de *Basic Law* die de grondrechten en -vrijheden garanderen.”¹¹⁰

Voor een beredeneerd overleg was het echter te laat, en de *Liberal Party* verliet het zinkend schip. Met het opstappen van *Liberal Party*-leider James Tien Pei-chu 田北俊 (*tián běijùn*) verloor de regering de meerderheid die ze nodig had om de wet goedgekeurd te krijgen in de LegCo.¹¹¹ Drie uur na de beslissing van Tien werd het wetsvoorstel opgeschort. Op 16 juli bood Secretaris voor Staatsveiligheid Regina Ip haar ontslag aan.¹¹² Op 5 September 2003 werd het omstreden wetsvoorstel ingetrokken.¹¹³

In hun onderzoek naar de mobilisatie-factoren achter de betoging op 1 juli 2003, komen Chan en Lee (2009) tot een interessante conclusie. Hun analyse volgt de sociologische stelling dat protesten ontstaan uit een samenloop van elementen op macro-, meso- en micro-niveau. Op het macro-niveau gelden de sociale en politieke omstandigheden waarin het protest ontstaat. In het geval van Hong Kong was dat het laakbare beleid onder Tung Chee-hwa, in combinatie met de Aziatische financiële crisis en de SARS-epidemie. Op het meso-niveau telt de rol van sociale en politieke verenigingen, burgerlijke groeperingen, en de media. Door het decennium van politisering van sociale bewegingen, had dit aspect van het meso-niveau echter aan belang ingeboet in Hong Kong. De burgermaatschappij had afstand gedaan van inspraak in het beleid, en de politiek aan de politici gelaten. Hierdoor voelde de bevolking zich niet meer echt verbonden met politieke verenigingen en lobbygroepen. Het andere luik van het meso-niveau, de media, had wel een grote invloed. In de media onderscheiden we bemiddelaars en bevorderaars. Media die meer doen dan het publiek op de hoogte brengen van zaken (bemiddelen), kunnen een belangrijke factor zijn in het mobiliseren (bevorderen) van betogers. In Hong Kong was de rol van bevorderaar weggelegd voor kranten zoals *Apple Daily* 蘋果日報 (*píngguǒrìbào*), die een

¹¹⁰ Consultation document para 1.6, quote uit: Chen, *The Consultation Document and the Bill: An Overview in National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong's Article 23 Under Scrutiny*, 96. eigen vertaling SB

¹¹¹ Sing and Tang, *Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform in Contemporary Hong Kong Government and Politics*, 138.

¹¹² Petersen, *Hong Kong's Spring of Discontent: The Rise and Fall of the National Security Bill in 2003 in National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong's Article 23 Under Scrutiny*, 52.

¹¹³ Chen, *The Consultation Document and the Bill: An Overview in National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong's Article 23 Under Scrutiny*, 94.

uitgesproken pro-democratische agenda uitdraagt. Uit een bevraging van deelnemers aan de betoging op 1 juli bleek inderdaad dat 64.7% van de deelnemers dagelijks de krant las, en de meest gelezen krant was overtuigend *Apple Daily*, met 50% van de deelnemers als frequente lezers.¹¹⁴

Ten laatste gelden individuele factoren als het micro-niveau van mobilisatie.¹¹⁵ Chan en Lee (2009) stellen dat de rol van de burger in het overbrengen van informatie mag niet worden onderschat. Zogenaamde “opinie-leiders” in een sociaal netwerk roepen anderen op om deel te nemen.¹¹⁶ Dit valt ook af te leiden uit de resultaten van bevragingen, waaruit blijkt dat het netwerk tussen individuen, alsook de massamedia, de meest invloedrijke factoren waren voor mobilisatie.¹¹⁷ Dit verklaart ook waarom het moeilijk was voor de regering om de protestbeweging in een kwaad daglicht te zetten. De individuele motivatie van elke deelnemer was gegarandeerd door een persoonlijke oproep en een persoonlijke drang om de problematiek aan te vechten.¹¹⁸ De protesten tegen Artikel 23 illustreerden de herwonnen kracht van de burgermaatschappij, maar ook dat het karakter van sociale bewegingen was veranderd. Individuele motivatie, en een ad-hoc benadering van sociale kwesties (meer dan brede sociale problematiek) kenmerken de burgerbeweging onder de HKSAR.¹¹⁹ Deze kenmerken zouden later ook naar voren komen in de *Umbrella Movement*.

d. Studentenbewegingen

i. Ontstaan

Tot het midden van de jaren ‘60 werd de Hongkongse samenleving gekenmerkt door een desinteresse in sociaal activisme, mensen wijdden zich vooral aan het overleven van de eigen familie. Bij studenten was dit niet anders. Ook zij werden gehegeld als zijnde onverschillig en

¹¹⁴ Chan en Lee nuanceren dat de rol van *Apple Daily* waarschijnlijk eerder als bemiddelaar dan als bevorderaar telt. Een andere krant, *Ming Pao*, telde ook veel lezers onder de betogers, maar riep zelf niet op tot betogen. Chan&Lee in Sing p28

¹¹⁵ Chan and Lee, Who Can Mobilize Hong Kong People to Protest? A Survey Based Study of These Three Large-Scale Rallies in *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, 17-18.

¹¹⁶ *Ibid*, 1

¹¹⁷ *Ibid*, 25.

¹¹⁸ *Ibid*, 28, 32.

¹¹⁹ Ma, Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong in *Social Movement in China*, 54-55.

onwetend.¹²⁰ Een studentenleider vertelde einde de jaren '70 als volgt over die periode van apathie:

“[De studenten] hadden geen gevoel van verbondenheid met Hong Kong, en namen slechts de houding aan van onverschillig waarnemer van de gebeurtenissen in China... De hele universiteitscampus was doordrongen van een passieve, onkritische en moedeloze sfeer. Materiële voldoening en een ontsierd persoonlijk eergevoel en status was waar de studenten naar zochten...”¹²¹

Wie zich wel in sociale en politieke kwesties wilde engageren kon terecht bij de zogenaamde *Social Service Group of Tertiary Students* 香港大專學生社會服務隊 (*xiānggǎng dàzhuān xuéshēng shèhuì fúwùduì*)¹²² dat in 1963 werd opgericht, of bij de *Literary Associations Movement*. Deze laatste groepering was een initiatief van de Amerikaanse regering, die de intellectuele vluchtelingen uit Communistisch China ideologisch wilde opvangen. Onder de invloed van zulke literaire groeperingen groeide een productieve literaire beweging in de middelbare scholen. Deze jonge intellectuele genootschappen keerden zich van de literatuur naar sociale en politieke kwesties, toen de rellen van 1966 en 1967 Hong Kong beroerden.¹²³

Beide rellen, volgens velen een keerpunt in de sociale ontwikkeling van Hong Kong, kwamen voort uit onvrede over locale omstandigheden. Zo begon de eerste rel toen de *Star Ferry Company* de ticketprijzen voor haar overtocht met 5 cent verhoogde.¹²⁴ De rellen brachten een breder sociaal ongenoegen bloot, maar werden uiteindelijk gekaapt door lokale extreem-linkse rebellen die de culturele revolutie 文化大革命 (*wénhuà dàgémìng*) als voorbeeld namen.

¹²⁰ S. C. F. Hung, (2014), Political Participation of Students in Hong Kong, In J. Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 245.

¹²¹ B. K. P. Leung, (2000), The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society, In S. Chiu and T. Lui (Eds.), *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 210. eigen vertaling SB

¹²² Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 246. gebruikt de vertaling *Hong Kong College Students' Social Service Team*

¹²³ Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 211.

¹²⁴ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 246.

De rellen van 1967 ving aan met het ontslag van 650 arbeiders uit de fabriek van *Hong Kong Artificial Flower Works* in april. Toen de arbeiders hun ontslag gingen aanklagen werden ze daarin gesteund door een ontluikende linkse vakbondsvereniging. Arbeiders van andere fabrieken sympathiseerden met het protest van hun ontslagen collega's en een klassenstrijd broeide tegen de koloniale overheerser. Aangespoord door een artikel in de Chinese krant *People's Daily* 人民日报 (*rénmín rìbào*), spreekbuis van de Communistische Partij, escaleerde de strijd tot een confrontatie tussen socialistische en communistische revolutionairen en de Britse administratie.¹²⁵ In augustus liep het volledig uit de hand. Revolutionairen, onder wie veel scholieren, met Mao-badges, plantten verschillende bommen doorheen het stadscentrum.¹²⁶ In december koelde de situatie af, toen China de linkse rebellen intoomde.¹²⁷ Chinees premier Zhou Enlai 周恩来 had eerder dat jaar al openlijk afstand genomen van de gebeurtenissen in Hong Kong, en verklaard dat de Communistische Partij geenszins van plan was een rode-gardistische 红卫兵 (*hóng wèibīng*) opstand in Hong Kong te steunen.¹²⁸

De rellen van 1966 en 1967 zorgden voor een nieuwe gewaarwording onder de Hongkongse bevolking. De vooraf aanvaarde status quo van de gedepoliteerde administratie volstond niet meer. Mensen werden zich bewust van verschillende sociale problemen.¹²⁹ Tegen het einde van de jaren '60 was er bovendien een grote groep onder de jongeren die niet zelf naar Hong Kong was gemigreerd, maar tweede generatie Hongkonger was. De pas ontdekte verbondenheid met de stad, gepaard met de onthulling van de sociale problematiek tijdens de rellen, creëerde een generatie jongeren die de kiemen in zich droeg voor het ontstaan van een sociale beweging.¹³⁰ Het internationale klimaat van protest in 1968 droeg bij aan de groei van een gedegen studentenbeweging.¹³¹

¹²⁵ G. Cheung (2009). *Hong Kong's Watershed: The 1967 Riots*. Hong Kong: Hong Kong University Press. 1-2.

¹²⁶ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 246.

¹²⁷ Cheung, *Hong Kong's Watershed: The 1967 Riots*, 3.

¹²⁸ *Ibid*, 2.

¹²⁹ *Ibid*, 5.

¹³⁰ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 247.

¹³¹ Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 212.

Een eerste mijlpaal voor deze nieuwe dynamiek was de *University Reform Movement* in februari 1969. Deze beweging organiseerde studenten van *Hong Kong University* 香港大學 (*xiānggǎng dàxué*) in hun eis naar inspraak in de administratie van hun universiteit. Het maakte de weg vrij voor verdere uitdaging van voorheen onaantastbare autoriteiten.¹³² Het volgende wapenfeit van de beweging was het studentenverzet in *Chu Hoi College* 珠海學院 (*zhūhǎi xuéyuàn*) in de herfst van 1969. Toen daar 12 studenten werden geschorst omwille van hun kritiek op de autoritaire administratie, kwamen de studentenverenigingen van verschillende universiteiten tezamen om als eendrachtige studentenbeweging de maatregel aan te klagen.¹³³ Het was de eerste keer dat studenten bijeenkwamen om een vermeende onrechtvaardigheid buiten hun eigen campus aan te klagen.¹³⁴

De ideologische invulling van deze hervonden bewustwording gebeurde kort daarna, in het voorjaar van 1971. De Amerikaanse regering had net aangekondigd dat het Okinawa zou teruggeven aan Japan, nadat het voor 25 jaar na de Tweede Wereldoorlog onder Amerikaans mandaat behoorde. Met de teruggave van Okinawa kwamen ook de Diaoyu-eilanden 釣魚台 (*diàoyútái*) onder Japans mandaat. Deze eilandengroep behoorde in de Chinese traditie steeds tot Taiwan, en dus tot het historisch Chinese territorium. De Japanse claim over de eilanden deed velen terugdenken aan de Japanse militaire ondernemingen voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De kwestie veroorzaakte een golf van verontwaardiging in het Chinese culturele gebied, en voedde ook in Hong Kong nationalistische gevoelens. In February 1971 richtten enkele universiteitsstudenten het *Action Committee in Defence of the Diaoyutai Islands* 保釣行動委員會 (*bǎodiào xíngdòng wěiyuánhui*) op. Dit comité betekende de het begin van de *Defend Diaoyutai Movement* 保釣運動 (*bǎodiào yùndòng*) in Hong Kong, de voorlopig langste en meest dramatische campagne van de jonge studentenbeweging.¹³⁵

De *Defend Diaoyutai Movement* kwam tot een provisioneel einde toen de lokale politie met geweld een protestactie in Victoria Park uiteendreef in juli 1971. Hierdoor veranderde de

¹³² *Ibid*, 213.

¹³³ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 247-48.

¹³⁴ Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 213.

¹³⁵ *Ibid*, 213-14.

beweging van koers, en keerde de nationalistische gezindheid zich tegen het koloniale bestuur.¹³⁶ Uit deze hectische periode ontstonden twee stromingen binnen de studentenbeweging. De grootste fractie werd de *Pro-China Faction*. De vooruitgang die de Volksrepubliek China maakte op het internationale toneel (lidmaatschap van de Verenigde Naties in 1971, het bezoek van Nixon in 1972,...) maakte vele studenten warm voor een hereniging met het moederland. De studenten gingen studiereizen maken naar *mainland* en organiseerden informatiedagen, om andere studenten in te lichten over gebeurtenissen in China.¹³⁷ De grootste uitdager van deze pro-Chinese fractie werd de *Social Actionist Faction*. Deze studenten wilden de focus terug naar lokale kwesties halen. Zij waren voorstander van een kritische blik op zowel socialistisch China als kapitalistisch Hong Kong, en het aanklagen van maatschappelijke kwesties die de kansarme bevolking aangingen.¹³⁸ Alhoewel de *Socialist Action Faction* de meest actieve beweging was nadat de *Pro-China Faction* met enkele zeer propagandistische acties de mist in was gegaan, bleef de *Pro-China Faction* tot 1976 het spectrum domineren door de controle over de universitaire studentenverenigingen te behouden.¹³⁹

In 1976 kwam in de Volksrepubliek China een einde aan het strikt Maoïstische tijdperk. Kort na de dood van Mao Zedong 毛泽东 zelf, maakten aanhangers van de reformistische Deng Xiaoping komaf met de *Gang of Four* 四人帮 (*sìrén bāng*). Die groep van leiders in de Culturele Revolutie werd in 1976 veroordeeld als contra-revolutionaire samenzweerder. Met de ondergang van de *Gang of Four* ging ook de *Pro-China Faction* binnen de studentenbeweging ten onder. Ze verloren alle geloofwaardigheid, nu de helden wiens overtuigingen zij jaren gepreikt hadden als contra-revolutionairen werden afgeschilderd. Nu de leidende fractie ineens stortte, verloor de studentenbeweging momentum. Het laatste notabele optreden van de tanende beweging was in een protest tegen wanbestuur in de *Golden Jubilee Secondary School* 寶血會金禧中學 (*bǎoxuè huìjīnxǐ zhōngxué*), waar een autoritair schoolhoofd strenge

¹³⁶ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 248.

¹³⁷ Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 215.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*, 216.

maatregelen probeerde in te voeren tegen dissidente scholieren en leerkrachten. De protestactie slaagde in haar opzet, en de regering kwam tussenbeide.¹⁴⁰

In de daaropvolgende jaren nam het belang van de studentenbeweging verder af. De reden voor deze afzwakking is tweevoudig: ten eerste ging de studentenbeweging door dezelfde politisering, die we ook zagen bij de het burgeractivisme in het algemeen¹⁴¹; ten tweede spelen interne factoren binnen de beweging. Politisering van de beweging werd eerder besproken. Bij de studentenbeweging zien we echter ook een extra element. De studenten van de jaren '60 en '70 waren pioniers op het vlak van verzet tegen sociaal onrecht. Die pioniersrol namen de studentenleiders van die jaren verder mee in het professioneel leven, waardoor de leidende rol van de studentenbeweging in de jaren '80 hoe langer hoe meer werd overschaduwed door alternatieve lobbygroepen.¹⁴² Toen de studentenbeweging eind de jaren '80 ook haar plaats opeiste in politiserende organisaties als de *Joint Committee on the Promotion of Democratic Government* (cf. supra JCPDG), zakte hun inspraak verder, en daarmee de participatiegraad van studenten.¹⁴³ Onder de interne factoren telt vooral de bureaucratisering die zich voordeed in de beweging. Door de exponentiële groei van de beweging in de jaren '70 was de band tussen studentenleiders en leden minder persoonlijk geworden, en werd het moeilijker om de eendracht en consensus te bewaren.¹⁴⁴

ii. 1989

Één gebeurtenis kon die eendracht -al was het tijdelijk- herstellen, en studenten opnieuw op de voorgrond brengen van het burgeractivisme. Die gebeurtenis was het studentenprotest van 1989 dat zich vanuit Beijing over China verspreidde en ook in Hong Kong onder de studenten een hernieuwde burgerlijk bewustzijn teweegbracht. Sweeting (1990) beschrijft het als volgt:

¹⁴⁰ *Ibid*, 217-18.

¹⁴¹ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 259.

¹⁴² Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 220.

¹⁴³ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 255.

¹⁴⁴ Leung, The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society in *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong*, 219.

“Wat plaatsvond in scholen, hogescholen en universiteiten gedurende deze weken was een vorm van burgerlijke, politieke en morele opvoeding op de meest praktische en actieve wijze. Studenten stelden oprechte vragen. Leerkrachten probeerden die te beantwoorden. Seminaries, workshops, en andere vormen van vrijwillige verenigingen verbonden met het formeel en niet-formeel onderwijs haastten zich om in het openbaar hun steun voor de democratische beweging in China te verkondigen en hun afkeuring te uiten over de krijgswet en het bloedbad dat het leger onder dat gezag had begaan.”¹⁴⁵

De schok di het Tiananmen-incident teweeg bracht in Hong Kong toont zich ook nu nog. Elk jaar sinds 1990 wordt op 4 juni een nachtwake met kaarslicht gehouden in Victoria Park. Met een minimum aantal deelnemers van 35 000 in 1995 (cijfers van de organisatie), en een maximum van 180 000 in 2012 is deze nachtwake een cultureel symbool geworden voor de pro-democratische strijd in Hong Kong (en een betrouwbare indicatie van de levendigheid van dat debat).¹⁴⁶

iii. *Onder HKSAR*

Na 1989 nam de kracht van georganiseerde studentenbeweging weer af. De verontwaardiging over het incident, en de desillusie over de vrijheid van Hong Kong na 1997, bracht de jeugd van Hong Kong tot een meer radicale houding tegenover de gevestigde orde. Die trend uitte zich in het hele spectrum van burgerbewegingen. Zoals gezien tijdens de sage rond Artikel 23, bleven sociale bewegingen doorheen de jaren ‘90 en 2000 beperkt tot ad-hoc verenigingen met een doelgerichte aanpak en berustend op individuele verontwaardiging.¹⁴⁷

In het studentenmilieu vond voor 2014 driemaal zo’n uitzonderlijke mobilisatie plaats. De drie kwesties die deze woede over zich haalden waren de protesten tegen de *Public Order Ordinance*

¹⁴⁵ A. Sweeting, (1990), *Differences and Identities: Educational Argument in Late Twentieth Century Hong Kong*, Hong Kong: Faculty of Education, University of Hong Kong, 19. Eigen vertaling SB

¹⁴⁶ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 269.

¹⁴⁷ Ma, Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong in *Social Movement in China*, 51.

公安條例 (*gōngān tiáoli*) in 2000, de heisa rond Artikel 23 in 2003 en de protesten tegen *Moral and National Education* 德育及國民教育 (*déyù jí guómín jiàoyù*) in 2012.

De Public Order Ordinance is een repressieve verordening die de tijdelijke regering in de aanloop naar 1997 opstelde. Het Britse koloniale bestuur was er redelijk wel in geslaagd om via de *Common Law* internationale mensenrechten in de *Basic Law* op te nemen. De *Public Order Ordinance* werd echter zonder Britse inspraak opgesteld en is een regressie naar een ouderwetsere repressievere aanpak van ordehandhaving. De verordening stelt dat geplande betogingen met meer dan dertig deelnemers de politie op de hoogte moeten brengen niet minder dan zeven dagen op voorhand, en een goedkeuring van de politie moeten verkrijgen. Overtredingen op de wet werd in de eerste jaren van de HKSAR meermaals door de vingers gezien, maar een welbepaalde betoging van studenten tegen een interne herziening van de politie werd wel hard aangepakt. Zeven studenten werden gearresteerd, en de politie maakte gebruik van pepperspray. De selectieve toepassing van de wet, schijnbaar met een specifieke agenda, zorgde voor beroering in studentenkringen. Enkele maanden later organiseerde de *Hong Kong Federation of Students* 香港專上學生聯會 (*xiānggǎng zhuānshàng xuéshēng liánhuì*), een verbond van verschillende universitaire verenigingen, een onaangevraagde betoging tegen de *Public Order Ordinance*. Ze kregen steun van de *Bar Association* 香港大律師公會 (*xiānggǎng dàlǚshī gōnghuì*), het regulerende orgaan voor advocaten, die zich uitsprak tegen het uitpikken van de studenten bij de toepassing van de ordinance.¹⁴⁸ Ook meer dan 500 academici steunden de studenten met een petitie tegen de arrestatie van de betogers. Eind oktober 2000 besliste de Secretaris voor Justitie 律政司司長 (*lǜzhèngsī sīzhǎng*), Elsie Leung Oi-sie 梁愛詩, om de gearresteerde studenten niet verder te vervolgen. Toch stemde een meerderheid van de LegCo in december van dat jaar om de verordening in haar destijdsse vorm te behouden.¹⁴⁹

Over het protest tegen Artikel 23 is het essentiële reeds besproken, maar enkele aspecten zijn relevant voor de discussie over jeugdparticipatie. In strijd met de traditionele opvatting over

¹⁴⁸ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 261.

¹⁴⁹ A. S. Y. Cheung and A. H. Y. Chen, (2004), The Search for the Rule of Law in the Hong Kong Special Administrative Region, 1997-2003, In Y. Wong (Eds.), *“One Country, Two Systems” in Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover*, Lanham: Lexington Books, 80.

Hongkongse jongeren, bleek uit een studie dat 20.9% of een vijfde van de deelnemers aan de mars op 1 Juli 2003 student in het secundair of tertiair onderwijs was.¹⁵⁰ 44.1% of bijna de helft van de betogers behoorde tot de leeftijdsgroep van 15-29 jaar.¹⁵¹ De ad-hoc groep die zo'n 3000 middelbare schoolstudenten op de been kreeg was de *Hong Kong Secondary Students Concerning Article 23* 中學生關注基本法第23條立法聯盟 (*zhōngxuéshēng guānzhù jīběnfǎ dì 23 tiáolì fǎliánméng*). Uit deze groep ontstond de geregistreerde vereniging *Hong Kong Secondary Students Union* 香港中學生聯盟 (*xiānggǎng zhōngxuéshēng liánméng*), die sinds 2003 middelbare scholieren bleef vertegenwoordigen in politieke en sociale kwesties, maar wat op de achtergrond verdween met de opkomst van *Scholarism* 學民思潮 (*xuémin sīcháo*) in 2012.

Scholarism verwierf lokale en internationale bekendheid met hun protest tegen *Moral and National Education*. Deze wijziging in het curriculum van het onderwijs in Hong kong, werd gezien als een poging van de Volksrepubliek China om een greep te krijgen op de “*hearts and minds*” van de Hongkongers, wat tot dan toe nog niet gelukt was. In een opiniestuk in de *People's Daily* schreef de Chinese staat het volgende over de Hongkongse mentaliteit tegenover China:

Vele bevragingen hebben aangetoond dat de kennis van de Hongkongse jeugd van de toestand van het land (國情 *guóqíng*) ver van ideaal is. Bijvoorbeeld, vijftien jaar na de terugkeer van de SAR, heeft een groot deel van de jeugd nog steeds geen idee wat de Vier-Mei-Beweging betekent; sommigen weten niet eens wie de president is. De invoering van *Moral and National Education* door de SAR regering dient om deze gaten in de kennis van de staat van ons land op te vullen, en het helpt de jongeren zich aan te passen aan de veranderende tijden.¹⁵²

Toen *Chief Executive* Donald Tsang Yam-kuen 曾蔭權 het aanpassen van het curriculum introduceerde in zijn beleidsnota van 2010-2011, ging de hervorming onopgemerkt voorbij in de lange toespraak. In mei 2011 werd een eerste ontwerp van de *Curriculum Guide* 課程指引

¹⁵⁰ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 264.

¹⁵¹ Chan and Lee, Who Can Mobilize Hong Kong People to Protest? A Survey Based Study of These Three Large-Scale Rallies in *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty*, 21.

¹⁵² *People's daily*: K. Kan, (2012), Lessons In Patriotism, *China Perspectives*, 4, 3. Eigen vertaling SB

(*kèchéng zhīyǐn*) publiek gemaakt, waarna het onderworpen werd aan een publieke consultatieperiode van vier maanden. Op 30 April 2012 maakte het *Education Bureau* 教育局 (*jiàoyùjú*) bekend dat *Moral and National Education* als zelfstandig onderwerp zou worden geïntroduceerd in lagere- en middelbare scholen via een inwerkingsperiode van drie jaar.¹⁵³ Met de introductie van dit nieuw curriculum volgden ook verschillende andere wijzigingen in het onderwijs, zoals het standaardiseren van Mandarijns-Chinees 普通话 (*pǔtōnghuà*) als verplicht vak.¹⁵⁴ Ook deze datum ging zonder publiek protest voorbij. Het was pas in juli 2012, enkele dagen na de benoeming van Leung Chun-ying 梁振英 tot nieuwe *Chief Executive*, dat de hetze ontstond. Op 4 juli berichtte de media over de publicatie van een nieuw handboek voor leraren. Het boek, getiteld *The China Model* 中國模式 (*zhōngguó móshì*) zorgde voor ophef door de zeer propagandistische inhoud. Zo verklaarde het boek dat de Amerikaanse meer-partijstaat mensen tot slachtoffer kan maken, terwijl machtsconcentratie een altruïstische regering kan voortbrengen die stabiliteit teweegbrengt.¹⁵⁵ Het handboek vermijdt ook onderwerpen als de Culturele Revolutie of het Tiananmen-incident.¹⁵⁶

Nog meer wantrouwen kwam er toen bleek dat dit boek gepubliceerd was door het *National Education Services Centre*, een particuliere pro-Chinese organisatie, met financiële steun van de overheid. De regering gaf toe dat het in de voorgaande zes jaar tijd, zo'n 72 miljoen HK\$ (€7,2 miljoen) aan de publicatie van dit handboek had toegekend.¹⁵⁷ De overheid deed daarop verschillende pogingen om zich te distantiëren van het handboek, en om het 'China-model' te onderscheiden van de *Moral and National Education* (MNE), maar het kwaad was geschied en de bevolking bleef wantrouwig.¹⁵⁸

Een tweede aspect dat problematisch bleek bij de introductie van de MNE, was het zogenaamde *Assessment Program for Affective and Social Outcomes* (APASO) 情意及社交表現評估 (*qíngyì*

¹⁵³ *Ibid*, 3.

¹⁵⁴ A. Chow, (2014), Understanding Policy Change: Multiple Streams and National Education Curriculum Policy in Hong Kong, *Journal of Public Administration and Governance*, 4(2), 50.

¹⁵⁵ *Ibid*.

¹⁵⁶ Kan, *China Perspectives*, 4, 3.

¹⁵⁷ Chow, *Journal of Public Administration and Governance*, 4(2), 51.

¹⁵⁸ L. Jackson, (2014), Who Belongs in What Hong Kong?: Citizenship Education in the Special Administrative Region, In John Petrovic and Aaron M. Kuntz (Eds.), *Citizenship Education Around the World: Local Contexts and Global Possibilities*, New York: Routledge. 30.

jī shèjiāo biāoxiàn pínggū). Het APASO bestond uit een aantal nieuwe maatstaven ter beoordeling van educatieve prestaties. Één van deze maatstaven was *National Identity and Global Citizenship*, wat uiteindelijk neerkwam op een reeks patriottische en nationalistische dogma's.¹⁵⁹ In de eerste tot de derde graad van het lager onderwijs zou de scholieren bijvoorbeeld gevraagd worden “een nationale identiteit te cultiveren”, “traditionele Chinese gewoontes op te sporen” en “de bewonderenswaardige aard en deugdzaamheid van uitmuntende figuren te bestuderen”. Problemen waar het moderne China mee kampt worden spaarzaam vernoemd, en dit slechts in in het secundair onderwijs.¹⁶⁰

Dit was waar de meeste Hongkongers moeite mee hadden; de meesten waren wel te vinden voor een vak dat de relatie met China behandelde, maar in plaats van te leren over historische gebeurtenissen en de moderne samenleving in China, stond het curriculum vooral voor het oproepen van gevoelens van betrokkenheid en genegenheid.¹⁶¹

Toen de bevolking langzaam de details van de MNE te weten kwam bleven de protesten niet uit. Het eerste grote protest tegen de hervorming vond plaats op 29 juli, met zo'n 90 000 deelnemers. De kersverse regering Leung kwam als uit de lucht gevallen. De figuur Leung Chun-ying zelf hielp ook niet om de protesten te bedaren, gezien zijn vermeende relaties met *mainland*.¹⁶² Tegen het einde van de zomer volgde een bezetting van het hoofdkwartier van de regering. Hierin nam *Scholarism* het voortouw.

De scholierenvereniging *Scholarism* was kort na de aankondiging van het nieuwe curriculum (mei 2011) opgericht door de 15-jarige Joshua Wong Chi-fung 黃之鋒.¹⁶³ De beweging nam een hardere positie aan dan de voornoemde *Hong Kong Secondary Students Union*, wat hen -en vooral hem- een meer rock-en-roll status gaf. Wong en *Scholarism* namen de leiding over een

¹⁵⁹ Kan, *China Perspectives*, 4, 3.

¹⁶⁰ Jackson, Who Belongs in What Hong Kong?: Citizenship Education in the Special Administrative Region in *Citizenship Education Around the World: Local Contexts and Global Possibilities*, 32.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Kan, *China Perspectives*, 4, 4.

¹⁶³ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 271.

nieuwe ad-hoc groep, de *Civic Alliance Against National Education* 民間反對國民教育科大聯盟 (*mínjiān fǎnduì guómín jiāoyù kē dà liánméng*), opgericht in juli 2012.¹⁶⁴

Na een intense lastercampagne, waarin de scholieren werden afgeschilderd als marionetten van de Westerse mogendheden, annuleerde de regering Leung het voorstel op 8 September. Leung beloofde dat MNE niet als een verplicht vak zou worden geïntroduceerd tijdens zijn termijn als *Chief Executive*, maar hij liet scholen de keuze om het vak op te nemen.¹⁶⁵ Deze toegeving was niet genoeg voor de betogers, die de volledige intrekking van het curriculum eisten. Uiteindelijk gaf de regering toe, en werd het curriculum geschrapt.¹⁶⁶

Met *Scholarism* en de *Hong Kong Federation of Students* was een nieuwe generatie studentenbewegingen opgestaan, die de confrontatie met de regering niet schuwde. Vertrouwd met nieuwe ontwikkelingen in technologie en het internet, maar met weinig vertrouwen in partijpolitiek, staan deze verenigingen voor een compromisloze aanpak.

3. Besluit

Op 50 jaar tijd heeft Hong Kong een opmerkelijke politieke en sociale ontwikkeling doorstaan. Politieke participatie is een relatief jong begrip in Hong Kong. Onder de Britse kolonisator was inspraak in de administratie weggelegd voor enkelen uit de hoogste sociale klassen. De democratisering onder gouverneur Patten introduceerde partijpolitiek in de regio. De uitzonderlijke situatie creëerde echter meteen een grote polarisatie in het politiek spectrum, waardoor het beleid niet efficiënt verliep. Het wanbeleid onder *Chief Executive* Tung deed de burgerbevolking nog verder het vertrouwen verliezen in de politiek. Sociale bewegingen kwamen in het nieuwe millennium terug boven na een decennium van relatieve kalmte. Door het gebrek aan vertrouwen in politici werden deze sociale bewegingen aggressiever en directer dan hun voorgangers in de jaren '70 en '80. Activisme op lange termijn werd uitzonderlijk, burgeractivisme nam de vorm aan van ad-hoc bewegingen die voor een bepaalde kwestie

¹⁶⁴ Kan, *China Perspectives*, 4, 4.

¹⁶⁵ *Ibid*, 3.

¹⁶⁶ Hung, Political Participation of Students in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 272-73.

ontstonden, en daarna weer wegebden. Hoewel de Volksrepubliek verrassend goed omging met burgerlijke vrijheden in Hong Kong, groeide het wantrouwen tegenover China toch door enkele heikele kwesties.

B. Ontwikkelingen in de Sociale Mentaliteit

Het maatschappelijk kader dat in voorgaand hoofdstuk werd beschreven gaf aanleiding tot een aantal fenomenen die Hong Kong thans typeren en die mede de basis vormden voor de Umbrella Movement. In dit hoofdstuk worden enkele van de meest spraakmakende omstandigheden toegelicht.

1. Economische Ongelijkheid

Hong Kong is internationaal gekend als een regio waar de “onzichtbare hand” van Adam Smith de gang van zaken bepaalt. De vrije markt zou er quasi onbeteugeld gelden, en van de stad een kapitalistisch paradijs maken. Dit beleid heeft echter ook een keerzijde, namelijk een groeiende ongelijkheid. Hong Kong telt volgens internationale standaarden een van de grootste inkomenskloven tussen arm en rijk in de ontwikkelde wereld. Het gini-coëfficiënt, een gangbare maatstaf voor inkomensongelijkheid, ligt in Hong Kong op 53,7. Voor deze maatstaf legt men totale gelijkheid op 0, perfecte ongelijkheid op 100 (cf. infra); België krijgt een score van 28,0, de Verenigde Staten van 45,0.¹⁶⁷ Het onderzoek naar ongelijkheid in Hong Kong is van belang voor deze analyse, aangezien inkomensongelijkheid een gekende oorzaak is van sociale onrust. Zie in dit verband ook het onderzoek van Alesina en Perotti (1996), en Galbraith (2012).

a. Het gegeven ‘ongelijkheid’: definities en complicaties

De term ongelijkheid in se is een controversiële gegeven. Het begrip wordt frequent gebruikt in vakliteratuur over ontwikkeling en economie, maar doelt daarbij veelal niet op hetzelfde subject. Cijfers verschillen immers grondig afhankelijk van de bestudeerde data. Spreekt men over inkomen per gezin of per individu, over bezit of over loon, over klasse, etniciteit, geslacht, ... ? Ook polarisatie wordt al snel gelijkgesteld aan ongelijkheid, maar de twee begrippen kunnen op verschillende fenomenen doelen. Zoals Hamnett (2011) stelt in zijn uitgesproken kritiek op de verwarring van beide begrippen: “Het is mogelijk een hogere polarisatie én een lagere ongelijkheid te hebben. Het is ook mogelijk een lagere polarisatie én een hogere ongelijkheid te

¹⁶⁷ Cijfers van CIA World Factbook: Hong Kong, (No date available), <http://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/hk.html>.

hebben, of gelijk welke combinatie van die twee, al zijn sommige combinaties meer plausibel.”

¹⁶⁸ Dit onderzoek hanteert het begrip polarisatie, coherent met het onderzoek van Chiu & Lui (2004); Lee, Wong & Law (2007); en Chiu & Wong (2011). Verder is het vereist te bepalen of polarisatie in dit onderzoek ‘inkomenspolarisatie’ (*income polarisation*) dan wel ‘beroepspolarisatie’ (*occupational polarisation*) betreft. ‘Inkomenspolarisatie’ verwijst naar de groeiende kloof tussen arm en rijk. Dit is een begrip dat nauw aansluit bij de gebruikelijke definitie van ongelijkheid. ‘Beroepspolarisatie’ verwijst naar een polarisatie van het professioneel spectrum, waarbij de middenklasse verdwijnt en de arbeidsmarkt zich concentreert rond een toplaag en een grondlaag.¹⁶⁹ Een laatste essentieel onderscheid is tussen relatieve polarisatie en absolute polarisatie, te weten een verruiming van de kloof tussen de toplaag en de grondlaag, of een aanvulling van die top- en grondlaag door toenemende globalisatie en immigratie.¹⁷⁰

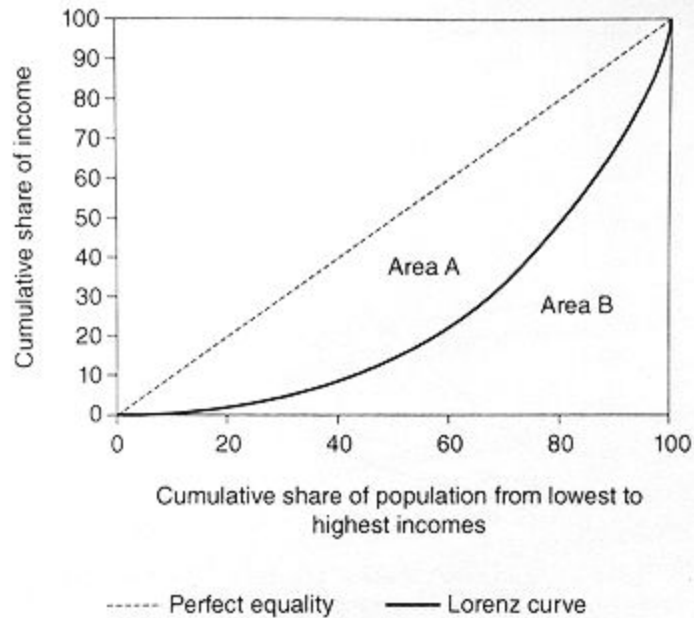
Daarnaast is het nodig de gehanteerde maatstaven te ontleden. Het gini-coefficient, zoals eerder vernoemd, is de meest erkende maatstaf voor inkomensongelijkheid. Dit coefficient wordt berekend volgens de Lorenz Curve (zie Grafiek 4). Deze curve stelt cumulatief inkomensaandeel op de y-as, en cumulatief bevolkingsaandeel volgens inkomensdistributie op de x-as. Elk punt op de curve staat voor ‘X procent’ van de huishoudens heeft ‘Y procent’ van het totale inkomen. Als elk huishouden een gelijk inkomen zou hebben, zou de curve een perfecte diagonaal voorstellen. Hoe verder de curve afwijkt van deze diagonaal, hoe meer inkomensongelijkheid. Op Grafiek 4 zien we hoe het gini-coefficient berekend wordt, namelijk door de oppervlakte A te delen door de som van oppervlakten A en B.

¹⁶⁸ C. Hamnett, (2011), Urban Inequality: Its Definition, Measurement, Causes and Importance, In S. Chiu and S. Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press, 28.

¹⁶⁹ K. Lee, H. Wong and K. Law, (2007), Social Polarisation and Poverty in the Global City: The Case of Hong Kong, *China Report*, 43(1), 3.

¹⁷⁰ Chiu and Lui, *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*, 5.

Grafiek 4: Lorenz Curve. Bron: Lui, *Widening Income Distribution in Post-Handover Hong Kong*, 17.

Lui (2013) belicht enkele beperkingen die eigen zijn aan het gini-coefficient, en waar elk onderzoek omtrent ongelijkheid rekening mee moet houden. Zo is het een globale recente ontwikkeling dat huishoudens kleiner zijn geworden. Bij een berekening van inkomens per huishouden in Hong Kong valt bijvoorbeeld moeilijk in te calculeren dat huizen tegenwoordig amper nog drie generaties tegelijk huisvesten. Dit bemoeilijkt een interpretatie van de evolutie van ongelijkheid gebaseerd op het gini-coefficient.¹⁷¹ Lui (2013) komt tot de conclusie dat een combinatie van verschillende maatstaven noodzakelijk is voor een correctere interpretatie van ongelijkheid.¹⁷² Een analyse wordt verder bemoeilijkt door het verschil in progressieve en negative taxatie in verschillende fiscale systemen, en andere lokale bestuursverschillen. Zo verschilt Hong Kong van het Verenigd Koninkrijk door een merkkelijk lagere inkomensbelasting. In het VK heerst hierdoor een groot verschil tussen bruto-loon en netto-loon, in Hong Kong is dit verschil kleiner. Ook Singapore kent een lage belastingsdruk, maar Hong Kong kent dan weer een hogere graad van subsidiëring en sociale overdracht. Al deze factoren moeten in een

¹⁷¹ H. Lui, (2013), *Widening Income Distribution in Post-Handover Hong Kong*, New York: Routledge, 17.

¹⁷² *Ibid*, 18.

evaluatie van inkomensongelijkheid worden meegeteld, een interpretatie van het gini-coëfficiënt alleen kan dus een verkeerd beeld geven.¹⁷³

Ten laatste dient ook een onderscheid te worden gemaakt tussen gelijkheid en billijkheid (*equality* vs. *equity*). Een perfect gelijke maatschappij kan nog steeds onrechtvaardig zijn als de ratio van werk tegenover resultaat niet billijk is. Met andere woorden, als een werknemer hetzelfde loon krijgt als iemand die minder werk verricht, dan is de maatschappij gelijk, maar niet billijk. Een streven naar het verminderen van ongelijkheid hoeft dus ook niet gelijk te staan aan een streven naar volledige gelijkheid; Een bepaalde financiële motivatie moet immers blijven bestaan om efficiënt werk aan te moedigen. De essentie van het streven naar minder ongelijkheid is een streven naar meer billijkheid.¹⁷⁴

b. De Global City Hypothesis

Volgens de *Index of Economic Freedom* die jaarlijks gepubliceerd wordt door de *Heritage Foundation*, is Hong Kong al 18 jaar aan een stuk de meest vrije economie van de wereld. Maar zoals eerder gesteld, hangt aan deze vrijheid een prijskaartje. Door het gebrek aan barrières is de stad onderworpen aan de grillen van de wereldeconomie, en als kleine open economie kwamen de schokken van crises als de Aziatische Financiële Crisis van 1997 en de Kredietcrisis van 2007-08 extra hard aan.¹⁷⁵

Volgens een bepaalde stroming binnen de sociale geografie bestaat een verklarend kader voor de situatie waar Hong Kong zich in bevindt, dit kader heet de *Global City Hypothesis*. De hypothese, voor het eerst aangebracht door Friedmann (1986) en later uitgewerkt door Sassen (1991; 1998; 2000), stelt onder andere dat globalisatie en economische integratie ertoe hebben geleid dat enkele grootsteden gelijkaardige structurele ontwikkelingen vertonen. Grootsteden met

¹⁷³ S. Chiu, (2011), Introduction, In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press, 4.

¹⁷⁴ X. Wu, (2011), Inequality and Equity in Income Distribution: Hong Kong and Mainland China in Comparative Perspective, In S. Chiu and S. Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press, 285.

¹⁷⁵ H. Lui, (2013), *Widening Income Distribution in Post-Handover Hong Kong*, New York: Routledge, 12-13.

een belangrijke rol in de wereldeconomie, zogenaamde alfa-steden¹⁷⁶, kennen een buitenschalige groei van zogenaamde ‘zakelijke dienstverlening’. ‘Zakelijke dienstverlening’ (*producer services*) behelst een professionele sector van makelaars tussen bedrijven en huishoudens enerzijds en andere bedrijven anderzijds. Het gaat over financiële diensten, verzekering, vastgoed en bedrijfsdiensten.¹⁷⁷ Een evolutie in de arbeidsmarkt naar een grotere dienstensector impliceert volgens de hypothese ook een evolutie naar een meer gepolariseerde samenleving, aangezien functies met modale inkomens plaats ruimen voor functies die ofwel hogere eisen stellen aan werknemers (bedrijfsleider, bedrijfsbeheerder,...) of lagere eisen stellen (bediende, receptionist, horeca,...).¹⁷⁸ Hoogopgeleide werknemers die niet de vereiste kwaliteiten bezitten om zich tot de hogere klasse werkgelegenheid te wenden, zien hun inkomsten verminderen als ze zich tot de lagere klassen wenden. De uitbreiding van de werkgelegenheid voor werknemers met minder expertise creëert ook een toestroom van inwijkelingen uit minder ontwikkelde gebieden.

179

Kritiek op de *Global City Hypothesis* komt onder andere van Hamnett (1994; 1996), die stelt dat de hypothese een te grove veralgemening van wereldsteden impliceert. Ontwikkelingen in de globale economie hebben een beperkte impact op de zogenaamde wereldsteden, dit vooral omdat voor de meeste steden een nationale context geldt die niet genegeerd kan worden. De nationale beperkingen op de vrije markt, gaande van protectionistische subsidiëring tot welzijnszorg, lijken geen rol te hebben in de hypothese.¹⁸⁰ Hamnett (2011) geeft echter zelf toe dat Hong Kong een casus is waarop de hypothese wel van toepassing kan zijn, zoals Chiu & Lui (2004) stelden: “Gezien het specifieke karakter van Hong Kong’s lokale institutionele profiel - namelijk een economie in grote mate gedreven door de ongebreidelde markt - vormt het een casus waarin de

¹⁷⁶ Chiu and Lui, *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*, 13.

¹⁷⁷ OECD Employment Book, (2000, June),

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/oecd-employment-outlook-2000_empl_outlook-2000-en#page1, 83.

¹⁷⁸ Chiu, Introduction in *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, 8.

¹⁷⁹ Lee, Wong and Law, *China Report*, 43(1), 3.

¹⁸⁰ Hamnett, Urban Inequality: Its Definition, Measurement, Causes and Importance in *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, 30-32.

impact van globalisatie (de-industrialisatie en daaruit volgende sectoriële veranderingen) het sterkst tot uiting kan komen.”¹⁸¹

Hong Kong is dus een wereldstad waarop de *Global City Hypothesis* van toepassing lijkt. Toch heeft het empirisch onderzoek in Hong Kong tot nu toe nog geen eenduidige bevestiging van de these kunnen opbrengen. Enerzijds kent de regio een groei in de inkomenspolarisatie. Uit het onderzoek van Chiu & Lui (2004) bleek dat tussen 1991 en 2001 het laagste deciel van mediane maandelijks inkomen een negatieve groei kende van 3.5%. De hogere decielen bleken wel een toename van het maandelijks inkomen te hebben gekend, maar een ongelijke groei. Hoe hoger het deciel, hoe groter de inkomensgroei relatief tegenover de overige decielen. In die zin kende Hong Kong in de jaren ‘90 zowel een absolute als relatieve inkomenspolarisatie.¹⁸²

Anderzijds drijven de meningen over een mogelijke beroespolarisatie verder uiteen. Een echte verdwijning van de middenklasse bleef uit, en zelfs de hypothetische krimp van het middenveld wordt niet door elk onderzoek ondersteund. Relatieve beroespolarisatie impliceert een krimp van de middenklasse, maar absolute beroespolarisatie besluit enkel een groei van de uitersten, en daar bestaat wel bewijs voor in Hong Kong. Naast een absolute groei in het aantal bedrijfsleiders, stelden Chiu & Lui (2004) vooral een groei in elementaire werkgelegenheid vast.¹⁸³ Volgens de *Global City Hypothesis* creëert deze beroespolarisatie ook immigratie op grote schaal.¹⁸⁴ Dit zien we ook in Hong Kong, waar drie vormen van immigratie te onderscheiden zijn. De eerste groep vormen de tijdelijke migranten uit ontwikkelde landen die de werkgelegenheid in de hoogste sectoren appreciëren. De tweede groep zijn de zogenaamde *foreign domestic helpers*, de huishoudhulpen uit Zuid-Oost Azië, die sinds de groeiende tewerkstelling van de vrouwelijke bevolking in de jaren ‘80 de huishoudelijke taken uitvoeren. De derde groep vormen de immigranten uit *mainland* China. De economische gevolgen van immigratie weerspiegelen zich in de uitbreiding van de elementaire beroepsbevolking. In 2001

¹⁸¹ Chiu and Lui, *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*, 6.

¹⁸² *Ibid*, 19-20.

¹⁸³ *Ibid*, 17.

¹⁸⁴ J. Friedmann, (1986), *The World City Hypothesis. Development and Change*, 17, 76.

lag het mediane inkomen van de nieuwe migrantenbevolking op slechts 60% van dat van de totale bevolking.¹⁸⁵

c. De Hong Kong Dream

Voor dit onderzoek is vooral de publieke perceptie over ongelijkheid van belang. Het ervaren van ongelijkheid kan immers op twee manieren geïnterpreteerd worden: als drijfkracht voor sociale mobiliteit, of als beperking van sociale mobiliteit. Voor Hong Kong is de publieke opinie over ongelijkheid en sociale mobiliteit verdeeld in *believers* en *non-believers* in de *Hong Kong Dream*.

In de periode tussen 1970 en 1990 ging Hong Kong door een opmerkelijke economische groei, vooral veroorzaakt door de openstelling van de Chinese markt, en de rol van Hong Kong als sluis in deze nieuwe realiteit.¹⁸⁶ De succesverhalen van jonge ondernemers die in dat milieu hun geluk vonden zijn talrijk, en creëerden een volksmythe die de *Lion Rock Spirit* 獅子山下精神 (*shīzishān xià jīngshén*) werd genoemd¹⁸⁷. De overtuiging loopt langs dezelfde lijn als de *American Dream* en wordt ook de *Hong Kong Dream* genoemd. Op die gloriejaren volgden echter een aantal diepe recessies en tegenslagen, die het voor de jeugd in het huidige Hong Kong heel wat moeilijker maken om een gelijkaardig succesverhaal te schrijven.¹⁸⁸

Toch lijkt de oudere generatie Hongkongers overtuigd te blijven van de geldigheid van de *Hong Kong Dream*.¹⁸⁹ De jeugd is echter hoe langer hoe wanhopiger, zoals een lid van het regionalistische Hong Kong Indigenous het stelde: “Zelfs met mijn diploma aan het

¹⁸⁵ Chiu and Lui, *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*, 36.

¹⁸⁶ Zie ook het hoofdstuk “The Panama Syndrome and the Origins of Deep Contradictions” in R. Wong, (2013), *Diversity and Occasional Anarchy*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 3.

¹⁸⁷ *Lion Rock* 獅子山 (*shīzishān*) is een rots op het schiereiland Kowloon en is van grote symbolische waarde voor de stad.

¹⁸⁸ T. Lui, (2011), Changing Opportunity Structures: Political Concerns and Sociological Observations, In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press, 77.

¹⁸⁹ T. K. Y. Wong, P. Wan and K. W. K. Law, (2011), Public Perceptions of Income Inequality: Trends and Implications, In S. Chiu and S. Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press, 269.

gerenommeerde *Chinese University of Hong Kong* vind ik amper werk, en de oudere generatie blijft maar volhouden dat het van mijn inzet afhangt.”¹⁹⁰ In een bevraging in 2001, kwamen Wong, Wan & Law (2011) inderdaad tot de vaststelling dat 58% van de ondervraagden armoede aan een gebrek aan inzet weet (of onbeslist bleef). Ondanks de exponentiele groei in inkomenspolarisatie, lijkt de opvatting dat kansarmoede een beslissende factor is nog steeds slechts tot de minderheid te behoren.¹⁹¹ Toch blijkt uit bevindingen van Lui (2011) dat het voor de personen van lagere komaf moeilijk is om aan hun oorspronkelijke klasse te ontkomen, en dat de weinigen die wel stijgen in de rangen enkel kleine sprongen maken naar klassen die één of twee posities boven hun oorsprong gerangschikt worden.¹⁹² Voor personen uit de middenklasse blijkt sociale mobiliteit dan weer zeer sterk af te hangen van hun specifiek beroep. Mensen met beroepen die kunnen profiteren van de opkomst van de Chinese markt genieten betere sociale mobiliteit. Mensen die beroepen uitoefenen die zeer lokaal gebonden zijn, zoals in het onderwijs, ondervinden beperkte sociale mobiliteit. De *Hong Kong Dream* lijkt dus amper nog geldig, en enkel zo in het geval van de midden- en hogere klasse van beroepsuitoefenaars die de zogenaamde *China factor* kunnen benutten.¹⁹³ We zien in die lokale beroepsgroep ook de grootste onvrede met het huidige bestuur, met 78% van werknemers in de publieke sector die het beleid van de regio als onbillijk beschouwde in 2007.¹⁹⁴

Het verdwijnen van de *Hong Kong Dream* en de discrepantie tussen de opvattingen van de oudere generatie en de jongere generatie, waren belangrijke drijfveren achter de groeiende sociale onrust. Uit een statistisch onderzoek van Wu (2011) bleek al dat van de bevolkingsgroep die de ongelijkheid wél als onbillijk beschouwden, de meerderheid deelnam aan de protesten

¹⁹⁰ Dit interview werd afgenomen in het kader van het artikel “What’s Under The Umbrella” (Uttryck, 2015), de spreker wenste anoniem te blijven.

¹⁹¹ Wong, Wan and Law, Public Perceptions of Income Inequality: Trends and Implications in *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, 269.

¹⁹² Lui, Changing Opportunity Structures: Political Concerns and Sociological Observations in *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, 74.

¹⁹³ *Ibid*, 75.

¹⁹⁴ M. E. DeGolyer, (2007), Hong Kong People’s Economic Attitudes 1997-2007, In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *The Hong Kong Special Administrative Region in its First Decade*, Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 377.

tegen Artikel 23 in 2003.¹⁹⁵ Diezelfde onvrede kwam tot een volgend hoogtepunt in het najaar van 2014 met de *Umbrella Movement*.

2. Identiteit

Een tweede factor die bepalend bleek voor de Umbrella Movement was het uitdragen van de Hongkongse identiteit. De Hongkongse trots uitte zich op verschillende manieren, van het gebruikmaken van symbolen als de bauhinia en de skyline van Hong Kong, tot slogans als “Hong Kong zal zichzelf wel redden 自己香港 - 自己救 (*zìjǐ xiānggǎng zìjǐ jiù*).” Een bepaalde trots op de eigen afkomst is eigen aan zowat elk individu ter wereld, maar is absoluut niet vanzelfsprekend voor inwoners van Hong Kong. Tot 1997 was de regio immers Brits, maar de inwoners voelden zich niet Brits. De Hongkongers hadden geen verblijfsrecht in het Verenigd Koninkrijk, en werden zelf gediscrimineerd door ‘echte’ Britten. Noch voelden ze zich verbonden met de Volksrepubliek China. China was communistisch, een ideologie waar de meeste inwoners in Hong Kong voor waren gevlucht. Zelfs met de regio Hong Kong voelden weinigen een band. Velen wensten nog steeds ooit terug te kunnen keren naar een vrijer China, en zagen de regio als een tijdelijk verblijf.¹⁹⁶ Deze twijfel werd niet verholpen door de Britten. De Britse administratie wilde bij de Hongkongers geen Brits nationalisme opwekken om twee redenen: Ten eerste zou dit de Hongkongers misschien de volwaardige Britse nationaliteit doen eisen. Ten tweede zou dit de relaties met China in gevaar brengen.¹⁹⁷ Ook Chinees nationalisme werd ontmoedigd, om een mogelijke opstand tegen het bestuur te voorkomen. De koloniale regering ging een soort van “wereldburgerschap” promoten, maar hoewel een mooi concept is dit moeilijk te concretiseren.¹⁹⁸ Deze unieke situatie bracht een interessante ontwikkeling voort, namelijk het ontstaan van een identiteit die opportunistisch lijkt, een identiteit volgens het

¹⁹⁵ Wu, *Inequality and Equity in Income Distribution: Hong Kong and Mainland China in Comparative Perspective Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century*, 302.

¹⁹⁶ G. Mathews, E. K. Ma and T. Lui, (2008), *Hong Kong, China: Learning to Belong to a Nation*, London: Routledge, 2.

¹⁹⁷ E. Vickers, (2005), *In Search of an Identity: The Politics of History as a School Subject in Hong Kong, 1960s-2005*, Hong Kong: Comparative Education Research Centre, 60.

¹⁹⁸ 徐海波和邢立军 (*xúhǎibō hé xínglìjūn*), (2013), 国民教育、意识形态与身份意识建构——从香港国民教育开展受阻谈起 (*guómín jiàoyù、yì shí xíngtài yǔ shēnfēn yìshí jiàngòu——cóng xiānggǎng guómín jiàoyù kāizhǎn shòuzǔ tánqǐ*), 《学术界》(月刊) (<*xué shù jiè*> (*yuèkǎn*)) 181, 205.

markt-mechanisme van “*whatever works.*” Voor Hongkongers lijkt het gebrek aan identiteit net de kern van hun identiteit.

a. Historische ontwikkeling

De identiteit van Hongkongers liep grotendeels gelijk met die van inwoners van *mainland* in de eerste honderd jaar van de kolonie. De grenzen waren open, en inwoners van beide regio's konden relatief gemakkelijk oversteken. Omdat Hong Kong evenwel grotendeels gespaard bleef van politieke en sociale evoluties in *mainland*, werd het vaak een toevluchtsoord voor vluchtelingen, en een uitvalsbasis voor progressieve krachten. Zo maakte Sun Yat-sen 孫中山 er zijn revolutionaire plannen. De band met de inwoners van *mainland* werd echter sterk bemoedigd door het sluiten van de grenzen tijdens de eerste drie decennia van de Volksrepubliek China. In die periode kwam een nieuwe generatie op, die zich amper verbonden voelde met de Volksrepubliek. Hongkongers gingen zich alsoz identificeren, en naar de Chinezen in de Volksrepubliek werd nu ook verwezen met het pejoratieve *mainlander* 大陸人 (*dàlùrén*).¹⁹⁹

Uit bevestigingen bleek dat het gevoel van verbondenheid met Hong Kong steeg van 55.1% van de bevestigden in 1985 tot 79.5% in 1995.²⁰⁰ Opmerkelijk was wel dat de etnisch Chinese bevestigden die zich als ‘Hongkonger’ identificeerden ook eerder bereid waren uit Hong Kong te emigreren dan wie zich ‘Chinees’ noemde. De band met Hong Kong bleek dus eerder conceptueel dan tastbaar (cf. *infra*).²⁰¹

Doorheen de jaren ging de identiteit van Hongkongers zich meer en meer vormen als een uiting van onderscheid met de Volksrepubliek. In de beperkte gemeenschappelijke geschiedenis die Hong Kong en China deelden, wogen de negatieve gebeurtenissen vaak zwaarder door. Voor de oudere generatie vluchtelingen golden wrange herinneringen aan de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie. Voor de jongere generatie vormde het Tiananmen-incident een enorme

¹⁹⁹ Mathews, Ma and Lui, *Hong Kong, China: Learning to Belong to a Nation*, 10-11.

²⁰⁰ S. Lau, (2000), Hong Kongese or Chinese: The Problem on the Eve of Resumption of Chinese Sovereignty Over Hong Kong, In S. Lau (Eds.), *Social Development and Political Change in Hong Kong*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 257.

²⁰¹ *Ibid*, 260-62.

schok.²⁰² Ook na de hereniging met China bleef Hong Kong zich afzetten van de Volksrepubliek. De toon werd alvast negatief gezet met de *Right of Abode*-kwestie in 1999 (cf. supra). Toen het hooggerechtshof bepaalde dat kinderen van immigranten uit de Volksrepubliek verblijfsrecht kregen, werd een mediastorm ontketend, waarbij de dreiging van miljoenen immigrerende *mainlanders* met uitroeptekens werd verkondigd. De media stonden vol van negatieve beeldvorming van *mainlanders*.²⁰³ Het bleek een campagne met een blijvende invloed op de houding tegenover inwoners van de Volksrepubliek.

b. De Hong Kong lifestyle

Zoals gezegd was de band met de stad voor vele inwoners van Hong Kong geen tastbaar begrip. De regio zelf oefent geen sterke aantrekkingskracht uit. Wat de Hongkongers aan Hong Kong appreciëren, valt in twee tegenstellingen uit te leggen. De eerste tegenstelling is die tussen ‘Etnische Identiteit’ en ‘Burgerlijke Identiteit’. Het eerste begrip duidt op een nationalisme dat stoelt op de etniciteit van de natie. Een voorbeeld van een land met een sterke etnische identiteit is Japan, waar een westerse inwijkeling bijvoorbeeld nooit een volwaardig lid van de samenleving kan worden. Een voorbeeld van een land met een sterke burgerlijke identiteit is de Verenigde Staten, waar iedereen lid van de samenleving kan worden als die persoon de normen en waarden van die samenleving uitdraagt. Waar de Volksrepubliek China een sterke etnische identiteit in zich draagt, is de Hongkongse identiteit een combinatie van beiden; de Chinese etniciteit en culturele geschiedenis is er zeer belangrijk, maar de waarden van het liberalisme en de geest van het opportunisme vormen evenzeer de ruggengraat van de maatschappij.²⁰⁴

De tweede tegenstelling is die tussen het ‘staatsbetoog’ (*discourse of the state*) en het ‘marktetoog’ (*discourse of the market*). Mathews (2007) verklaart de termen als volgt: “Het principe van de staat is dat men zijn land en levensstijl moet koesteren en verdedigen ... het marktetoog is dat je alles wat je wilt kunt kopen, doen, en zijn.” In de meeste landen is een combinatie van de twee gangbaar. Men koopt bijvoorbeeld producten van over de hele wereld,

²⁰² E. Chan, (2000), Defining Fellow Compatriots As ‘Others’: National Identity in Hong Kong, *Government and Opposition*, 35(4), 509.

²⁰³ Chan, *Government and Opposition*, 35(4), 511.

²⁰⁴ Mathews, Ma and Lui, *Hong Kong, China: Learning to Belong to a Nation*, 6.

maar verkiest nooit een ander volkslied omdat dat mooier klinkt. In Hong Kong is een uitgesproken staatsbetoog echter zolang uitgebleven dat het leven zich zowat volledig op het marktbetoog heeft gericht.²⁰⁵ De identiteit van Hongkongers is met dat marktbetoog meegegroeid, tot een gedeelde levensstijl van opportunisme, gedreven door een *laissez-faire* marktmechanisme.²⁰⁶ Dit opportunisme impliceert ook apathie tegenover politieke en sociale mobilisatie, maar zoals gezien in voorgaande hoofdstukken slaagden de Hongkongers er in om de opportunistische levensstijl paradoxaal genoeg met vuur te verdedigen via gemeenschaps-gedreven activisme.

c. *Onderwijs*

In het opbouwen van identiteit speelt onderwijs een belangrijke rol. De meeste landen met een sterke nationale identiteit behouden die identiteit door middel van het onderwijs (zoals in Amerikaanse scholen dagelijks de *Pledge of Allegiance* wordt afgelegd).²⁰⁷ Na de Overdracht kondigde *Chief Executive* Tung Chee-hwa dan ook een eerste hervorming van het onderwijs aan, met het oog op een bredere appreciatie van de band met de Volksrepubliek.²⁰⁸ Sindsdien wordt zowel in het lager als middelbaar onderwijs meer les gegeven over China, maar de invulling van die lessen valt moeilijk te controleren, en de strijd om die inhoud is nog niet gestreden. Het Engels is nog steeds de taal van het onderwijs, maar eerder omdat men er niet aan uit raakt welke taal anders die rol moet vervullen. Toen Tung Chee-hwa in 1998 voorstelde om Cantonees de lestaal te maken, kwam er aanzienlijk protest omdat de taal geen voordeel op de arbeidsmarkt biedt. De introductie van het Mandarijns-Chinees als lestaal zou dan weer als een inmenging door Beijing beschouwd worden.²⁰⁹

Naast de taal, vormt ook het concept ‘China’ een moeilijk lesonderwerp. De nieuwe vakken over China die geïntroduceerd werden, vermeden vaak te spreken over de Volksrepubliek China. Zowel de communistische ideologie, als de maatschappelijke context van de Volksrepubliek

²⁰⁵ *Ibid*, 13-14.

²⁰⁶ Vickers, *In Search of an Identity: The Politics of History as a School Subject in Hong Kong, 1960s-2005*, 59.

²⁰⁷ 徐海波和邢立军 (*xúhǎibō hé xínglìjūn*), 《学术界》(月刊) (<*xué shù jiè*> (*yuèkǎn*)) 181, 205.

²⁰⁸ Mathews, Ma and Lui, *Hong Kong, China: Learning to Belong to a Nation*, 83.

²⁰⁹ *Ibid*, 84-85.

China worden amper behandeld in de lessen.²¹⁰ In de plaats daarvan ging men les geven over de Chinese cultuur, Chinese waarden en oude geschiedenis, maar door een gebrek aan maatschappelijk kader voor deze concepten, werden de lessen zeer abstract voor de jonge leerlingen.²¹¹ De band met China aanhalen door enkel “chineesheid” te onderwijzen, bleek de bal mis te slaan. Bij recente bevestigingen werd ook de optie ‘Hongkongse Chinees’ en ‘Chinese Hongkonger’ als optie voorgesteld. Uit die studies blijkt dat Hongkongers zich wel nog steeds deels Chinees voelen, ook onder de invloed van dat hervormde onderwijs. De band met de Volksrepubliek bleek echter niet sterker geworden.²¹²

De Hongkongse identiteit bleef dus ook in latere jaren verder weg groeien van China. De afkeer van het communisme van de oudere generatie en de onwetendheid over de Volksrepubliek van de jongere generatie, gecombineerd met het marktgedreven opportunistische vrijheidsideaal, maakte dat de Hongkongers geen band schiepen met het ‘moederland’, maar er verder dan ooit van afstonden bij het begin van de *Umbrella Movement*.

3. Besluit

Twee factoren hadden een merkbare impact op de perceptie van de bevolkingsgroep die actief was tijdens de *Umbrella Movement*. Ten eerste de uitbreiding van de elementaire beroepsbevolking, een gevolg van de ontwikkeling van Hong Kong tot wereldstad. Voor deze bevolking, en de middenklasse die in deze lagere klasse verzakt, geldt een muur van sociale ongelijkheid. Mobiliteit in de midden- en hogere klassen verschilt ook sterk per beroep, waarbij de lokale beroepen minder mobiliteit kennen dan beroepen die gelinkt zijn aan de economische vooruitgang in China. Ondanks een beperkte sociale mobiliteit blijft de perceptie van de Hong Kong Dream bestaan. De jeugd heeft echter een negatievere opvatting over hun kansen op sociale mobiliteit. Ten tweede is het belangrijk de Hongkongse identiteit te begrijpen. Door het gebrek aan een sterke staat, en een afzondering van etnische gelijken, is de Hongkongse identiteit

²¹⁰ P. Lai and M. Byram, (2012), *Re-shaping Education for Citizenship: Democratic National Citizenship in Hong Kong*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 97.

²¹¹ Vickers, *In Search of an Identity: The Politics of History as a School Subject in Hong Kong, 1960s-2005*, 52.

²¹² 吕大乐 (lǚdàlè), (2007), 从港人身份认同看回归十年 (cóng gǎngrén shēnfèn rèntóng kàn huíguī shínián), *同舟共进* (tóngzhōugòngjìn), 7, 15.

gevormd door de markt. Opportunisme en een individualistische visie kenmerken de Hongkongse identiteit, het nationalisme en ethnocentrisme van de Volksrepubliek is hen vreemd. Door historische ervaringen en een gebrek aan onderwijs over het actuele China blijven Hongkongers afkeurend of onwetend inzake de Volksrepubliek.

C. De Umbrella Movement

“... [D]at de selectie van de vijfde *Chief Executive* van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong in het jaar 2017 mag uitgevoerd worden volgens algemeen stemrecht ...”

10de NPCSC, 31^e Sessie, 29 december 2007²¹³

Met deze uitspraak van het NPCSC in gedachten (cf. supra 3.3 *Democratisering*), maakte de pro-democratische beweging zich na het kiesjaar 2012 op voor een langverwachte volledige democratisering van de post van *Chief Executive* in 2017. Daar de beweging eerder al werd teleurgesteld door de conservatieve krachten van het NPCSC en de lokale regering, bereiden enkele pessimistische/realistische activisten zich voor op een lange campagne.

1. Aanloop naar de protesten

a. Occupy Central with Love and Peace

Op 16 januari 2013 bracht een professor aan Hong Kong University voor het eerst het idee voor ‘burgerlijke ongehoorzaamheid’ (*civil disobedience*) naar voor. Hoofddocent rechten Benny Tai Yiu-ting 戴耀廷 schreef in een opiniestuk voor de *Hong Kong Economic Journal* 信報財經新聞 (*xìnbào cáijīng xīnwén*) over de kracht van burgerlijke ongehoorzaamheid als wapen tegen de beslissingen van een ondemocratisch bestuur. Indien de centrale of lokale regeringen niet bereid zouden zijn de verhoopde democratisering in te voeren, konden de burgers op een geweldloze manier “door een bezetting van het financiële en administratieve centrum van Hong Kong, Beijing dwingen haar standpunt te veranderen. (*chinees*: 以癱瘓香港的政經中心，迫使北京改變立場 *yǐ tānhuàn xiānggǎng de zhèngjīng zhōngxīn, pòshǐ běijīng gǎibiàn lǐchǎng*)”, aldus Tai.²¹⁴

²¹³The Standing Committee of the Tenth National People’s Congress at its Thirty-First Session, <http://www.hkllii.hk/cgi-bin/sinodisp/eng/hk/legis/instrument/211/paragraph.html?stem=&synonyms=&query=Adopted%20by%20the%20Standing%20Committee%20of%20the%20Tenth%20National%20People's%20Congress%20at%20its%20Thirty-first%20Session>.

²¹⁴戴耀廷 (*dàiyàotíng*), (2013, January 16), 公民抗命的最大殺傷力武器 (*gōngmín kàngmìng de zuìdà shāshānglì wǔqì*), 信報：財經新聞 (*xìnbào : cáijīng xīnwén*), <http://www1.hkej.com/dailynews/article/id/654855/公民抗命的最大殺傷力武器>.

Het voorstel voor een bezetting van de wijk central 中環 (*zhōnghuán*) bleek aan te slaan, en Tai doopte het idee *Occupy Central*, naar analogie met de gelijknamige beweging in de Verenigde Staten. Benny Tai werd bijgetreden door collega professor Chan Kin-man 陳健民, socioloog aan Chinese University of Hong Kong 香港中文大學 (*xiānggǎng zhōngwén dàxué*), en door dominee eerwaarde Chu Yiu-ming 朱耀明. Deze drie gepassioneerde pro-democratische activisten stichtten kort nadien de actiegroep *Occupy Central with Love and Peace* 讓愛與和平 佔領中環 (*ràng ài yǔ héping zhànlǐng zhōnghuán*), kortweg *Occupy Central* 佔中 (*zhànzhōng*).

Het actieplan van *Occupy Central* verliep volgens vier fasen. De eerste fase hield in dat de leden werd gevraagd een eed af te leggen waarin ze de geweldloze aard van de beweging erkenden en verklaarden het principe van ‘burgerlijke ongehoorzaamheid’ te zullen volgen. Dit concept ‘burgerlijke ongehoorzaamheid’ is een sociologische constructie dat werkt vanuit de maxime dat de wet mag overtreden worden voor een hoger doel. De betreffende wetsovertreder moet wel verantwoordelijkheid opnemen voor zijn eigen daden, en zich dus ook niet verzetten tegen arrestatie. In de tweede fase werd een ‘dag van overleg’ (*deliberation day*) georganiseerd, waarop belanghebbenden vanuit de hele maatschappij hun ideeën over democratisering konden uitten.²¹⁵ Een eerste ‘dag van overleg’ vond plaats op 9 juni 2013 in *Hong Kong University* en werd bijgewoond door zo’n 700 enthousiastelingen.²¹⁶ Op de organisatie van die bijeenkomst kwam wel kritiek uit conservatieve kringen. De kritiek luidde dat van de 700 aanwezigen slechts een honderdtal effectief uit een willekeurige bevolkingsgroep kwam. De overige 600 waren pro-democratische medestanders van de beweging. Een echte volksraadpleging kon het overleg dan ook niet genoemd worden, en de voorstellen die uit het overleg voortkwamen waren dan ook amper representatief voor de opinie van de bevolking. Dezelfde kritiek weerklonk ook bij de daaropvolgende ‘dagen van overleg’ op 9 maart 2014 en 6 mei 2014.²¹⁷

De pro-democratische medestanders van *Occupy Central* waar de kritiek op doelde waren onder andere *Scholarism* (de scholierenbeweging), *Hong Kong Federation of Students*, en een net

²¹⁵ J. T. M. Lam, (2014), *The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong*, In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 455.

²¹⁶ Staff Reporter, (2013, June 9), Leung Sternly Warns Occupy Central, *South China Morning Post*, <https://d1i2fm6gzkc524.cloudfront.net/Ebooks/download/umbrellaMovementPart1.pdf>.

²¹⁷ Lam, *The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong* in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 470-71.

gevormde alliantie van democratische partijen genaamd *Alliance for True Democracy* 真普選聯盟 (*zhēnpǔxuǎn liánméng*), geleid door professor Joseph Cheng 鄭宇碩.²¹⁸ Uit die tweede fase van ‘dagen van overleg’ volgde een reeks voorstellen, die in de derde fase aan de bevolking werden voorgelegd in een referendum.²¹⁹ De drie voorstellen die het publieke referendum haalden waren een voorstel van de twee studentenverenigingen, en twee voorstellen van de *Alliance for True Democracy*. Dat de alliantie twee voorstellen uitbracht volgde nadat de radicalere fractie van de beweging zich afscheurde van de consensus. Die radicale fractie bestond uit de links-populistische partij *League of Social Democrats* en de rechts-populistische partij *People Power* 人民力量 (*rénmín lìliang*). Alhoewel beide partijen verschillen wat betreft sociale ideologie, konden ze zich vinden in hun gedeelde compromisloze houding. Het meer gematigde voorstel, uitgedragen door de *Democratic Party*, werd het voorstel waar de *Alliance* zich uiteindelijk als groep achter zette.²²⁰

Het officieuze referendum ging door in de laatste week van juni 2014. Het winnende voorstel was het gematigde voorstel van de *Alliance for True Democracy*. Met 331,427 stemmen (42,1%) haalde dit voorstel het van dat van de studenten (38,4%) en van *People Power* (10,4%). Daarbij gaf 87,8% van de kiezers ook aan dat LegCo een hervorming die niet voldoet aan internationale standaarden zou moeten verwerpen. De opkomst van bijna 800 000 stemgerechtigden -een vijfde van de geregistreerde stemgerechtigden in Hong Kong- gaf het initiatief van *Occupy Central* een relatief groot draagvlak.²²¹

Dit voorstel gaf *Occupy Central with Love and Peace* door aan de verantwoordelijke regeringsinstanties, als zijnde de mening van het volk over de aanstaande electorale hervormingen. Indien de regering dit voorstel niet zou aanvaarden zou de beweging overgaan naar fase vier: de bezetting van de financiële en administratieve wijk *Central*.

²¹⁸ *Ibid*, 453.

²¹⁹ *Ibid*, 456.

²²⁰ G. Cheung, T. Chong and T. Cheung, (2014, May 8), Can Alliance Survive after Occupy Vote?, *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1506908/can-alliance-survive-after-occupy-vote>.

²²¹ Staff Reporter, (2014, June 29), Alliance For True Democracy Proposal Wins Occupy Central Poll as Nearly 800,000 Hong Kongers Vote, *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1543231/nearly-800000-hongkongers-vote-occupy-central-poll?page=all>.

b. *Kritiek*

Kritiek op de beweging, en vooral op fase 4, kwam vanuit twee hoeken. Ten eerste werd het plan veroordeeld voor het politieke aspect. In maart 2013 lieten enkele hoge functionarissen in Beijing vallen dat men wou voorkomen dat Hong Kong een uitvalsbasis zou worden voor het ondergraven van de Chinese staat.²²² Qiao Xiaoyang voorzitter van het HKSAR Basic Law Comité van het Nationaal Volkscongres 全國人大常委會香港基本法委員會主任 (*quánguó réndà chángwěihùi xiānggǎng jīběnfǎ wěiyuánhùi zhǔrèn*), die zich eerder al had uitgesproken over de limitering van ‘Één Land, Twee Systemen (cf. supra), deed de volgende uitspraken: kandidaten voor de positie van *Chief Executive* moeten “houden van het land en van Hong Kong”²²³ en “wie tegen de centrale regering ingaat kan geen CE worden.”²²⁴ Qiao gaf verder te kennen dat:

“zolang het pan-democratische kamp er op aandringt tegen de centrale regering in te gaan, kunnen ze geen CE worden. Als een persoon die de centrale regering confronteert CE zou worden, kan men verwachten dat de spanning tussen de twee regeringen zal stijgen, de hechte relatie tussen Hong Kong en het *mainland* zal verzwakken, en dat de samenleving in Hong Kong uiteen zal vallen.”²²⁵

In het najaar van 2013 volgde opnieuw een waarschuwing vanuit Beijing. Zhang Xiaoming 张晓明, voorzitter van het Liaison Bureau van de Centrale Regering in Hong Kong 中央人民政府駐香港特別行政區聯絡辦公室 (*zhōngyāng rénmin zhèngfǔ zhù xiānggǎng tèbié xíngzhèngqū liánluò bàngōngshì*), verklaarde dat de verkiezing van de *Chief Executive* volgens Artikel 45 van de *Basic Law* zou gebeuren, waarin uitdrukkelijk staat dat de verkiezing zou gebeuren via

²²² Voorzitter van de CPPCC 中国人民政治协商会议全国委员会主席 (*zhōngguó rénmin zhèngzhì xiéshāng huìyì quánguó wěiyuánhùi zhǔxí*) Yu Zhengsheng 俞正声 (*yú zhèngshēng*) in Staff Reporter. (2013, March 7). State Officials Slams Colonial Flag’s Display. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1184437/displays-hong-kongs-colonial-flag-offends-beijing?page=all>

²²³ Staff Reporter. (2013, March 24). Opponents of Beijing Ineligible to be CE. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/article/1199015/opposition-camp-members-cant-run-chief-executive-says-npc-official>.

²²⁴ Staff Reporter. (2013, March 25). Pan-Democrats Fear Party Screening. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1199035/pan-democrats-fear-party-screening-after-shenzhen-meeting>

²²⁵ Staff Reporter, (2013, March 24), *South China Morning Post*. Eigen vertaling SB

een selectiecomité. Rechtstreekse verkiezingen waren dus uitgesloten.²²⁶ In juni 2014 bracht Beijing een witboek uit met haar advies en norm voor de verdere democratisering van Hong Kong, waarin nogmaals werd benadrukt dat “de hoge graad van autonomie die Hong Kong geniet is onderworpen aan de machtiging van de centrale regering. Voor de HKSAR geldt geen ‘machtsbehoud’ (*residual power*).”²²⁷

Een tweede bron van kritiek op de plannen van Occupy Central kwam vanuit het pro-business kamp. De klassieke tegenspeler van de democratische beweging (cf. JCPDG vs. BPG onder A.2.b *Politisering*) vreesde voor een “economische zelfmoord”, zoals Jeffrey Lam Kin-fung 林健鋒, LegCo raadslid en onofficieel lid van de ExCo (uitvoerende raad) het verwoordde.²²⁸ Ook miljardair Li Ka-shing 李嘉誠, tot voor kort de rijkste man in Azië, uitte misnoegen. Volgens Li zou de actie “nadelig zijn voor Hong Kong’s aanzien als financiële stad en een negatieve impact hebben op de lokale economie.”²²⁹ Het argument van een mogelijke financiële weerslag op de pro-democratische acties bleek doeltreffend voor de meeste Hongkongers. In een bevraging voor de krant *Ming Pao* 明報 (*míng bào*) in april 2013 kwam het *Hong Kong University Public Opinion Programme* 香港大學民意研究計劃 (*xiānggǎng dàxué mínyì yánjiū jìhuà*) tot de vaststelling dat 51% van de bevroegden de geplande bezetting van central afkeurde, tegenover 25% die het goedkeurde (de overige 25% gaf aan geen opinie te hebben of onbeslist te zijn).²³⁰ In mei dat jaar verscheen een andere studie, ditmaal van het *Hong Kong Institute of Education* 香港教育學院 (*xiānggǎng jiàoyù xuéyuàn*), waaruit bleek dat de helft (49.8%) van de bevroegden (1,032 personen) het behoud van de openbare orde hoger waardeerde dan de strijd voor democratisering.²³¹ De *Occupy* beweging had dus een lange strijd voor de boeg om de publieke

²²⁶ Lam, The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 478-79.

²²⁷ Staff Reporter. (2014, June 10). Beijing Stresses Its Total Control Over Hong Kong. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1529300/beijing-reasserts-its-total-control-over-hong-kong-white-paper?page=all>

²²⁸ Lam, The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 466.

²²⁹ *Ibid*, 467.

²³⁰ Lam, The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 469.

²³¹ *Ibid*, 473.

opinie voor zich te winnen en het enthousiasme voor de pro-democratische strijd aan te wakkeren.

c. *De eerste consultatie-periode en de beslissing van het NPCSC*

In October 2013 kondigde *Chief Executive* Leung Chun-ying, intussen ook gekend als CY Leung (/ˈsiː/ /ˈwaɪ/ /lœːŋ/) aan dat een *Task Force on Constitutional Development* 政改諮詢專責小組 (zhènggǎi zīxún zhuānzé xiǎozǔ) werd opgericht, voorgezeten door Hoofdsecretaris voor Administratie 政務司司長 (zhèngwùsī sīzhǎng) Carrie Lam Cheng Yuet-ngor 林鄭月娥. Die werkgroep had als doel een eerste ontwerp voor de electorale hervorming voor te bereiden. Dit ontwerp, het *Consultation Document on the Methods for Selecting the Chief Executive in 2017 and for Forming the Legislative Council in 2016* 二零一七年行政長官及二零一六年立法會產生辦法諮詢文件 (èrlíngyīqī nián xíngzhèngzhǎngguān jí èrlíngyīliù nián lìfǎhuì chǎnshēng bànfǎ zīxún wénjiàn) werd op 4 december 2013 voorgelegd aan de bevolking, voor een eerste periode van consultatie.²³²

In het ontwerp dat de werkgroep van Carrie Lam naar voor bracht, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen ‘nominatie’ en ‘verkiezing’. In hun interpretatie van Artikel 45 van de *Basic Law* ligt “de macht om de kandidaten-*chief executive* te nomineren enkel en alleen bij het selectiecomité.”²³³ Het algemeen kiesrecht (*universal suffrage*) dat het Artikel als ultieme doel noemt, is volgens de werkgroep enkel toepasbaar nadat een nominatie door het selectiecomité heeft plaatsgevonden. Met andere woorden, de volledige stemgerechtigde bevolking van Hong Kong mag stemmen op de kandidaat-*chief executive* van hun voorkeur, maar wie zich kandidaat mag stellen wordt bepaald door het selectiecomité.

Na een intense periode van consultatie, waarin de twee kampen het allesbehalve met mekaar eens raakten, schreef *Chief Executive* CY Leung in juli 2014 een uiterst controversieel rapport

²³² 政務司司長就《二零一七年行政長官及二零一六年立法會產生辦法諮詢文件》發表聲明 (zhèngwùsī sīzhǎng jiù 《èrlíngyīqīnián xíngzhèng zhǎngguān jí èrlíngyīliùnián lìfǎhuì chǎnshēng bànfǎ zīxún wénjiàn》 fābiǎo shēngmíng), (2013, December 4), <http://www.info.gov.hk/gia/general/201312/04/P201312040474.htm>.

²³³ Sub 3.19: *Methods for Selecting the Chief Executive in 2017 and for Forming the Legislative Council in 2016: Consultation Document*, (2013, December), <http://www.legco.gov.hk/yr13-14/english/panels/ca/papers/ca1209-cdoc20131204-e.pdf>.

naar de NPCSC, met een verslag van de consultatieperiode. In het verslag schreef CY Leung het volgende:

“De gemeenschap is het er in het algemeen mee eens dat de *Chief Executive* een persoon moet zijn die ‘houdt van het land en van Hong Kong’.”²³⁴

Verder schreef Leung dat

“De gangbare opinie is dat Artikel 45 van de *Basic Law* reeds duidelijk maakte dat de macht om kandidaten-*Chief Executive* te nomineren gevestigd is enkel en alleen in het selectiecomité, en dat het nominatiecomité de wezenlijke macht heeft te nomineren. Dat gezag over de nominatie mag niet worden ondermijnd of omzeild, rechtstreeks of onrechtstreeks.”²³⁵

Deze uitspraken deden de pro-democratische beweging in woede ontsteken. Alhoewel de meerderheid van de Hongkongers inderdaad sociale orde boven democratisering bleek te stellen, ging de *Chief Executive* voorbij aan de 800 000 stemgerechtigden die zich bij het officieuze referendum hadden uitgesproken voor publieke nominatie van de *Chief Executive*. De façade van gehoorzaamheid en berusting die CY Leung opwierp leek ook de meest recente feiten onder de mat te vegen. Op 1 juli 2014 stapten immers honderduizenden demonstranten mee in een betoging voor algemeen stemrecht. Volgens de organisatoren waren het er 500 000, volgens waarnemers van *Hong Kong University* zo’n 160 000. In beide schattingen ging het om de grootste opkomst voor de jaarlijkse 1-juli-betoging sinds 2005.²³⁶

Volgens de procedures, vastgelegd in de *Basic Law*, was de volgende stap een oordeel van het Permanent Comité van het Nationaal Volkscongres (NPCSC; cf. supra). De resolutie met de goedkeuring van het ontwerp door het NPCSC volgde op 31 augustus 2014. In de resolutie

²³⁴ 11.(iv): Report by the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region to the Standing Committee of the National People’s Congress on whether there is a Need to Amend the Methods for Selecting the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region in 2017 and for Forming the Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region in 2016, (2014, July), http://www.2017.gov.hk/filemanager/template/tc/doc/report/ce_report.pdf.

²³⁵ 11.(v): *Ibid.*

²³⁶ Staff Reporter. (2014, July 2). Annual March Biggest In Recent Years, with the Focus Democracy in 2017. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1544598/annual-march-biggest-decade-focus-democracy-2017>.

beschreef het comité het volgende advies betreffende de verkiezing van de *Chief Executive* in 2017:

“... het principe dat de Chief Executive een persoon moet zijn die van het land en van Hong Kong houdt, moet worden gehandhaafd. Dit is een basisvereiste van het beleid van ‘Één Land, Twee Systemen’ ... De methode voor het selecteren van de *Chief Executive* bij wijze van algemeen stemrecht moet garanties bieden in overeenstemming met dit doeleinde”²³⁷

Met dit edict geeft de NPCSC aan dat een rechtstreekse verkiezing door het volk uitgesloten is, aangezien dit niet de nodige garanties biedt voor de vereiste kwaliteiten. Hoe de CE dan wel verkozen dient te worden staat verder in de verklaring te lezen:

- 1) Een breed representatief selectiecomité zal worden gevormd. De bepalingen voor het aantal leden, de samenstelling en de vorming van het selectiecomité zullen worden opgesteld overeenkomstig het aantal leden, de samenstelling en de vorming van het selectiecomité van de vierde [voorgaande] *Chief Executive*.
- 2) Het nominatiecomité zal twee à drie kandidaten-*Chief Executive* nomineren volgens democratische voorschriften. Elke kandidaat moet de goedkeuring genieten van meer dan de helft van alle leden van het selectiecomité.
- 3) Alle stemgerechtigden van de Speciale Administratieve Regio Hong Kong hebben het recht te stemmen tijdens de verkiezing van de *Chief Executive* en één van de kandidaten te verkiezen voor de positie van *Chief Executive*, overeenkomstig met de wet.

²³⁷ Staff Reporter. (2014, August 31). Full Text: NPC Standing Committee Decision on Hong Kong 2017 Election Framework. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1582245/full-text-npc-standing-committee-decision-hong-kong-2017-election>. Eigen vertaling SB

- 4) De verkozen Chief Executive, na te zijn geselecteerd op basis van algemeen stemrecht, zal moeten benoemd worden door de Centrale Volksregering [中央人民政府 (*zhōngyāng rénmin zhèngfǔ*)]²³⁸

Over de volgende verkiezing van de LegCo, waarvan pro-democraten op zijn minst gehoopt hadden op een afschaffing van de ondemocratische *Functional Constituencies*, zegt de verklaring het volgende:

“De bestaande vormingswijze en stemprocedures voor de Wetgevende Raad [LegCo] zoals beschreven in Annex II van de *Hong Kong Basic Law* zal niet worden aangepast, en zal blijven gelden betreffende de zesde termijn van de Wetgevende Raad in 2016.”²³⁹

De votum over de hervorming was gepland voor het voorjaar 2015. De reactie van de pan-democratische politieke fractie bleef niet uit, alle 27 LegCo raadsleden verklaarden tegen de hervorming te stemmen. Gezien de samenstelling van de LegCo, met een totaal van 70 zetels, waarvan $\frac{2}{3}$ de hervorming moet goedkeuren, betekent een tegenstem van de 27 raadsleden een effectieve veto voor het plan.²⁴⁰

Ook op het niveau van de burgermaatschappij werd gereageerd op de bepaling. Met de absolute onbuigzaamheid van centrale en lokale regering volgde een voortzetting van het plan van actiegroep *Occupy Central with Love and Peace*. Nu de regering de resultaten van de officieuze volksraadpleging uit ‘fase drie’ naast zich had neergelegd, zou ‘fase vier’ volgen: de bezetting van de zakenwijk *Central*.

Het driemanschap dat de leiding nam over *Occupy Central*, Benny Tai, Chan Kin-man en Chu Yiu-ming, werd in hun idee bijgestaan door het immer strijdvaardige *Scholarism* en de *Hong Kong Federation of Students* (HKFS). Het eerste was een vereniging van middelbare scholieren,

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ J. Lam. (2014, August 31). Pan-Democratic Lawmakers in Joint Pledge to Kill Election Reform Plan Backed by Beijing. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1582381/pan-democratic-lawmakers-joint-pledge-kill-election-reform-plan>.

het tweede een samenwerking tussen de studentenverenigingen van zeven instellingen voor hoger onderwijs (cf. supra). De HKFS kondigde begin september een weeklange staking aan, die zou beginnen op maandag 22 september. De scholieren van *Scholarism* zouden de studenten vervoegen op vrijdag 26 september. In een verklaring van de HKFS werd van de centrale en lokale regeringen geëist:

- 1) Te bevestigen dat Burgernominatie (*Civil Nomination*) één van de selectiemethodes wordt voor de verkiezing van de *Chief Executive* in 2017
- 2) De Wetgevende Raad [LegCo] te hervormen en alle zetels uit *Functional Constituencies* af te schaffen
- 3) Verontschuldigen aan te bieden aan de bevolking van Hong Kong, en de [beslissing van het NPCSC] in te trekken

Of anders

- 4) De betrokken functionarissen, zijnde *Chief Executive* Leung Chun-ying, Hoofdsecretaris voor Administratie Carrie Lam Cheng Yuet-ngor, Secretaris voor Justitie Rimsky Yuen (Kwok-keung 袁國強) en Secretaris voor Grondwets- en Mainland Kwesties 政制及內地事務局 (*zhèngzhì jí nèidì shìwùjú*) Raymond Tam Chi-yuen ([譚志源]) zullen aftreden²⁴¹

2. De bezetting van Admiralty, Mong Kok, en Causeway Bay

a. De studentenstaking en 28 september

Op 22 september had de regering uiteraard noch de beslissing van het NPCSC ongedaan gemaakt, noch het ontslag aangeboden van de vier wetgevers. De staking van de studenten ging dus door, en begon op de *University Mall* 林蔭大道 (*lín yìn dà dào*) esplanade in de *Chinese University of Hong Kong*. De opkomst was indrukwekkend, de organisatoren schatten het aantal aanwezigen op 13 000. De zee van studenten, gekleed in witte t-shirts met een geel lintje als

²⁴¹ HKFS Declaration For Students' Strike <http://www.hkfs.org.hk/students-strike-declaration/?lang=en>.

protestsymbool, werd toegesproken door onder meer vice-secretaris-generaal 副秘書長 (*fùmishūzhǎng*) van de HKFS Lester Shum 岑敖暉. In zijn toespraak vergeleek Shum het beleid van de centrale regering met dat van de Britse kolonisator. “[D]e beslissing van [Beijing] zou de centrale regering en de [tycoons] toestaan de verkiezingen verder te manipuleren,” aldus Shum.²⁴² Uit de uitspraak van Shum blijkt een verzet tegen een verdere inmenging van China, maar ook tegen de voortzetting van het lokale bestuur van de rijkste klasse.

Na de openingsdag op het domein van de *Chinese University* werd de staking verdergezet in het *Tamar Park* 添馬公園 (*tiānmǎ gōngyuán*), een stuk gras dat in het oosten grenst aan het gebouw van de LegCo, en in het westen zowel aan een gebouw van de centrale regering als het bureau van de *Chief Executive*. Op dinsdag, woensdag en donderdag kwamen talloze figuren uit de politieke en sociale milieus hun mening delen, maar het woord was evenzeer aan de gewone studenten die talrijk aanwezig waren. In de geest van de tegencultuur werden ad lib artistieke projecten gestart.

“Een aantal kunststudenten was begonnen met portretten te maken, die als een soort visuele petitie werden opgehangen aan een wasdraad; iets verder had iemand een wit doek gespreid, waarop je een voetafdruk kon nalaten. Die eigen initiatieven werden alleen maar talrijker doorheen de week: zo kon je je vrijdag laten fotograferen met één van de bordjes waarop ze “in wind en regen zal ik de vrijheid beschermen” en “Who cares? We care!” hadden geschreven.”

Getuigenis van Sam Bekemans²⁴³

Links en rechts ontstonden discussiekringen die mondige sprekers en geïnteresseerde luisteraars bijeenbracht rond een bepaald thema. De meeste studenten die op die eerste dagen in *Tamar* aanwezig waren, leken vooral gekomen om zich te informeren. Verschillende professoren waren

²⁴² Staff Reporter. (2014, September 22). Students Kick Off Class Boycott, Demand Democracy. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1597540/lets-stand-them-hong-kong-students-boycott-gets-support-400-academics?page=all>.

²⁴³ S. Bekemans, (2014, September 26), De Proloog, <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

ook afgezakt naar het park, en wandelden rond met een schare studenten aan hun lippen, als moderne sofisten.

De sfeer veranderde op donderdag. Het gerucht deed de ronde dat de beweging geen toestemming had gekregen om ook op vrijdag het *Tamar Park* te bevolken. Dat de organisatie voor die vrijdag toestemming had gekregen van de politie om aan de naburige *Tim Mei Avenue* 添美道 (*tiānměidào*) te verzamelen was nog niet bij iedereen bekend. Aan de noordkant van het park, waar de HKFS enkele tentjes had neergezet, waren studenten naarstig bezig plakkatens te beplakken met een afbeelding van *Chief Executive* CY Leung met een groot kruis over. De organisatoren van de staking hadden aan de *Chief Executive* een ultimatum gesteld. Indien hij niet bereid was die avond met de studenten in gesprek te gaan, gingen de studenten zelf tot aan de woonst van de CE stappen. De taal van de toespraken werd harder, de sfeer steeds grimmiger. Tegen de avond kondigden de studentenleiders onder luid gejoel aan dat de betoging zou doorgaan. Van achter het podium verscheen een plakkaat van 5m² dat het hoofd van de geplaagde CE afbeeldde, met gebruik van Photoshop van vampierentanden voorzien. De betoging was niet aangevraagd, dus toen de optocht van zo'n 1 300 jongeren²⁴⁴ het park probeerde te verlaten werden ze opgewacht door een cordon van de politie. Het cordon kon de betogers echter niet -op een geweldloze manier- tegenhouden, en de betoging slingerde zich een weg tot aan het *Government House*, de officiële woning van CY Leung. Daar staken de meeste jongeren de nacht door.²⁴⁵

Op vrijdag 26 september hadden de studenten zich verplaatst van *Tamar Park* naar *Tim mei Avenue*. Daar werden ze versterkt door een duizendtal scholieren, die aan de oproep van *Scholarism* gehoor hadden gegeven. Lokale held Joshua Wong Chi-fung, leider van *Scholarism*, kwam herhaaldelijk op het podium de menigte toespreken, telkens op luid applaus onthaald. Die avond moedigde Wong de menigte aan om het aangelegen *Civic Square* 公民廣場 (*gōngmín*

²⁴⁴ Schatting van SCMP, volgens organisatoren liepen ca. 4 000 betogers mee. Staff Reporter. (2014, September 25). Student Protesters Stage Overnight Sit-In Outside Government House in Call for Democracy. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1600095/students-blockade-roads-around-government-house-demand-meeting-cy?page=all>.

²⁴⁵ Getuigenis van Sam Bekemans: Bekemans, De Proloog, <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

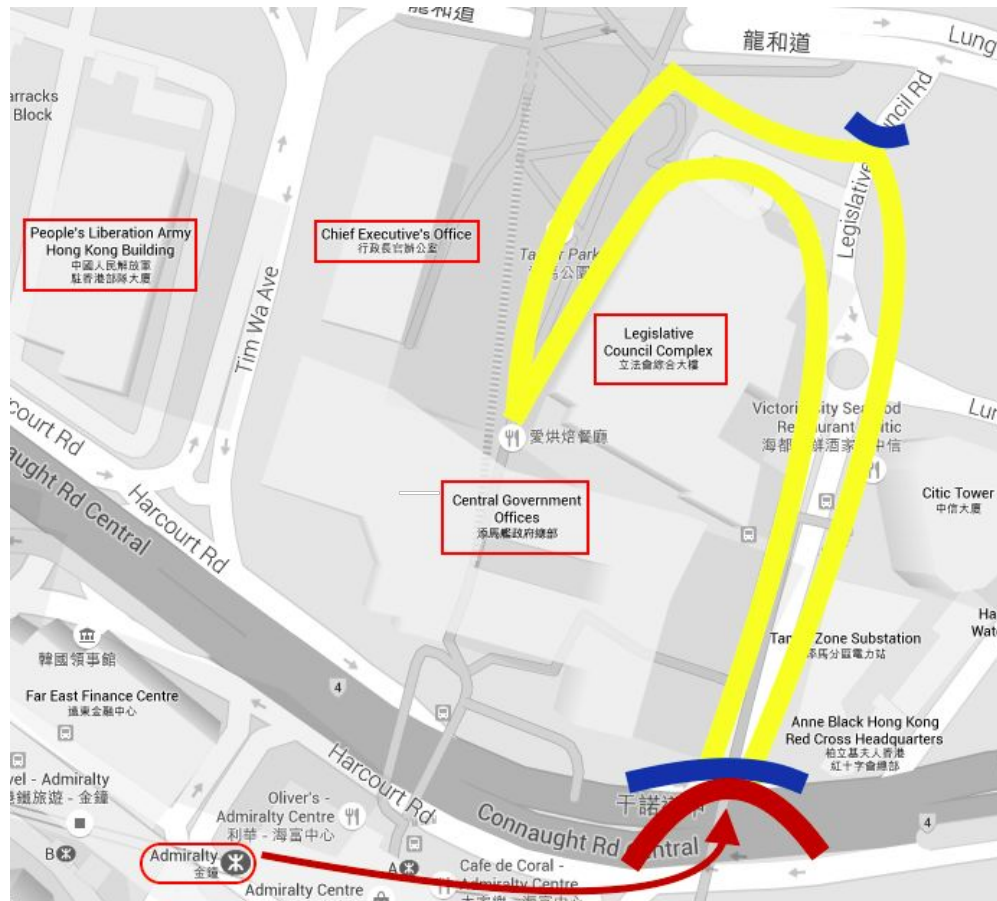
guǎngchǎng) in te nemen. Het pleintje, dat de ingang vormt tot het gebouw van de LegCo, werd enkele weken voordien met een hekken omheind (volgens oppositieleden om het gebouw te beschermen tegen *Occupy Central*). De studenten wilden het pleintje opnieuw bezetten, zoals ook was gebeurd tijdens de protesten tegen de *Moral and National Education* in 2012 (cf. supra).

De politie reageerde met pepperspray, waarop de studenten de paraplu's bovenhaalden waarmee ze zich eerder die dag tegen de zon weerden. Zo'n 50 studenten die *Civic Square* waren binnen geraakt werden daar omsingeld door politie, die hen de rest van de nacht bewaakte. Joshua Wong werd gearresteerd en bleef de rest van het weekend in hechtenis.²⁴⁶

De volgende dag kwamen duizenden betogers de studenten steunen. De volledige voetgangerszone rond het gebouw van de LegCo was bezet. In een poging het momentum van de beweging te bewaren, kondigde Benny Tai de daaropvolgende nacht aan dat *Occupy Central* was begonnen. De volgende dag, 28 september 2014, had de politie zowel aan de noord- als zuidzijde van de bezette straat een cordon opgesteld. Dit cordon werd echter irrelevant toen vanuit het *Admiralty* 金鐘 (*jīnzhōng*) metrostation duizenden betogers de drukke driebaansweg *Connaught Road Central* 干諾道中 (*gānnuòdào zhōng*) overstaken. Nu was het zuidelijke politie-cordon zelf omsingeld, en onderworpen aan verschillende pogingen van de twee gescheiden protestgroepen om zich te verenigen. (cf. Afbeelding 1)

²⁴⁶ Staff Reporter. (2014, September 27). Umbrella-Wielding Students Pepper-Sprayed After Seizing Civic Square. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1601262/chaotic-scenes-students-break-civic-square-class-boycott-ends?page=all>.

Afbeelding 2: Schematische weergave van de verschillende protestgroepen en de politie-cordons aan Admiralty op 28 september 2014; bron: sevenmillionangrymen 'De Paraplubeweging'

Om de betogers ervan te weerhouden de politie-barricades te doorbreken werd meermaals pepperspray gebruikt. De betogers haalden daarop opnieuw hun paraplu's boven, en van achterin de betoging werden paraplu's aan de lopende band naar voor versluisd. De zee van paraplu's die zo ontstond gaf de beweging later haar naam, de *Umbrella Movement* ('Paraplubeweging').

Daar de betogers geenszins van plan waren op te geven, besloot de lokale gezagvoerder om traangas in te zetten. Dit had het omgekeerde effect, namelijk dat het de betogers aanzette tot het nog vuriger verderzetten van hun protest. "De leuzen veranderden, nu klonk uit duizenden kelen 'bescherm de bevolking!' en 'we zijn allen Hongkongers!'. Oudere en jongere deelnemers stapten uit de menigte om hun woede uit te schreeuwen tegen de dichtst bij zijnde agent."²⁴⁷ Na

²⁴⁷ S. Bekemans, (2014, September 29), De Paraplubeweging, <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

87 bussen traangas en oproerpolitie ingezet te hebben, slaagden de ordetroepen erin de menigte uiteen te drijven. De rest van de avond trokken kleine groepjes betogers doorheen de centrale wijken, maar het kwam niet tot verdere rellen. Ook in de wijk *Mong Kok* 旺角 (*wàngjiǎo*) op het schiereiland *Kowloon* 九龍半島 (*jǔlǒng bàndǎo*) waren intussen jongeren op straat gekomen.²⁴⁸

Nog geen 24 uur nadat Benny Tai *Occupy Central* had afgekondigd, riepen Tai en mede-organisator Chan Kin-man de studenten op zich terug te trekken. Een basisprincipe van de ‘burgerlijke ongehoorzaamheid’ waar Tai, Chan en Chu op doelden was immers het geweldloos ondergaan van arrestatie, een doel waar de menigte die dag aan voorbij gegaan was. De oproep van Tai stootte evenwel op dovemansoren. De meeste betogende studenten erkenden het gezag van Tai’s *Occupy Central with Love and Peace* niet. Velen beweerden zelfs openlijk dat OCLP de studentenbeweging probeerde te kapen. Tai erkende dat het protest uit de hand gelopen was, en verklaarde dat “niemand de protesten nu nog kan stoppen. Het kan misschien enkel stoppen als CY Leung aftreedt.”²⁴⁹

De volgende dag, 29 september 2014, waren dezelfde straten in Admiralty opnieuw bezet, ditmaal door tienduizenden betogers. Ook in Mong Kok hadden de betogers sommige straten bezet gehouden, en in de shoppingwijk *Causeway Bay* 銅鑼灣 was het verkeer ook stilgelegd. De voorbereidingen van Tai, Chan en Chu hadden plaats geruimd voor een ad-hoc beweging zoals ook tegen de onderwijshervorming was ontstaan. De individuele motivatie van de deelnemers verschilde, het enige wat hen bond was een verontwaardiging over de gebeurtenissen van de dag ervoor en een sterk verlangen naar meer democratisering. Carrie Lam, ‘Hoofdsecretaris voor Administratie’ en Hong Kong’s ‘nr. 2’, kondigde die dag aan dat de tweede consultatieperiode werd uitgesteld. In de tweede consultatieperiode zou het advies van de NPCSC worden besproken, alvorens op een definitief voorstel zou worden gestemd in de LegCo.

250

²⁴⁸ Staff Reporter. (2014, September 29). Chaos as Police Fire Tear Gas at Protesters Occupying Central and Admiralty. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1603350/police-fire-tear-gas-and-baton-charge-thousands-occupy-central?page=all>.

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ C. Yung. (2014, September 29). Carrie Lam: Hong Kong to Delay Discussions on Political Reform. *Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/carrie-lam-hong-kong-to-delay-discussions-on-political-reform-1411992195>.

b. Hoogtepunten

Van die dag, tot 15 december 2014, hield de zogenaamde *Umbrella Movement* een bezetting van enkele belangrijke banen in Central, Mong Kok, en Causeway Bay. Hieronder volgen enkele hoogtepunten uit de bijna tachtig dagen van aanhoudend protest.

3 Oktober; In Mong Kok komt het tot een confrontatie tussen Umbrellisten en een tegenbeweging van misnoegde lokale beroepsmensen. Zoals eerder vastgesteld verkiest een meerderheid van de Hongkongers een stabiel leven boven democratisch activisme (cf. supra).²⁵¹ Die meerderheid was op 3 Oktober naar Mong Kok afgezakt om beklag te doen bij de demonstranten, die voor velen hun inkomsten deden slinken. Buschauffeurs van afgeschafte buslijnen, eigenaars van gesloten winkels, ouders van kinderen die in de buurt naar school gingen,... ze vormden een grote oppositie tegen de Beweging. Al dan niet aangestoot door leden van de triads (lokale maffia) en ingehuurde *mainlanders*,²⁵² kwam het tot geweld tussen beide kampen. Dat onguere types in het sowieso relatief onveilige Mong Kok slaags raakten met betogers verrastte weinigen. Het was de dubieuze houding van de ordetroepen die velen teleurstelde en onthutste. Een jonge betogers kwam wanhopig de hulp van de aanwezige politie inroepen om een vechtende tegenbetogers te arresteren, maar werd twintig minuten lang genegeerd door de agenten. “Toen we aan een agent vroegen waarom de politie niet ingreep, antwoordde hij dat hij ‘moeilijk kon zien wat er gaande was’.”²⁵³

Het gebrek aan bescherming van de studenten door de aanwezige politie was de directe aanleiding voor het uitstellen van geplande onderhandelingen tussen de leidingnemende *Hong Kong Federation of Students* en de regering.²⁵⁴ Die onderhandelingen werden verplaatst naar

²⁵¹ Lam, *The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong* in *New Trends of Political Participation in Hong Kong*, 473.

²⁵² De bewering van betogers dat zich bij de rellen ook *triad*-leden hadden gevoegd werd later bevestigd door het *Organised Crime and Triad Bureau* 有組織罪案及三合會調查科 (*yǒu zǔzhī zuì'àn jí sān hé huì diào chá kē*). Bron: Staff Reporter. (2014, October 13). *Triads Infiltrated Both Sides, Say Police*. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1615353/police-says-triads-sent-infiltrators-camps-occupy-supporter-s-and>.

²⁵³ S. Bekemans, (2014, October 3), *De Oppositie*. <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

²⁵⁴ Staff Reporter. (2014, October 3). *After Angry Mob Attack Protesters, Students Call Off Talks*. *South China Morning*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1609166/after-angry-mobs-turn-protesters-students-call-talks?page=all>.

vrijdag 10 oktober. Op 4 oktober volgde ook een vredesbetoging op de bezette straten in Central waarop weer duizenden mensen afkwamen.²⁵⁵

10 Oktober; De studenten en de regering, bij monde van Carrie Lam, raakten het maar niet eens over het onderwerp van de geplande gesprekken. Volgens Lam zou de eerste ronde van gesprekken het grondwettelijk kader van het democratiseringproces behandelen. De studenten vermoedden dat ze aan het lijntje gehouden werden en dat het gesprek zou uitdraaien op een urenlange lezing over grondwettelijke beperkingen en ja-maars. Ze eisten dat de gesprekken enkel zouden gaan over de eisen van de beweging, namelijk burgerlijke nominatie van de *Chief Executive*, het afschaffen van *Functional Constituencies*, en het aftreden van CE Leung Chun-ying.²⁵⁶ Op 10 oktober kwamen opnieuw tienduizenden betogers op straat, om hun eis kracht bij te zetten. Door de relatief lage opkomst van de voorgaande dagen was de organisatie erin geslaagd een grondplan met plakband uit te tekenen op het asfalt van Connaught Road Central. Hierdoor was de verzamelde massa netjes georganiseerd in zitplaatsen, en verbonden doorgangswegjes de talrijke bevoorradingstentjes met elkaar.²⁵⁷ Publieke opinie leek zich ook langzaam ten gunste van de *Umbrella Movement* te keren (cf. afbeelding 2). Het aanzienlijke verschil in de steun voor de *Umbrella Movement* liep opnieuw langs de leeftijdsbreuk die ook bij de meningen over sociale mobiliteit merkbaar was (cf. C.1.c. *De Hong Kong Dream*).

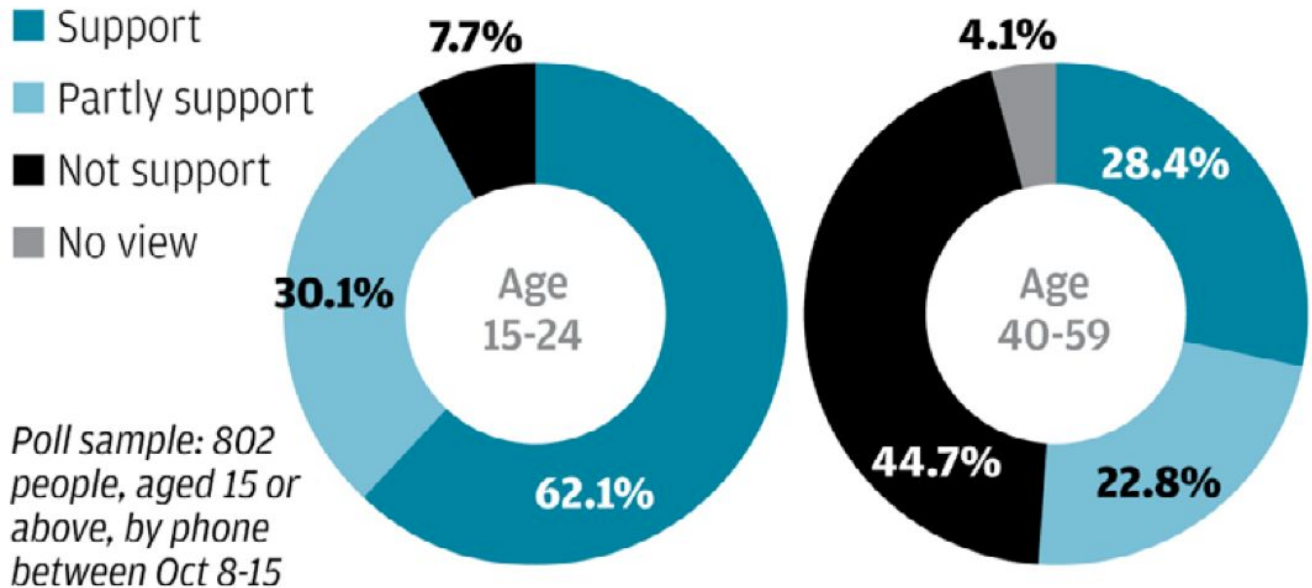
²⁵⁵ Staff Reporter. (2014, October 4). Chief Executive Condemns Violence as Thousands Attend Peace Rally. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1609541/government-and-police-colluded-triads-attack-protesters-say-pan?page=all>.

²⁵⁶ T. Cheung and P. So. (2014, October 10). Government Cancels Talks. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1613240/protesters-call-new-rally-government-cancels-talks?page=all>.

²⁵⁷ S. Bekemans, (2014, October 10), Terug Bij Af, <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Grafiek 5: Publieke steun voor de *Umbrella Movement*; bron: CUHK CCPOS, in SCMP

Do you personally support the Occupy movement?

14 Oktober; De oppositie tegen de *Umbrella Movement* groeide, en nadat een alliantie van taxichauffeurs reeds had geprobeerd de barricades af te breken die de betogers hadden opgeworpen rondom Admiralty,²⁵⁸ besloot de politie actie te ondernemen. Op 14 oktober werd een deel van de wegbezetting ongedaan gemaakt door een politiemacht gewapend met knijptangen en koevoeten. Een overste verklaarde dat kort daarna ook de wegen in Mong Kok zouden worden vrijgemaakt.²⁵⁹ Doch door het harde verzet in Mong Kok slaagde men daar tot het einde van de Beweging niet in.²⁶⁰ Het ‘hart’ van de Beweging, Connaught Road Central

²⁵⁸ Staff Reporter. (2014, October 13). The Battle of the Barricades. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1615546/live-police-attempt-clear-queensway-blockade-occupy-enter-s-16th-day?page=all>.

²⁵⁹ Staff Reporter. (2014, October 14). Police Reclaim More Roadways. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1618870/fresh-clashes-mong-kok-officials-look-ways-address-student-demands?page=all>.

²⁶⁰ Staff Reporter. (2014, October 17). Police and Protesters Continue Battle Over Blocked Roads. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1608680/live-student-protesters-await-dialogue-date-lung-wo-road-open-traffic?page=all>.

(inmiddels omgedoopt tot *Umbrella Square*) bleef ook onaangetast. *Umbrella Square* was in de loop van oktober uitgegroeid tot een volwaardige samenleving.

“Er zijn tentjes met medische hulp, met voedsel, met een zelfgemaakte brievenbus; je kunt er een portret laten maken door een groepje cartoonisten, een origami paraplu knutselen, een sleutelhanger laten maken, je haar laten knippen; in het midden van de baan is er zelfs een camping, waar je een tentje kunt lenen om in te overnachten. Alles is gratis, alles, van de noedels tot de camping, van de bijles tot de kapper. In de publieke toiletten kun je een tandenborstel krijgen en staaltjes shampoo.”

Getuigenis van Sam Bekemans²⁶¹

21 Oktober; Uiteindelijk werden de regering en de HKFS het eens over de voorwaarden voor onderhandelingen, op 21 oktober kwam een delegatie van de HKFS samen met afgevaardigden van de regering. Voor HKFS zaten Voorzitter van de *Hong Kong University Students' Union* 香港大學學生會 (*xiānggǎng dàxué xuéshēnghuì*) en HKFS Raadslid Yvonne Leung Lai-kwok 梁麗嫻, Algemeen Secretaris 常務秘書 (*chángwù mìshū*) van HKFS Eason Chung Yiu-wa 鍾耀華, Secretaris-Generaal 秘書長 (*mìshūzhǎng*) van HKFS Alex Chow Yong-kang 周永康, Vice-Secretaris-Generaal 副秘書長 (*fùmìshūzhǎng*) van HKFS Lester Shum, en Raadslid van HKFS Nathan Law Kwun-chung 羅冠聰; voor de regering zaten Directeur van het Bureau van de *Chief Executive* 行政長官辦公室主任 (*xíngzhèng zhǎngguān bàngōngshì zhǔrèn*) Edward Yau Tang-wah 邱騰華, Secretaris voor Justitie Rimsky Yuen Kwok-keung, Hoofdsecretaris voor Administratie Carrie Lam Cheng Yuet-ngor, Secretaris voor Grondwets- en Mainland Kwesties Raymond Tam Chi-yuen, en Ondersecretaris voor Grondwets- en Mainland Kwesties Lau Kong-wah 劉江華. Na een gesprek van twee uur, geboeid gevolgd op schermen in alle drie de protestkampen, kwamen de twee onderhandelingspartijen niet tot een consensus. Voor Carrie Lam en de regeringsgezanten kon er geen sprake zijn van een afwijking van de premisse van de

²⁶¹ S. Bekemans. (2014, October 31). Stellingenoorlog. *MO**, <http://www.mo.be/wereldblog/stellingenoorlog>.

NPCSC.²⁶² Lam was wel bereid een rapport op te stellen van de belangrijkste bezwaren van de beweging, en dat op te sturen naar een commissie in Beijing die verantwoordelijk was voor aangelegenheden in de SAR. Dit was niet voldoende voor de studenten, die beseften dat de echte beslissingsmacht bij de NPCSC lag.²⁶³

26 Oktober; Na oorspronkelijk Carrie Lam's voorstel af te wijzen, besliste het de facto leiderschap van de beweging om toch een rapport naar Beijing te laten sturen met de grieven van de protestbeweging. Daarvoor moest wel een relatief eenduidige boodschap worden gefilterd uit de duizenden stemmen aanwezig op de protesten. HKFS, *Scholarism*, en OCLP beslisten dus om een peiling te houden op zondag 26 oktober, waarin de betogers een keuze konden maken uit een aantal vooraf opgestelde standpunten. Dit vormde al meteen een probleem. Men raakte het maar niet eens over welke standpunten in de peiling zouden worden opgenomen. Bovendien uitten steeds meer activisten hun ongenoegen over het feit dat ze niet geraadpleegd werden bij de beslissing om een rapport naar Beijing te sturen. Kortom, het ontbrak de pro-democratische beweging aan een interne democratische structuur.

c. Interne verdeeldheid en einde

De interne barsten die hiermee werden blootgelegd waren zeker niet nieuw. Al bij de selectie van de afgevaardigden in de onderhandelingen met de regering heerste wantrouwen. De gesprekken werden dan ook live uitgezonden omdat velen in de beweging niet overtuigd waren dat de studentenleiders de beweging niet zouden verraden.²⁶⁴ In enkele weken tijd was de sfeer van open discussie die merkbaar was in Tamar Park omgeslaan tot een sfeer van argwaan. Elke stem die de koers van de beweging in vraag stelde werd als dissident of verrader bestempeld. Het duurde niet lang alvorens posters werden opgehangen met foto's van 'verraders', meestal waren

²⁶² Staff Reporter. (2014, October 21). Talks Fail to Bridge Gap. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1621694/talks-fail-narrow-gap-between-student-leaders-and-government?page=all>.

²⁶³ Bekemans, (2014, October 31), *MO**.

²⁶⁴ S. Bekemans, (2014, October 2), Solidariteit en Verdeeldheid, <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

dit activisten die een meer gematigde aanpak voorstelden, en de effectiviteit van de aanhoudende bezetting in twijfel trokken.²⁶⁵

Occupy Central with Love and Peace, de actiegroep van Benny Tai, Chan Kin-man en Chu Yiu-ming had de leiding over de beweging al bij het begin opgegeven. Het trio had de studenten opgeroepen zich terug te trekken toen de beweging voor de eerste maal geweld onderging op 28 september (cf. supra). Daarmee hadden de drie mannen het respect en gezag verloren in de ogen van de radicalere activisten. De professionele politici kozen voor een van twee opties. Ofwel namen ze actief deel in de protesten, zoals Tanya Chan Suk-chong 陳淑莊 van de *Civic Party*, die zich op 9 september 2014 samen met het driemanschap van *Occupy Central* liet kaal scheren om haar vastberadenheid voor de democratische strijd te illustreren.²⁶⁶ Anderen hielden zich bewust op de achtergrond, ervaringen in het verleden hadden hen geleerd dat politieke partijen niet altijd graag gezien zijn op manifestaties van de burgermaatschappij. Zo had de *Democratic Party* lessen getrokken uit de protesten tegen Artikel 23, waar de partij zelf relatief op de achtergrond was gebleven, wat zeer succesvol bleek.²⁶⁷ Ook tijdens de betogingen tegen de *Moral and National Education* hadden de studenten zich gedistantieerd van de politieke partijen.²⁶⁸ Het wantrouwen tegenover politieke partijen was duidelijk, zowel bij de betogingen in 2012 als in 2014.

De HKFS en *Scholarism* probeerden toch het vertrouwen en de steun van de volledige beweging te houden, maar de meest radicale stemmen waren zoals vaak de luidste, en de studentenverenigingen moesten onbuigzaam blijven in de onderhandelingen met de regering om niet zelf als ‘verrader’ te worden bestempeld. Toch groeide in Mong Kok ongenoegen over de leiding van de studentenverenigingen. Een extremistische betoger uit Mong Kok verwoordde het zo:

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ Staff Reporter. (2014, September 9). Occupy Central Leaders Shave heads to Show ‘Determination for Democracy’. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1588699/occupy-central-leaders-shave-their-heads-show-determination-hong-kong?page=all>.

²⁶⁷ Ma, Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong in *Social Movement in China*, 57.

²⁶⁸ Kan, *China Perspectives*, 4, 3.

“Die linksen hadden een podium opgezet en eisten het gezag op over de beweging ... de *Student Federation* wordt duidelijk georganiseerd door Beijing. Ze geven ons een valse keuze. Als zowel vriend als vijand communist is, wat doet het er dan toe?”²⁶⁹

19 November; Radicale activisten waren ook verantwoordelijk voor een poging in te breken in het gebouw van de LegCo op 19 November. In de vroege ochtend probeerden gemaskerde personen met stenen en dranghekkens enkele ramen van het gebouw in te slaan, om zo binnen te raken. Volgens sommige bronnen waren de radicale betogers misleid, en zouden ze geageerd hebben op een gerucht dat de LegCo die dag een controversiële wet ging bespreken die een verregaande restrictie van de privacy en online vrijheid inhield.²⁷⁰ Later bleken de daders uit de protestzone in Mong Kok te zijn gekomen. De brede waaier aan uiteenlopende meningen waren kenmerkend voor de *Umbrella Movement*, en volgden uit een historische evolutie van individualisering. Het gebrek aan sociale cohesie in de regio en het wantrouwen tegenover elke vorm van leiderschap betekenden ook het einde van de *Umbrella Movement*.

De bezetting van Admiralty, Mong Kok en Causeway Bay kwam tot een voorlopig einde rond begin december. De wettiging om de kampen af te breken kwam niet door een politiek besluit, maar door een rechterlijk bevel verkregen door enkele busmaatschappijen. De bedrijven hadden een officiële klacht ingediend over hun inkomstenderving en een rechter had geoordeeld dat de kampen moesten worden opgeruimd. Het was dus niet de uitvoerende macht, maar de rechterlijke macht, die een einde maakte aan de politieke impasse. Op 25 november begon een team van deurwaarders, bijgestaan door politie, de barricades in Mong Kok te slopen. Toen de deurwaarders de volgende dag terugkwamen om de weg volledig vrij te maken, stootten ze op intense tegenstand van activisten, die zich verzameld hadden om hun kamp van sloop te behoeden. De politie moest opnieuw pepperspray en ander fysiek geweld inzetten om de

²⁶⁹ S. Bekemans. (2015, April 8). Hong Kong: What’s Under the Umbrella. *Uttryck Magazine*. 7.

²⁷⁰ Staff Reporter. (2014, November 19). Occupy Condemns Attack on LegCo as Pan-Democrats Claim Protesters were ‘Misled’. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1643678/pan-democrats-heartbroken-after-protesters-storm-legco-occupy?page=all>.

protesten te breken. Joshua Wong van *Scholarism* en Lester Shum van HKFS werden (opnieuw) gearrna vrijgelaten opresterd, maar kort daa voorwaarde dat ze uit Mong Kok zouden wegblijven.²⁷¹ De daarop volgende dagen bleef het onrustig in Mong Kok, en een politiemacht van 4 000 agenten bleef paraat om een herbezetting te voorkomen.²⁷²

Nadat de deurwaarders ook een rechterlijk bevel hadden om Admiralty aan te pakken, besloot de leiding van *Occupy Central with Love and Peace* om zich bij de politie aan te geven. Daarin bijgestaan door 62 andere activisten, stapte het driemanschap een politiekantoor binnen, om na enkele formaliteiten terug buiten te staan.²⁷³ Op 11 december volgde het tentenkamp in Admiralty. De beweging was tegen dan al zodanig uitgeput dat de studenten weinig weerstand boden tegen de ontruiming. Toen de laatste barricades werden opgeruimd arresteerde de politie 247 Umbrellisten die een sit-in hielden, onder hen het bestuur van de studentenverenigingen; ondernemer Jimmy Lai 黎智英, eigenaar van pro-democratische krant *Apple Daily*; en oudgedienden in de pro-democratische strijd als Martin Lee. Tegen de avond kon het verkeer na 2,5 maanden opnieuw rijden over Connaught Road Central. Enkele dagen later volgde het kamp in Causeway Bay, en daarmee was de eerste fase van de *Umbrella Movement* afgesloten.²⁷⁴

3. Na de bezetting

De *Umbrella Movement* als een eendrachtige stem tegen de staats hervorming was uiteen gevallen met de ontruiming van de kampen in Admiralty, Mong Kok, en Causeway Bay. Daarmee was het protest echter nog niet tot een einde gekomen. De kampen in Mong Kok waren immers nog maar net afgebroken, of een nieuwe vorm van protest stak de kop op. Als een

²⁷¹ C. Baldwin. (2014, November 27). Hong Kong Student Leaders Banned From Mongkok Protest Site. *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/2014/11/27/us-hongkong-china-idUSKCN0JB0E820141127/>.

²⁷² T. Branigan. (2014, November 26). Hong Kong Student Leaders Arrested As Police Try to Clear Protest Zone. *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/26/hong-kong-student-leaders-arrested-police-attempt-clear-protest-zone>.

²⁷³ T. Cheung and T. Sung. (2014, December 3). Police Let Occupy Organisers Walk Away Without Charge After They Turn Themselves In. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1654634/no-regrets-says-occupys-benny-tai-he-prepares-hand-himself-police?page=all>.

²⁷⁴ Staff Reporter. (2014, December 11). 247 Arrested in Peaceful End to Hong Kong's Occupy Protests After 75 Days of Turmoil. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1661323/orderly-end-75-days-turmoil?page=all>.

sarcastische reactie op *Chief Executive* Leung, die had opgeroepen het gewone leven te hervatten, gingen groepjes onruststokers rond in de winkelstraten van Mong Kok op zogenaamde “shoppingtrips” (*gaowu* 購物 (*gòuwù*)).²⁷⁵ Op die spontane betogingen trokken de betogers van winkel naar winkel, maar niet met de intentie iets te kopen. Ze veroorzaakten vooral ophef in de winkelbuurt, onder meer door luid slogans te roepen en voetpaden volledig in te palmen. De *Gaowu*-acties konden niet op veel sympathie rekenen bij de meerderheid van de pro-democratische beweging, die ineffectiviteit van de acties en de negatieve impact op de volksgunst opmerkte. Bovendien groeide met dit soort acties ook een racistisch element, vele *Gaowu*-acties trokken immers door wijken waar veel *mainlanders* (toeristen of immigranten) verbleven. De culturele verschillen vormden vaak een aanleiding tot bedreigingen of beledigingen.

Uit de *Gaowu*-acties groeide in het voorjaar van 2015 een nieuwe golf van protesten. De vaak extremistische sentimenten die *Gaowu* dreven, kwamen terug boven toen een nieuwe problematiek werd aangekaart. Ditmaal richtte het gevolg zich op *mainland*-chinese toeristen en het fenomeen van parallelle handel. Parallelle handel gebeurde wanneer consumenten in Hong Kong de inkoopwaren gingen verkopen aan handelaars in *mainland*. Vaak ging het om producten waarvan de kwaliteit in Hong Kong vermoedelijk beter is, zoals melkpoeder.²⁷⁶

De meer gematigde fracties van de *Umbrella Movement* lieten weinig van zich horen in de eerste maanden van 2015. Op het politieke niveau heerste onenigheid tussen pan-democraten en regeringspartijen, waarbij men mekaar geen enkele toegeving gunde.²⁷⁷ Ook grote volksbewegingen bleven uit. Op 1 februari 2015 was opnieuw een betoging gepland om de wensen van de *Umbrella Movement* opnieuw te bevestigen, maar slechts 10 000 betogers

²⁷⁵ Ook de naam *gaowu* voor de protesten in *Mong Kok* was een sarcastische referentie. Enkele weken daarvoor was een *mainland*-Chinese vrouw opgemerkt tussen de aanstokers van een tegenbetoging. De vrouw verklaarde haar aanwezigheid met het *mainland*-cantonese *gaowu*, een uitheemse uitdrukking voor ‘winkelen’. S. Chan. (2014, December 11). The Game Changes: As Occupy Sites are Cleared, Hong Kong’s Democracy Protesters Go ‘Shopping’. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1660225/game-changes>.

²⁷⁶ Bekemans, (2015, April 8), *Uttryck*, 6.

²⁷⁷ Staff Reporter. (2015, February 3). CY Leung Slams Pan-Democrats Over Efforts to Block Hong Kong Tech Bureau Funding. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1700307/cy-leung-slams-pan-democrats-over-efforts-block-hong-kong-tech-bureau>.

kwamen opdagen.²⁷⁸ Men leek vooral te willen afwachten wat de tweede periode van consultatie zou brengen.

In de tweede consultatieperiode zou het advies van de NPCSC met betrekking tot de verkiezing van *Chief Executive* in 2017 besproken worden (cf. supra). Na eerder te zijn uitgesteld, kondigde *Chief Executive* Leung Chun-ying aan dat de tweede consultatieperiode aan zou vangen op 7 januari 2015.²⁷⁹ Op 22 april 2015 gaf Hoofdsecretaris voor Administratie Carrie Lam Cheng Yuet-ngor een toelichting met de conclusie van de tweede consultatieperiode. De belangrijkste toevoeging aan het plan dat door het NPCSC was uitgestippeld was dat de verkiezing in drie fasen zou verlopen. De eerste fase, de *members recommendation* genaamd, hield in dat een potentiële kandidaat door minimum 120 leden en maximum 240 leden van het selectiecomité (1200 leden) moest worden aanbevolen. De kandidaten die deze quota haalden mochten doorgaan naar de tweede fase. Dit betekende dat minstens 5 en maximum 10 kandidaten konden doorgaan naar de tweede fase. In de tweede fase kon elk lid van het selectiecomité minstens twee stemmen uitbrengen. De kandidaten die een stem kregen van minstens 50% van het comité gingen door naar de derde fase. Indien meer dan 3 kandidaten meer dan 50% van de stemmen zouden krijgen, werd voorzien dat de 3 kandidaten met de meeste stemmen door zouden gaan naar de derde fase. De derde fase was het ‘algemeen stemrecht’, dat in 2007 door het NPCSC aan Hong Kong werd beloofd. De totale stemgerechtigde bevolking van Hong Kong kan dus in 2017 een stem uitbrengen op één van de drie kandidaten die de steun, maar niet de exclusieve voorkeur, genieten van 50% van het selectiecomité. Dat selectiecomité zou worden samengesteld volgens de methode die ook gold bij de selectie van de vierde *Chief Executive*; dit houdt in dat 900 leden worden gekozen door een systeem van *Functional Constituencies*, en 300 leden uit een combinatie van de *District Councils*, *Heung Yee Kuk* (cf. supra), LegCo, Nationaal

²⁷⁸ S. Bekemans. (2015, February 2). Hong Kong: Een Tijd Van Verzet. *MO**, <http://www.mo.be/wereldblog/hong-kong-een-tijd-van-verzet>.

²⁷⁹ Second Reform Consultation To Start, (2015, January), http://news.gov.hk/en/categories/admin/html/2015/01/20150106_103846.shtml.

Volkscongres, en het *Chinese People's Political Consultative Conference* 中国人民政治协商会议 (*zhōngguó rénmin zhèngzhì xiéshāng huìyì*) komen.²⁸⁰

Tussen het einde van de tweede consultatieperiode en het votum in de LegCo in de zomer van 2015 liggen 3 maanden van intens publiek debat. De strijd om de hervorming lijkt gestreden, maar als de pro-democratische fractie in de LegCo een veto wil rechtvaardigen, ligt nog een lange strijd over publieke bijval voor de boeg.

²⁸⁰ 立法會：政務司司長就《行政長官普選辦法公眾諮詢報告及方案》發表聲明 (*lìfǎhuì : zhèngwùsī sīzhǎng jiù 《xíngzhèng zhǎngguān pǔxuǎn bànfǎ gōngzhòng zīxún bàogào jí fāng'àn》 fābiǎo shēngmíng*), (2015, April 22), <http://sc.isd.gov.hk/gb/www.info.gov.hk/gia/general/201504/22/P201504220381.htm>.

Conclusie

Een populaire slogan tijdens de *Umbrella Movement* was “If not us, who? If not now, when?” De uitspraak was bedoeld om de noodzaak van directe actie te onderstrepen, maar blijkt ook geldig op een ruimer analytisch niveau. De *Umbrella Movement* was een momentopname van de Hongkongse samenleving zoals ze er eind 2014 bij lag, verwickeld in een strijd voor democratisering, met groeiende ongelijkheid en een bedreigde identiteit in het spel.

Het gevoerde onderzoek toont aan dat de *Umbrella Movement* het gevolg was van twee evoluties in de sociale structuur, en van twee evoluties in de sociale mentaliteit. Structurele ontwikkelingen gebeurden op het politieke niveau en op het niveau van de burgermaatschappij. Op het politieke niveau ontstond in de jaren ‘90 de partijpolitiek. De politici van de HKSAR verloren echter snel het vertrouwen van de bevolking, door wanbeleid of inefficiëntie. Burgerbewegingen kwamen opnieuw op de voorgrond toen de regering de nationale veiligheidswet Artikel 23 probeerde te implementeren. Met Artikel 23 veranderde het karakter van burgeractivisme. Sociale bewegingen ontstonden ad-hoc en met een welbepaald doel voor ogen. Het is in deze context ook te begrijpen hoe de *Umbrella Movement* evensnel opkwam als weer wegebde. Zonder brede context van sociaal activisme en met een gelimiteerde politieke macht is de democratische beweging in Hong Kong beperkt in haar doeltreffendheid.

Ook twee socio-economische factoren hadden een duidelijke impact op de mentaliteit van de actieve bevolkingsgroep. Ten eerste bracht de economische groei van Hong Kong tot wereldstad merkbare polarisatie voort. Inkomensongelijkheid en een groeiende elementaire beroepsbevolking knaagden aan sociale mobiliteit. Publieke perceptie bleef evenwel overtuigd van de Hong Kong Dream, maar de jongere bevolking begint meer en meer te twijfelen aan hun kansen om hogerop te komen in de maatschappij. Ten tweede leidde een gebrek aan een sterke staat tot het ontwikkelen van een identiteit die stoelt op het marktbehoef. Hongkongers voelen niet echt een band met de regio, maar hechten wel belang aan liberale principes als opportunisme en individuele vrijheden. Die staan in schril contrast met het patriottisme van de Volksrepubliek, en

elke poging de twee standpunten te verzoenen wordt wijgerachtig onthaald, deels door onwetendheid en deels door het prevaleren van negatieve ervaringen.

Met inzicht van deze evoluties kan men de *Umbrella Movement* contextualiseren en eventueel voorspellingen maken over de toekomst. De komende jaren zullen de ontwikkelingen in Hong Kong zich alleszins in snel tempo opvolgen.

Bibliografie

Engelstalige bronnen

Boeken

Butenhoff, Linda. (1999). *Social Movements and Political Reform in Hong Kong*. Westport: Praeger.

Chan, Joseph M. and Francis L. F. Lee. (2009). Who Can Mobilize Hong Kong People to Protest? A Survey Based Study of These Three Large-Scale Rallies. In Ming Sing (Eds.), *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty* (pp.14-37). London: Routledge.

Chan, Kenneth Ka-lok. (2004). Taking Stock of “One Country, Two Systems”. In Wong Yiu-chung (Eds.), *“One Country, Two Systems” in Crisis: Hong Kong’s Transformation Since the Handover* (pp.35-60). Lanham: Lexington Books.

Chen, Albert. (2005). The Consultation Document and the Bill: An Overview. In Hualing Fu, Carole J. Petersen and Simon N. M. Young (Eds.), *National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong’s Article 23 Under Scrutiny* (pp.93-118). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Chen, Qimao. (1999). The Taiwan Strait Crisis. In Zhao Suisheng (Eds.), *Suisheng Zhao Across The Taiwan Strait: Mainland China, Taiwan and the 1995-1996 Crisis* (pp.127-162). New York: Routledge.

Cheng, Joseph Y. S. (2014). New Trends of Political Participation in Hong Kong. In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong* (pp.3-34). Hong Kong: City University of Hong Kong Press.

Cheung, Anne S. Y. and Albert H. Y. Chen. (2004). The Search for the Rule of Law in the Hong Kong Special Administrative Region, 1997-2003. In Wong Yiu-chung (Eds.), "*One Country, Two Systems*" in Crisis: *Hong Kong's Transformation Since the Handover* (pp.61-95). Lanham: Lexington Books.

Cheung, Gary Ka-wai. (2009). *Hong Kong's Watershed: The 1967 Riots*. Hong Kong: Hong Kong University Press.

Chiu, Stephen Wing-kai and Tai-lok Lui. (2000). Introduction: Changing Political Opportunities and the Shaping of Collective Action. In Stephen Wing-kai Chiu and Tai-lok Lui (Eds.), *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong* (pp.1-20). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Chiu, Stephen Wing-kai and Tai-lok Lui. (2004). *Global City, Dual City?: Globalization and Social Polarization in Hong Kong Since the 1990s*. Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.

Chiu, Stephen Wing-kai. (2011). Introduction. In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century* (pp.1-22). Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.

DeGolyer, Michael E. (1997). *Sticking Your Neck Out, the First Ten Years of the HKSAR: A Study in Unintended Consequences*. Hong Kong: publisher not identified.

- DeGolyer, Michael E. (2007). Hong Kong People's Economic Attitudes 1997-2007. In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *The Hong Kong Special Administrative Region in its First Decade* (pp.363-382). Hong Kong: City University of Hong Kong Press.
- Deng, Xiaoping. (1993). *Deng Xiaoping on the Question of Hong Kong*. Hong Kong: New Horizon Press.
- Galbraith, James K. (2012). *Inequality and Instability*. New York: Oxford University Press.
- Ghai, Yash. (2000). The NPC Interpretation and Its Consequences. In Johannes Chan,, H. L. Fu, & Yash Ghai (Eds.), *Hong Kong's Constitutional Debate: Conflict over Interpretation* (pp.199-215). Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Gittings, Danny. (2013). *Introduction to the Hong Kong Basic Law*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Hamnett, Chris. (2011). Urban Inequality: Its Definition, Measurement, Causes and Importance. In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century* (pp.23-41). Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.
- Hoe, Susanna and Derek Roebuck. (1999). *The Taking of Hong Kong: Charles and Clara Elliot in China Waters*. Richmond: Curzon Press.
- Hung, Steven C. F. (2014). Political Participation of Students in Hong Kong. In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong* (pp.449-482). Hong Kong: City University of Hong Kong Press.

- Jackson, Liz. (2014). Who Belongs in What Hong Kong?: Citizenship Education in the Special Administrative Region. In John Petrovic and Aaron M. Kuntz (Eds.), *Citizenship Education Around the World: Local Contexts and Global Possibilities* (pp.22-42). New York: Routledge.
- Ku, Agnes Shuk-mei. (2009). Civil Society's Dual Impetus. In Ming Sing (Eds.), *Politics and Government in Hong Kong: Crisis Under Chinese Sovereignty* (pp.38-57). London: Routledge.
- Lai, Pak-sang and Michael Byram. (2012). *Re-shaping Education for Citizenship: Democratic National Citizenship in Hong Kong*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Lam, Jermain T. M. (2014). The Occupy Central Movement and Political Reform in Hong Kong. In Joseph Y. S. Cheng (Eds.), *New Trends of Political Participation in Hong Kong* (pp.3-34). Hong Kong: City University of Hong Kong Press.
- Lam, Wai-man. (2012). Political Context. In Lam Wai-man, Percy Luen-tim Lui and Wilson Wong (Eds.), *Contemporary Hong Kong Government and Politics* (pp.1-22). Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Lau, Siu-kai. (2000). Hong Kongese or Chinese: The Problem on the Eve of Resumption of Chinese Sovereignty Over Hong Kong. In Siu-kai Lau (Eds.), *Social Development and Political Change in Hong Kong* (pp.255-284). Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Leung, Benjamin K. P. (2000). The Student Movement in Hong Kong: Transition to a Democratizing Society. In Stephen Wing-kai Chiu and Tai-lok Lui (Eds.), *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong* (pp.209-226). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Loh, Christine. (2006). Introduction. In Christine Loh (Eds.), *Functional Constituencies: A Unique Feature of the Hong Kong Legislative Council* (pp.1-8). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Lui, Hon-kwong. (2013). *Widening Income Distribution in Post-Handover Hong Kong*. New York: Routledge.

Lui, Tai-lok. (2011). Changing Opportunity Structures: Political Concerns and Sociological Observations. In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century* (pp.65-92). Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.

Ma, Ngok. (2009). Social Movements and State-Society Relationship in Hong Kong. In Khun Eng Kuah and Gilles Guiheux (Eds.), *Social Movement in China* (pp.45-64). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Mathews, Gordon, Eric Kit-yai Ma and Tai-lok Lui. (2008). *Hong Kong, China: Learning to Belong to a Nation*. London: Routledge.

Petersen, Carole J. (2005). Hong Kong's Spring of Discontent: The Rise and Fall of the National Security Bill in 2003. In Hualing Fu, Carole J. Petersen and Simon N. M. Young (Eds.), *National Security and Fundamental Freedoms: Hong Kong's Article 23 Under Scrutiny* (pp.93-118). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Sing, Ming. (2000). Mobilization for Political Change: The Pro-democracy Movement in Hong Kong (1980s-1994). In Stephen Wing-kai Chiu and Tai-lok Lui (Eds.), *The Dynamics of Social Movement in Hong Kong* (pp.137-158). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Sing, Ming and Yuen-sum Tang. (2012). Mobilization and Conflicts over Hong Kong's Democratic Reform. In Lam Wai-man, Percy Luen-tim Lui and Wilson Wong (Eds.), *Contemporary Hong Kong Government and Politics* (pp.1-22). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Sweeting, Anthony. (1990). *Differences and Identities: Educational Argument in Late Twentieth Century Hong Kong*. Hong Kong: Faculty of Education, University of Hong Kong.

Vickers, Edward. (2005). *In Search of an Identity: The Politics of History as a School Subject in Hong Kong, 1960s-2005*. Hong Kong: Comparative Education Research Centre.

Wang, Dong. (2005). *China's Unequal Treaties: Narrating National History*. Lanham: Lexington Books.

Wong, Richard. (2013). *Diversity and Occasional Anarchy*. Hong Kong: Hong Kong University Press.

Wong, Timothy K. Y., Po-san Wan and Kenneth W. K. Law. (2011). Public Perceptions of Income Inequality: Trends and Implications. In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century* (pp.243-276). Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.

Wong, Yiu-chung. (2004). Introduction. In Wong Yiu-chung (Eds.), *"One Country, Two Systems" in Crisis: Hong Kong's Transformation Since the Handover* (pp.1-8). Lanham: Lexington Books.

Wong, Yiu-chung. (2004). "One Country" and "Two Systems": Where is the Line. In Wong Yiu-chung (Eds.), *"One Country, Two Systems" in Crisis: Hong Kong's Transformation Since the Handover* (pp.9-34). Lanham: Lexington Books.

Wu, Xiaogang. (2011). Inequality and Equity in Income Distribution: Hong Kong and Mainland China in Comparative Perspective. In Stephen Wing-kai Chiu and Siu-lun Wong (Eds.), *Hong Kong Divided?: Structures of Social Inequality in the Twenty-First Century* (pp.277-312). Hong Kong: Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies, Chinese University of Hong Kong Press.

Yew, Chiew Ping. (2013). Political Reform and Dilemma. In Zheng Yongnian and Yew Chiew Ping (Eds.), *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock* (pp.209-223). Singapore: World Scientific Pub. Co.

Young, Simon N.M. (2006). Elected by the Elite. In Christine Loh (Eds.), *Functional Constituencies: A Unique Feature of the Hong Kong Legislative Council* (pp.111-140). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Zheng, Yongnian and Sow Keat Tok. (2013). Democratization in Hong Kong: A Crisis Brewing for Beijing. In Zheng Yongnian and Yew Chiew Ping (Eds.), *Hong Kong Under Chinese Rule: Economic Integration and Political Gridlock* (pp.187-208). Singapore: World Scientific Pub. Co.

Tijdschriften

Alesina, Alberto and Roberto Perotti. (1996). Income Distribution, Political Instability, and Investment. *European Economic Review*, 40, pp.1203-1228.

Chan, Elaine. (2000). Defining Fellow Compatriots As 'Others': National Identity in Hong Kong. *Government and Opposition*, 35(4), pp.499-519.

Chow, Anthony. (2014). Understanding Policy Change: Multiple Streams and National Education Curriculum Policy in Hong Kong. *Journal of Public Administration and Governance*, 4(2), pp.49-64.

Friedmann, John. (1986). The World City Hypothesis. *Development and Change*, 17, pp.69-83.

Kan, Katerina. (2012). Lessons In Patriotism. *China Perspectives*, 4, pp.63-69.

Lee, Francis L. F. and Joseph Man Chan. (2005). Political Attitudes, Political Participation, and Hong Kong Identities After 1997. *Issues & Studies*, 41(2), pp.1-35.

Lee, Kim-ming, Hung Wong and Kam-ye Law. (2007). Social Polarisation and Poverty in the Global City: The Case of Hong Kong. *China Report*, 43(1), pp.1-30.

Pers

Baldwin, Claire. (2014, November 27). Hong Kong Student Leaders Banned From Mongkok Protest Site. *Reuters*,
<http://www.reuters.com/article/2014/11/27/us-hongkong-china-idUSKCN0JB0E820141127/>.

Bekemans, Sam. (2014, October 31). Stellingenoorlog. *MO**,
<http://www.mo.be/wereldblog/stellingenoorlog>.

Bekemans, Sam. (2015, February 2). Hong Kong: Een Tijd Van Verzet. *MO**,
<http://www.mo.be/wereldblog/hong-kong-eeen-tijd-van-verzet>.

Bekemans, Sam. (2015, April 8). Hong Kong: What's Under the Umbrella. *Uttryck Magazine*, pp.6-8.

Branigan, Tania. (2014, November 26). Hong Kong Student Leaders Arrested As Police Try to Clear Protest Zone. *The Guardian*,
<http://www.theguardian.com/world/2014/nov/26/hong-kong-student-leaders-arrested-police-attempt-clear-protest-zone>.

Chan, Samuel. (2014, December 11). The Game Changes: As Occupy Sites are Cleared, Hong Kong's Democracy Protesters Go 'Shopping'. *South China Morning Post*,
<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1660225/game-changes>.

Cheung, Gary, Tanna Chong and Tony Cheung. (2014, May 8). Can Alliance Survive after Occupy Vote?. *South China Morning Post*,
<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1506908/can-alliance-survive-after-occupy-vote>.

Cheung, Tony and Peter So. (2014, October 10). Government Cancels Talks. *South China Morning Post*,
<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1613240/protesters-call-new-rally-government-cancels-talks?page=all>.

Cheung, Tony and Timmy Sung. (2014, December 3). Police Let Occupy Organisers Walk Away Without Charge After They Turn Themselves In. *South China Morning Post*,
<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1654634/no-regrets-says-occupys-benny-tai-he-prepares-hand-himself-police?page=all>.

Lam, Jeffe. (2014, August 31). Pan-Democratic Lawmakers in Joint Pledge to Kill Election Reform Plan Backed by Beijing. *South China Morning Post*,
<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1582381/pan-democratic-lawmakers-joint-pledge-kill-election-reform-plan>.

Yung, Chester. (2014, September 29). Carrie Lam: Hong Kong to Delay Discussions on Political Reform. *Wall Street Journal*,

<http://www.wsj.com/articles/carrie-lam-hong-kong-to-delay-discussions-on-political-reform-1411992195>.

Staff Reporter. (2013, March 7). State Officials Slams Colonial Flag's Display. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1184437/displays-hong-kongs-colonial-flag-offends-beijing?page=all>.

Staff Reporter. (2013, March 24). Opponents of Beijing Ineligible to be CE. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/article/1199015/opposition-camp-members-cant-run-chief-executive-says-npc-official>.

Staff Reporter. (2013, March 25). Pan-Democrats Fear Party Screening. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1199035/pan-democrats-fear-party-screening-after-shenzhen-meeting>.

Staff Reporter. (2013, June 9). Leung Sternly Warns Occupy Central. *South China Morning Post*, <https://d1i2fm6gzkc524.cloudfront.net/Ebooks/download/umbrellaMovementPart1.pdf>.

Staff Reporter. (2014, June 10). Beijing Stresses Its Total Control Over Hong Kong. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1529300/beijing-reasserts-its-total-control-over-hong-kong-white-paper?page=all>.

Staff Reporter. (2014, June 29). Alliance For True Democracy Proposal Wins Occupy Central Poll as Nearly 800,000 Hong Kongers Vote. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1543231/nearly-800000-hongkongers-vote-occupy-central-poll?page=all>.

Staff Reporter. (2014, July 2). Annual March Biggest In Recent Years, with the Focus Democracy in 2017. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1544598/annual-march-biggest-decade-focus-democracy-2017>.

Staff Reporter. (2014, August 31). Full Text: NPC Standing Committee Decision on Hong Kong 2017 Election Framework. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1582245/full-text-npc-standing-committee-decision-hong-kong-2017-election>.

Staff Reporter. (2014, September 9). Occupy Central Leaders Shave heads to Show 'Determination for Democracy'. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1588699/occupy-central-leaders-shave-their-heads-show-determination-hong-kong?page=all>.

Staff Reporter. (2014, September 22). Students Kick Off Class Boycott, Demand Democracy. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1597540/lets-stand-them-hong-kong-students-boycott-gets-support-400-academics?page=all>.

Staff Reporter. (2014, September 25). Student Protesters Stage Overnight Sit-In Outside Government House in Call for Democracy. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1600095/students-blockade-roads-around-government-house-demand-meeting-cy?page=all>.

Staff Reporter. (2014, September 27). Umbrella-Wielding Students Pepper-Sprayed After Seizing Civic Square. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1601262/chaotic-scenes-students-break-civic-square-class-boycott-ends?page=all>.

Staff Reporter. (2014, September 29). Chaos as Police Fire Tear Gas at Protesters Occupying Central and Admiralty. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1603350/police-fire-tear-gas-and-baton-charge-thousands-occupy-central?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 3). After Angry Mob Attack Protesters, Students Call Off Talks. *South China Morning*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1609166/after-angry-mobs-turn-protesters-students-call-talks?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 4). Chief Executive Condemns Violence as Thousands Attend Peace Rally. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1609541/government-and-police-colluded-triads-attack-protesters-say-pan?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 13). Triads Infiltrated Both Sides, Say Police. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1615353/police-says-triads-sent-infiltrators-camps-occupy-supporters-and>.

Staff Reporter. (2014, October 13). The Battle of the Barricades. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1615546/live-police-attempt-clear-queensway-blockade-occupy-enters-16th-day?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 14). Police Reclaim More Roadways. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1618870/fresh-clashes-mong-kok-officials-look-ways-address-student-demands?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 17). Police and Protesters Continue Battle Over Blocked Roads. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1608680/live-student-protesters-await-dialogue-date-lung-wo-road-open-traffic?page=all>.

Staff Reporter. (2014, October 21). Talks Fail to Bridge Gap. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1621694/talks-fail-narrow-gap-between-student-leaders-and-government?page=all>.

Staff Reporter. (2014, November 19). Occupy Condemns Attack on LegCo as Pan-Democrats Claim Protesters were 'Misled'. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1643678/pan-democrats-heartbroken-after-protesters-storm-legco-occupy?page=all>.

Staff Reporter. (2014, December 11). 247 Arrested in Peaceful End to Hong Kong's Occupy Protests After 75 Days of Turmoil. *South China Morning Post*, <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1661323/orderly-end-75-days-turmoil?page=all>.

Staff Reporter. (2015, February 3). CY Leung Slams Pan-Democrats Over Efforts to Block Hong Kong Tech Bureau Funding. *South China Morning Post*,

<http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1700307/cy-leung-slams-pan-democrats-over-efforts-block-hong-kong-tech-bureau>.

WEBSITES

The Basic Law. (2012, July). Retrieved from

http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/chapter_4.html#section_3.

CIA World Factbook: Hong Kong. (No date available). Retrieved from

<http://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/hk.html>.

HKFS Declaration for Student's Strike. (2014, September). Retrieved From

<http://www.hkfs.org.hk/studentsstrikedeclaration/?lang=en>.

Hong Kong Constitutional Instruments: Instrument A211 Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on Issues Relating to the Methods for Selecting the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region and for Forming the Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region in the Year 2012 and on Issues Relating to Universal Suffrage (Adopted by the Standing Committee of the Tenth National People's Congress at its Thirty-First Session on 29 December 2007). (2015, May). Retrieved from

<http://www.hklii.hk/cgi-bin/sinodisp/eng/hk/legis/instrument/211/paragraph.html?stem=&synonyms=&query=Adopted%20by%20the%20Standing%20Committee%20of%20the%20Tenth%20National%20People's%20Congress%20at%20its%20Thirty-first%20Session>.

Methods for Selecting the Chief Executive in 2017 and for Forming the Legislative Council in 2016: Consultation Document. (2013, December). Retrieved from <http://www.legoco.gov.hk/yr13-14/english/panels/ca/papers/ca1209-cdoc20131204-e.pdf>.

OECD Employment Book. (2000, June). Retrieved from http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/oecd-employment-outlook-2000_empl_outlook-2000-en#page1.

Report by the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region to the Standing Committee of the National People's Congress on whether there is a Need to Amend the Methods for Selecting the Chief Executive of the Hong Kong Special Administrative Region in 2017 and for Forming the Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region in 2016. (2014, July). Retrieved from http://www.2017.gov.hk/filemanager/template/tc/doc/report/ce_report.pdf.

Second Reform Consultation To Start. (2015, January). Retrieved From http://news.gov.hk/en/categories/admin/html/2015/01/20150106_103846.shtml.

Bekemans, Sam. (2014, September 26). De Proloog. Retrieved from <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Bekemans, Sam. (2014, September 29). De Paraplubeweging. Retrieved from <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Bekemans, Sam. (2014, October 2). Solidariteit en Verdeeldheid. Retrieved from <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Bekemans, Sam. (2014, October 3). De Oppositie. Retrieved from <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Bekemans, Sam. (2014, October 10). Terug Bij Af. Retrieved from <http://www.sevenmillionangrymen.wordpress.com>.

Tong, Ronny. (2005, January). Role of Article 45 Concern Group and The Future of the Pan Democrats. Retrieved From <http://www.hkdf.org/newsarticles.asp?show=newsarticles&newsarticle=158>.

Chinese bronnen

政務司司長就《二零一七年行政長官及二零一六年立法會產生辦法諮詢文件》發表聲明 (*zhèngwùsī sīzhǎng jiù 《èrlíngyīqīnián xíngzhèng zhǎngguān jí èrlíngyīliùnián lifǎhuì chǎnshēng bànfǎ zīxún wénjiàn》 fābiǎo shēngmíng*). (2013, December 4). Retrieved from <http://www.info.gov.hk/gia/general/201312/04/P201312040474.htm>.

立法會：政務司司長就《行政長官普選辦法公眾諮詢報告及方案》發表聲明 (*lǐfǎhuì : zhèngwùsī sīzhǎng jiù 《xíngzhèng zhǎngguān pǔxuǎn bànfǎ gōngzhòng zīxún bàogào jí fāngàn》 fābiǎo shēngmíng*). (2015, April 22). Retrieved from <http://sc.isd.gov.hk/gb/www.info.gov.hk/gia/general/201504/22/P201504220381.htm>.

戴耀廷 (*dàiyàotíng*). (2013, January 16). 公民抗命的最大殺傷力武器 (*gōngmín kàngmìng de zuìdà shāshānglì wǔqì*). 信報：財經新聞 (*xìnbào : cáijīng xīnwén*), <http://www1.hkej.com//dailynews/article/id/654855/公民抗命的最大殺傷力武器>.

呂大乐 (*lǚdàlè*). (2007). 从港人身份认同看回归十年 (*cóng gǎngrén shēnfèn rèntóng kàn huíguī shínián*). 同舟共进 (*tóngzhōugòngjìn*), 7, pp.14-15.

朱孔武 (zhūkǒngwǔ). (2008). 行政主导:《基本法》对香港政府体制的民主安排 (*xíngzhèng zhǔdǎo: 《jīběnfǎ》 duì xiānggǎng zhèngfǔ tǐzhì de mínzhǔ ānpái*). 岭南学刊 (*lǐngnánxuékān*), 1, pp.117-119.

左亦鲁 (zuǒyìlǔ). (2007). 试论香港循序渐进的民主进程 (*shìlùn xiānggǎng xúnxù jiànjìn de mínzhǔ jìnchéng*). 中国知识基础设施工程 (*zhōngguó zhīshì jīchǔ shèshī gōngchéng*), 5. <http://210.39.5.17/handle/510500.239/1713>.

徐海波和邢立军 (*xúhǎibō hé xínglìjūn*). (2013). 国民教育、意识形态与身份意识建构——从香港国民教育开展受阻谈起 (*guómín jiàoyù、yì shí xíngtài yǔ shēnfèn yìshí jiàngòu——cóng xiānggǎng guómín jiàoyù kāizhǎn shòuzǔ tánqǐ*). 《学术界》(月刊) (<*xué shù jiè*> (*yuèkān*)) 181 ,205.